

YOHANN VOLFQANQ GÖTE

FAUST

Tərcümə edən:
Əhməd Cəmil

qanun nəşriyyatı

**JOHANN WOLFGANG
VON GOETHE
FAUST**

Yalnız alman ədəbiyyatının deyil, bütün dünya ədəbiyyatının şah əsərlərindən olan “Faust” da bir çox ölməz əsərlər, o cümlədən “İliada”, “İlahi komediya”, “Şahnamə”, “İskəndərnamə” kimi xalq dastan və rəvayətləri əsasında yaranmışdır. Mütəfəkkir-sənətkar Y.V.Götenin haqlı olaraq alman həyatının ensiklopediyası sayılan bu əsəri son dərəcə mürəkkəb həyati-ictimai hadisələrlə yanaşı, dərin fəlsəfi-mistik mifoloji motivləri əhatə edir. Müəllif ideal bir cəmiyyəti öz xəyalının qüdrəti ilə qurmağa çalışmış və ölümsüz “Faust” əsərinin sonunda belə bir cəmiyyət yaratmışdır.

MÜNDƏRİCAT

Göte – “Faust”	15
İthaf	17
Proloq – teatrda	19
Proloq – asimanda	28
BİRİNCİ HİSSƏ	35
İKİNCİ HİSSƏ	307
İzahlar	729

*Yaşamaq istərsən, vuruş həmişə!
Azadlıq layıqdır o adama ki,
Atıla bu yolda hər an döyüşə!..*
Göte – “Faust”

Bu misralar böyük alman mütəfəkkir-şairi İohan Volfqanq Götenin (28 avqust 1749, Frankfurt-Mayn – 22 mart 1832, Veymar) yaradıcılığının və şah əsəri “Faust” faciəsinin başlıca ideyasını ifadə edir.

Götenin həyat və yaradıcılığı yalnız öz vətəni Almaniyada deyil, bütün Avropada ən mürəkkəb tarixi ictimai-siyasi çaxnaşmalar dövrünə təsadüf edir və o, ilk gənclik yaşlarından bu “fırtına və hücum” cəbhələrinə atılır, hətta bu ad altında məlum olan ədəbi cərəyana, bu çoxşün ədəbi mübarizəyə başçılıq edir.

XVIII əsrin yetmiş-səksəninci illərində feodal Almaniyada despotizmə qarşı etiraz kimi meydana çıxan bu ədəbi cərəyana mənsub olanlar içərisində yetişən iki böyük sənətkar – Göte və Şiller ilk gənclik dövründəki əsərlərində bu mənəvi mübarizənin ideyasını ifadə edən ən səciyyəvi nümunələr vermişlər. Götenin yaradıcılığının bu dövründə ən görkəmli əsərləri olan “Prometey” və “Gənc Verterin iztirabları” baş qəhrəmanlarının səciyyə və taleləri etibarı ilə bir-birindən nə qədər fərqlənsələr də, ideya etibarı ilə ictimai mühitlə mübarizədə bu və ya digər şəkildə faciəli nəticəyə gəlib çıxırlar.

Ta qədim yunan mifologiyasından bəri dünya ədəbiyyatında azadlıq uğrunda mübarizə rəmzi kimi ən müxtəlif ədəbi janrlarda yaradılan və tərənnüm edilən Prometey surətini Göte də sevə-sevə yaradır, onunla yanaşı mövcud qanun-qaydalara, ictimai quruluşa qarşı üsyankarları təsvir edir. Lakin bunlarla bərabər, bu mübarizəyə davam gətirə bilməyən – zəif, kövrək, aciz insanların surətlərini də eyni məhəbbətlə yaradır. Güclülər də, zəiflər də, nəhənglər də, cılızlar da haqsızlıqlara qarşı mübarizə aparırlar.

Bu baxımdan güclü Prometeylə zəif Verter – Götenin “Fırtına və hücum” dövrü yaradıcılığında eyni ideyanın iki ziddiyyətli ifadəçisidir. “Fırtına və hü-

cum” ruhunda yazılmış və onun ideya istiqamətini daha aydın ifadə edən əsərlərdən gənc Şillərin “Qaçaq”, “Fiyesko qəsd” kimi əsərləri ilə kəsərli siyasi lirik şeirlərində feodalizm quruluşuna hiddət və nifrət o dərəcədə aydın və kəskin ifadə edilmişdir ki, bu hal o zamankı dünya inqilabi hərəkəti başçıları-nın böyük rəğbətini qazanmış və Fransa burjua inqilabı zamanı Konvent Şillərə “Fransa respublikasının fəxri vətəndaşı” adı vermişdir.

Bu baxımdan “Fırtına və hücum” ideyasını aydın göstərmək mənasında, Şillərin bilavasitə zamanın hökmdarlarına xitab edən “Qəddar monarxlar” şeirindən bu misralar çox əlamətdardır:

*Bütün çirkinlikləri, qəddar ehtirasları
Gizlədin hökmdarlıq ridası altında siz.
Ancaq nəğməkarlardan qorxub həzər ediniz!*

*Ən qalın geyimləri, polad zirehi dəlib,
Onların atdığı ox gəlib çatacaq sizə,
Batacaq o riyakar, soyuq qəlblərinizə!..*

Feodalizm quruluşuna və mütləqiyyətə qarşı mübarizə ideyalarını tərənnüm və təbliğ etmək baxımından, əsərlərin təsirlilik dərəcəsi etibarı ilə, başqa cür desək, əməli-həyatı əhəmiyyəti etibarı ilə coşqun gənclik dövründə “Fırtına və hücum” ruhundakı əsərlərində də Göte əməliyyatçı olmaqdan daha çox seyrçi, çağırışçı olmaqdan daha çox tərənnümçüdür.

Gənc Götenin “Fırtına və hücum” ruhundakı əsərlərində xəyal vüsəti ilə yanaşı müşahidə olunan nəticə məhdudluğu onun arzu ilə imkan arasındakı ziddiyyəti duymasından, arxalandığı burjua sinfinin hələ çox zəif olduğunu dərk etməsindən irəli gəlirdi. Buna görədir ki, başlıca qəhrəmanları ictimai mühitlə mübarizədə məğlub, aqibətləri faciəli olur.

Lakin çox keçmədən Götenin həm şəxsi həyatında, həm yaradıcılığında mühüm bir dönüş əmələ gəlir: 1775-ci ildə Veymar prinsi, sonralar isə hersoq olan Karl Avqustun dəvəti ilə Göte onun sarayına köçür və qalan ömrünü orada keçirir. Sarayda müşavir, nazir, məhkəmə rəisi və s. böyük vəzifələrə təyin edilir, nəhayət, “Əyan” adı alır, belə ki, sözdə feodalizm quruluşunun coşqun düşməni olan Göte işdə görkəmli bir saray xadimi olur.

Şərqi və Qərbi bir çox böyük sənətkarlarının həyatında baş verib, əksəriyyətlə onların mənəvi, hətta bəzən cismani fəlakətinə bais olan bu hadisə,

Əlbəttə, Götenin də yaradıcılığının sonrakı inkişaf yoluna müəyyən dərəcədə təsir edir, ona başqa bir istiqamət verir.

Saray həyatının ilk on ili ədəbi yaradıcılıq baxımından, demək olar ki, tamamilə səmərəsiz keçir. Bu dövrdə Göte girişdiyi saray işləri ilə yanaşı, cürbəcür təbiyyat elmləri ilə məşğul olub, hətta bir neçə elmi əsər və bunlarla yanaşı öz yaradıcılıq yoluna tamamilə yad olan əhəmiyyətsiz əyləncəli şeir və nəğmələr yazır. Hətta belə əsərlərin birində öz Verterinə də kinayə edir.

Yaradıcılıq həyatında on illik bir durğunluqdan sonra – 1786-cı ildə davamlı İtaliya səfəri Götenin yaradıcılıq ruhunu yenidən dirçəldir. Klassik mədəniyyətin canlı xatirələrini yaşadan İtaliya şəhərləri, möhtəşəm saraylar, binalar, heykəllər, abidələr, muzeylər və i. Göteyə o qədər təsir edir ki, bir zaman yeni bir ictimai quruluş yaratmaq arzusu ilə köhnə dünyaya meydan oxuyan, onu məhv etmək istəyən, coşqun, üsyankar, “Fırtına və hücum” başçısı Göte dönüb alman klassisizminin başçısı olur. Vaxtilə milli xalq mədəniyyətinə, onun qotik memarlıq abidələrinə valeh və heyran olan Göte, indi antik sənət əsərlərinin məftunu və pərəstişkarı olur. Özü də klassik üslubda əsərlər yazmağa başlayır. Əlbəttə, “klassik üslub” dedikdə yalnız zahiri cəhət, yəni əsərlərin yalnız şəkli, vəzn-qafiyə, dil və ifadə xüsusiyyətləri deyil, məzmun və şəkil vəhdəti mənasında bütün yaradıcılıq kompleksi anlaşılmalıdır.

Beləliklə, Götenin yeni klassik üslubda yazmağa başladığı əsərlərində, artıq coşqun ruhlu qəhrəman və iştirakçılar yoxdur, bunlar dincəlməmiş, mövcud qanun-qaydanın dəyişməz olduğuna inanmış, əlirəşməz məqsədlər uğrunda nəhaq mübarizədən əl çəkmiş sakit adamlardır. Əslinə qalsa, Götenin yaradıcılığının “Fırtına və hücum” dövründəki qəhrəmanları da ictimai quruluşun, mövcud qanun-qaydanın fərdi mübarizə nəticəsində dəyişdirilə biləcəyinə o qədər də möhkəm inanmırdılar, amma bununla bərabər, üsyankarlıqdan əl çəkməyir, qalib gəlməsələr də, bu məqsəd uğrunda vuruşur, həlak olur, azadlığı heç olmazsa, ölümdə görürdülər. Klassik ruhda yazılmış əsərlərin qəhrəman və iştirakçıları isə üsyandan tamamilə uzaq, dinc, üzüyola, mövcud quruluşa müti və sadıq adamlardır. Yaradıcılığının bu dövründə yazdığı bir şeirindəki bu şüarvari misralar bu baxımdan çox səciyyəvidir:

Dünyayla bəhs etmə, dincliklə yaşa!

Özünü dərk elə, ömrü vur başa.

Beləliklə, Göte İtaliya səyahətindən sonra tamamilə dəyişib, həm nəzəri əsərlərində, həm bədii yaradıcılığında “Veymar klassisizmi” adlanan yeni estetik normaların yaradıcısı və bu ədəbi məktəbin başçısı olur. Adları, məzmunları, qəhrəman və iştirakçıları da, başlıca olaraq, klassik ədəbiyyatla əlaqədar olan “İfigeniya Tavridada” (1887), “Torkvato Tasso” (1790), “German və Doroteya” və sair əsərləri məhz belə əsərlərdir.

Götenin klassisizmə məftun olduğu dövrünün maraqlı cəhətlərindən biri onun “Ümumdünya ədəbiyyatına”, o cümlədən Şərq xalqlarının ədəbiyyatlarına müraciət etməsi, onları çox yüksək qiymətləndirməsi və qismən onların təsiri altında bəzi əsərlər yazmasıdır. Onun “Qərb-Şərq divanı” (1814–1819) adlı şeirlər məcmuəsi, bunun Şərq üslubunda “Divan” adlandırılması özü də bu baxımdan maraqlıdır. “Divan”da Göte artıq gəncliyin coşqun üsyankarlıq ruhundan uzaqlaşmış, dinclik, rahatlıq təbliğ etdiyi bir dövrdə Şərq ruhunda arifanə zövq və səfa motivləri tərənnüm edir.

Götenin Şərq ədəbiyyatına, xüsusən şərq lirik şeirinə dərin rəğbət və məhəbbəti onun bütün Şərq poeziyasında lirik şeirin ən mahir ustadlarından sayılan böyük İran şairi Hafiz Şiraziyə həsr etdiyi “Namütənahi” şeirində çox aydın görünür:

*O qədər böyüksən ki, ədəbiyyat kimi sən,
Əvvəlin yox, sonun yox, ədəbiyyat kimisən.
Şeirin bir asiman ki, daima hərəkətdə,
Sonu da əks olunmuş əvvəliylə vəhdətdə.
Əvvəldən axıradək başdan-başa sənətdir,
Sənətdə bu nə hikmət, bu nə böyük qüdrətdir?*

Götenin yaradıcılığının bu dövrü üçün səciyyəvi olan dinclik, rahatlıq, zövq-səfa meylini göstərən, həm də Şərq klassik poeziyasının ustadı qarşısında böyük heyranlıq və pərəstişkarlığını ifadə edən bu maraqlı şeir aşağıdakı misrərlə qurtarır:

*Nolaydı, mən də sənə bənzəyəydim bir qədər..
Gəl səninlə könüldən həmdəm olaq, ey Hafiz!
Gəl səninlə həyatın cövrünü, cəfasını,
Eşqini, hicranını, zövqünü, səfasını*

Qanlı qırğınların məhsulu olan,
İllərlə yığılıb sandığa dolan
Bu xəzinəni mən kül edib bütün,
Ayağın altına səpirəm bu gün.

Bu gətirdiklərim çox olsa da, bil,
Mənə qalanlar da bundan az deyil.
İzn ver, birləşsin həyat həyatla,
Anbarlar doldurum cəvahiratla!..

Sən təxtə çıxınca qaldı heyrətdə
Ağıl da, dövlət də, hakimiyyət də;
Dünya məlikələr məlikəsinə
Hörmətlə baş əyib diz çökdü yenə.

Al, bu xəzinəni sənə verirəm...
Mən onun üstündə əsərdim hər dəm,
Böyük şey bilərdim mən bu dövləti...
İndi görürəm ki, yoxmuş qiyməti.

Bütün xəzinəmin dövləti-varı,
Biçilmiş ot kimi tamam oldu xar.
Sən gəl, bir mehriban baxışla, barı,
Onun qiymətini özünə qaytar.

F a u s t

Cəldlik və cəsarətlə bu çalıb-çapdığını
Tez yığışdır, mükafat, məzəmmət gözləmədən.
Onsuz da saraydakı hər şey məlikəninindir,
Bu bir ovuc hədiyyə həm gecdir, həm də yersiz.

Apar gözqamaşdıran bu əlvan daş-qaşla sən
Yerdən tavana qədər zinət ver salonlara...
Gözəl bir lövhə yarat, cənnət kaşanəsitək,
Qoy tağlar nur çiləsin, buludsuz göylər kimi.
Qoy bu cəvahiratın cansız gözəllikləri
Ömrünü hərəkətsiz salonlarda keçirsin.
Qoy böyük məlikənin qədəmləri altına
Canlı güldən-çiçəkdən zərif xalı sərilsin.
Tək allahlar gözünü qamaşdırma bilməyən
Bir parıltı oxşasın onun nəzərlərini...

L i n k e y

Cənab! Bu asan işi
Görə bilər hər kişi.
Onsuz da demə sirdir
Sarayda nökrə-nayib –
Hamı ona əsirdir.
O qoşunu ram edir,
Qılınclar əyilərkə,
Ona ehtiram edir.
Ürəklərdəki eşqi
Bu gözəlin böyükdür.
Bu gözəlin yanında
Günəş belə sönükdür

(Gedir)

Y e l e n a
(Fausta)

Səninlə danışmaq istəyirəm mən,
Qalx bu pillələrlə, yanımda otur.
Mənim yanımdakı bu boş yer, əslən,
Kim məni qoruya bilsə, onundur.

F a u s t

İzn ver, əvvəlcə nəcib məlikə,
Sədaqət andıyla diz çöküb öpüm
Məni uca təxtə qaldıran əli...
Sən əgər öz sonsuz səltənətində
Vəzirin olmama versəydin qərar,
Həm sənə sadıq bir əsgər olardım,
Həm naib, həm kölə, həm pərəstişkar!

Y e l e n a

Mən çox möcüzələr gördüm burada...
Heyrət içindəyəm. Doğrusu, sizdən
Çox şey xəbər almaq istərdim... Ancaq
Siz, hər şeydən əvvəl, söyləyin görüm,
Niyə bu adamın ləhcəsi mənə
Həm çox xoş gəlirdi, həm çox qəribə?..
O, sözü söz ilə elə həmahəng
Bağlayır ki, çalır hər kəlmə min rəng.

F a u s t

Bizim ilk mehriban söhbətimizdə
Xoşuna gəlirsə dilimiz, demək,
Ruhuna yatacaq nəğmələrimiz,
Sənə xoş gələcək musiqimiz də.
Tapıb qarşılıqlı söz hər ikimiz,
İndi o ahənglə, gəl danışaq biz.

Y e l e n a

Axı mən bilmirəm, necə sizintək
Eyni hərarətlə danışım qəşəng...

F a u s t

Söz ürəkdən gəlsə, bu çox asandır...
Könül arzularla dolu olanda
Dünyanı bağrına basar...

Y e l e n a

*(Faustun sözünü kəsir və cavabı onun
sözləri ilə qafiyələnir)*

Bir anda...

F a u s t

Boylanmaz keçmişə öz adət ilə,
Yaşar tək bugünkü...

Y e l e n a

Səadət ilə...

F a u s t

Həyatın fərəhi budur, gözəlim!
Düzdür? Ver əlini...

Y e l e n a

Bu mənim əlim!

X o r

Bu qəsrin sahibinə öz dost əlini
Verdiyi üçün,
Kim bizim bu hökmdar xanımımızı
Qınayar bu gün?!.
Troya məğlub olandan bu günə qədər
Biz hamımız yurdsuzuq... Yurdsuz, dərbədər...
Qadınlar yaxşı bilir nədir dünyada
Məhəbbət, ilqar...
Lakin seçmək və sevmək azadlığından
Məhrumdur onlar.
Bizim zərif və titrək bədənimizi
Qismət, təsadüf
Bəzən atır qoynuna ya bir çobanın,
Ya da qalın tük basmış qara şeytanın.
Budur, onlar get-gedə bir-birlərinə
Yaxınlaşırlar...

(Faustla Yelenanı göstərirlər)

Bax, bax, çiyin-çiyinə, tamam diz-dizə
Oturub onlar...
Yapışır bir-birindən mehriban əllər...
Şahların nəzərində bir heçdir tamam,
Bu qədər adam...
Gizli görüşdəkitək çox şaddır onlar,
Hər qayğıdan-qüssədən azaddır onlar!

Y e l e n a

Mən həm çox yaxınam sənə, həm uzaq...
Yanında olmaqla xoşbəxtəm ancaq...

F a u s t

Nəfəsim çatmır, bu yuxudur güman,
Yoxdur mənim üçün zaman və məkan!

Y e l e n a

Yaşımın ötdüyü bu illərdən mən,
Eşqinlə dünyaya gəldim yenidən.

F a u s t

Varma bu sevgidə təfərrüata,
Yalnız zövq al, yaşa, bağlan həyata!..

F o r k i a d a
(*Cəld daxil olaraq*)

Ah, siz burda məhəbbət
Əlifbasını bənd-bənd
Hələ oxuyursunuz?!
Məgər o yaxınlaşan,
Qəzəblə əsib-coşan
Tufanı duymursunuz?
Şeypurlar salır haray,
Şığıyır alay-alay
Qoşunuyla Menelay.
Silah alın, döyüşün!
Bu əyləncələr üçün
O səni Deifobtək
Tikə-tikə edəcək.

(*Arvadları göstərir*)

Əvvəl ucuz malları
Boğazlarında xalta
Çəkəcəklər yuxarı...

(*Yelenaya işarə ilə*)

Əsl qurbana balta
Sonra itilənəcək!..

F a u s t

Yenə əngəl çıxdı! Özü də qəfil,
Nə olsa, tələsmək adətim deyil.

Pis xəbər ən gözəl qasidi belə,
Gözümüzdən salır, çirkinləşdirir,
Sən isə, əslində, lap eybəcərsən.
Bəd xəbər gətirmək peşəndir, amma,
Bu dəfə sevinə bilməyəcəksən.
Yox, qorxu, təhlükə bizdən uzaqdır,
Nə desən, yel alıb aparacaqdır!..

*Səhnə arxasında signallar, yaylım atəşləri, marş
sədaları, böyük bir qoşunun yürüşü*

F a u s t
(Yelenaya)

Səni qorumaqçün, odur, gəlir, bax,
Polad sıralarla mərd qəhrəmanlar.
Qadınlar lütfünə layiqdir ancaq
Onların yolunda qılınc vuranlar.

(Qoşun dəstələrindən ayrılıb ona yaxınlaşan sərkərdələrə)

Atılın döyüşə siz, ey şimalın,
Şərqin mərd, qəhrəman, gənc oğulları!
Quduz düşmənləri lərzəyə salın,
Cəsur bir həmləylə kəsin yolları.

Zirehli, silahlı gur axınların
Önündə ordular olar tarı-mar...
Ayağı altında harın atların
Yer lərzəyə gələr, göylər guruldar.

Pilosa çatınca, bizim müzəffər
Ordumuz nestora vermədi aman.
Bütün şahlıqları məğrur igidlər
Etdi bir həmlədə yer ilə yeksan.

Quldur Meneyalı bu divarların
Yanından püskürdü böyük dənizə.
Çapqınçılıq etsin qoy harın-harın,
Sahil sularında o üzə-üzə...

Düşmən dəf edilsə, şöhrətimizin
Günəşi hər yana işıq saçacaq.
Bu ucsuz-bucaqsız torpaqlar sizin,
Saray – hökmdarın mülkü olacaq.

Korinf körfəzini təpələlərəcən
Nəzarət altına alar germanlar.
Qotlar axayyada dərələrəcən
Bütün torpaqları ələ alarlar.

Frank qoşunları Elidə varar,
Edər Messeniyaya sakslar nəzarət,
Dəniz yollarını tutar normanlar,
Tapar Arqolida yenidən şöhrət.

Siz öz müdafiə qüdrətinizlə
Qədim Spartaya şəfəq saçınız.
Məlikə fəxr edib şöhrətinizlə
Qoy olsun tanınmış dövlət başçınız.

Sizin şəxsinizdə o görəcəkdir
Müttəfiq bir ölkə, müstəqil dövlət.
Yalnız onun hökmü gətirəcəkdir
Bu gözəl torpağa işıq, səadət!..

*Faust təxtdən aşağı düşür, sərkərdələr onu əhatə edirlər ki,
əmr və sərəncamları təfərrüatı ilə eşitsinlər.*

X o r

Gözələ vurulan güvənməlidir
Tək öz silahına, öz qüvvəsinə.
Təriflər deməklə nail oldu o
Dünyanın ən böyük səadətinə.

Lakin narahatdır... çünki yaltaqlar
Onu ala bilər əlindən hər vaxt.
Quldurlar girəvə tapsa, qaçırar...
Yox, gərək olasan həmişə sərvaxt!

Tərifəlayiqdir bizim hökmdar:
Onda hünər də var,
Ağıl, kamal da...
Elə müttəfiqlər tapdı ki, onlar
Ona kömək olsun Hər qilü-qalda.

Yerinə yetirib onun əmrini,
Həm torpaq qazanır onlar, həm şərəf.
Hökmdar bildirir təşəkkürünü,
Bundan xeyir görür hər iki tərəf.

Belə şəraitdə onun əlindən
Gözəl məlikəni kim ala bilər?..
Onun olmalıdır məlikə, onun,
Hamıtək bizim də arzumuz budur.
Onun qəsri, bürcü, bütün qoşunu
Çox minnətdarlıq ki, bizi qoruyur.

F a u s t

Mükafat olaraq hər biri bizdən
Aldı bərəkətli, böyük bir torpaq.
Qoy yola düşsünlər, biz də bu gündən
Mərkəz vilayətin qeydinə qalaq.

Onlar bir-birinin bəhsinə, hələ
Qoruyacaq səni: üç yandan dəniz,
Bir yandan Avropa dağları ilə
Həmsərhəd ölkəni, şəksiz, şübhəsiz.

Qoy olsun bu qədim günəşli torpaq
Ölkələr içində ən xoşbəxt diyar.
Yaşasın orada məskən salacaq
Xalqlar gələcəkdə azad, bəxtiyar.

Bu yer məlikənin olacaq, inan,
Çünki o, dünyanı burda çaşdırmış;
O burda Ledanın yumurtasından
Çıxıb, öz hüsnüylə göz qamaşdırmış.

Bu ölkə səninçün keçir varından,
Hər nə neməti var, sənindir bütün.

Lakin dünyadakı torpaqlarından
Gərək vətəninə tutasan üstün.

Uca zirvələrdə dağ keçidləri
Yay-qış buz bağlayır, yel qarı çırpır...
Ondan aşağıda dağ keçiləri
Qaya dibindəki otları qırpır.

Dağdan şlalələr axıb-tökülür,
Düzdə zərif yunlu sürü otlayır.
Dərələr, təpələr, yamaclar gülür...
Günəşdən zövq alır çəmən, çöl, çayır.

Enir dağaşağı çox ehtiyatla
Dırnaqlı, buynuzlu iri mal-qara.
Mallar sığınmaqçın dağlar səbatla
Orda hazırlayıb neçə mağara.

Qoruyur onları bu dağlarda Pan,
Verir dərələrə pərilər həyat...
Orda qol-budaqlı, gövdəli, şümşad
Ağaclar göylərə can atır hər an.

O qədim meşədə qocaman, nəhəng
Palıdın zirvəsi göyləri sökür.
Şirin şirələrlə dolu şux, qəşəng
İsfəndan ağacı göyə baş çəkir.

Təbiət bir ana məhəbbətilə
Süd verir körpələr, quzular üçün.
Çöllər aşib-daşır öz nemətilə,
Dolu pətəklərdən bal sızır hər gün.

Var-dövlət burada nəsillicədir,
Bax, qıpqırmızıdır üzlər, dodaqlar.
Hamı allahlartək orda ölməzdir –
Həyatdan-taledən razı, bəxtiyar.

Bu göylər altında tez boy ataraq,
İgid bir ər olur hər körpə, cavan.
Biz görüb onları heyrət edirik:
Görəsən, Allahdır bunlar, ya insan?

Burada Apollon, bax, bir zamanlar
Yaşarkən bir çoban qiyafəsində,
Bənzədi bir müddət ona çobanlar...
Sirr var təbiətin hürr qüvvəsində.

(Yelena ilə yanaşı oturaraq)

Güldü üzümüzə bizim səadət,
Daha keçmişlərin adını tutma.
Allah nəslindənənsən – bununla fəxr et!
İlk yarananlardan biri!.. Unutma!..

Sən qalın divarlar dalında deyil,
Azad təbiətin qoynunda, xoşbəxt,
Əbədi bir gənclik ölkəsi olan
O Arkadiyada yaşarsan hər vaxt.

Sən o bərəkətli torpağa can at,
Nurlu bir taleyə qoy qovuşaq biz.
Yaşıl köşklərdə yaşayaq rahat,
Olsun bu azadlıq səadətimiz.

*Səhnə tamam dəyişir. Sıldırım qayalıq boyunca mağaralar,
örtülü köşklər, uca qayalıqlara qədər uzanan kölgəli meşələr görünür.
Faust və Yelena görünmürlər. Xor qızları dəstə-dəstə
orda-burda uzanıb yatırlar.*

F o r k i a d a

Nə vaxt yuxuya gedib bu qızlar, heç bilmirəm?
Mənim öz gözlərimlə həyatda gördüklərim
Heç görəsən, bunların yuxusuna girərmimi?..
Qoy onları oyadım! Mən təsəvvür edirəm.

Bu gənclər və salonda oturan saqqallılar,
Bu möcüzə-nağılın nə cür bitəcəyini
Səbirsiz gözləyənlər necə heyrət edəcək!..
Qalxın, qızlar! Oyanın! Görün bir nə deyirəm...

X o r

De görək, nə olubdur?.. Nə möcüzə baş verib?..
Sən bizə ağlagəlməz şeylər danış bir qədər,
Bu qayalar içində ürəyimiz sıxılır...

F o r k i a d a

Yuxudan ayılantək ürəyiniz sıxılır!
Ay qızlar, təbiətin bu azad qoynundakı
Qədim mağaralarda, bu köşklərdə isə,
Ağa ilə xanımın əbədi məhəbbəti
Özünə yuva tapıb, sığınmış...

X o r

Necə? Burda?!

F o r k i a d a

Bəli, bəli... Bu hicra guşəyə çəkilərək,
Məni çağırıdılar ki, qulluq edim onlara.
Mən isə etibarlı qulluqçuya xas olan
Bir görməməzlik ilə, həmişə kənar gəzib,
Ağac kökləri, yosun, dərman otları yığıb,
Bir iş görüb, onları daim tək buraxırdım.

X o r

Sən nağıl uydurursan. Sözündən bu çıxır ki,
Bu mağara içində çaylar, göllər, meşələr,
Güney çəmənlər də var...

F o r k i a d a

Bəs necə! Əlbəttə, var!..
Onun dərinlikləri heç kəsə məlum deyil.
Siz isə, çox sadələvh təcrübəsizlərsiniz!
Mən fikirli-fikirli o yerləri gəzərkən,
Hey saraydan-saraya, zaldan-zala keçmişəm...
Bu gün də mağaradan bir qəhqəhə eşitdim,
Dönüb gördüm bir uşaq – körpə oğlan uşağı,
Anasının dizindən atasının dizinə,
Oradan da geriyə tullanır gülə-gülə...
Şirin sözlər, laylalar, fərəhli, xoş Nidalar...

Qəhqəhədən-gülüşdən az qalır qulaq bata.
Bu çılpaq, bu qanadsız qüdrətli körpə allah,
Vəhşi kobudluqlan olmayan balaca favn,
Döşmə üzərində hey atılır-düşürdü.
Möhkəm döşmə onu tullayırdı havaya,
İki-üç sıçrayışda körpə tavana çatdı.
Qorxub qışqırdı ana: "Nə qədər istəyirsən,
Atıl-düş, tullan. Amma uçmaq fikrinə düşmə,
Göylərdə azad uçmaq səninçün qədəğəndir!.."

İstəkli atası da hey nəsihət verirdi:
"Ucalmaq qüvvəsini sənə bu torpaq verir –
Yer oğlu Antey kimi ayağın yerə dəycək,
Ondan qüvvət alırsan. Yalnız yerə arxalan!"

Lakin uşaq sıldırım qayanın üzərində
Bir top kimi bu başdan-o başa tullanırdı.
Uşaq birdən yox oldu!..
Bizə elə gəldi ki, artıq məhv oldu tamam!
Ana fəryad qoparır, ata təskinlik verir,
Mən isə qorxu-dəhşət içində dayanmışam.
Lakin bir də nə görsəm yaxşıdır: həmin uşaq
Dayanıb qarşımızda, cəvahirat içində..
Orada cəvahirat xəzinəsini varmış?..
Bu paltarı, zinəti bəs haradan tapdı o?
Çiyinlərində neçə gül-çiçək hörükləri,
Boynunda dalğalı lent, əlində qızıl lira,
Eynən balaca bir Feb!..
Dayanmış şən və gümrəh uçurum kənarında,
Hamımız heyrdəyik! Ata-ana sevincək
Qucaqlaşır, gülüşür...

Bəs uşağın başında o parıldayan nədir?
Qızıl, ya qeyri-adi ilahi bir şəfəqmi?..
Duruşu-oturuşu indidən bildirir ki,
O, sənət və gözəllik hökmdarı olacaq!..
Axır damarlarında əbədi bir tərənə...
Görəcəksiniz onu indi heyrətlə siz də.

X o r

Ey Kritli, sən bunu
Möcüzəmi sanırsan?
Yoxsa eşitməmişsən
Nə bir nağıl, nə dastan?
Allahlar barəsində
De, azmıdır nəğmələr?
Yunan əsatirindən
Xəbərin yoxdur məgər?

Nə baş verirsə indi
Bizim dünyada tək-tək,
O, ulu babaların
Və gözəl əyyamların
Xoş sədasıdır demək...
Düzdür, bu gördüklərin
Nə yalan, nə böhtandır,
Lakin Maya nağılı
Daha ağlabatandır.
Onun bir oğlu vardı –
Sağlam, qəşəng bir uşaq.
Onu bahalı, yumşaq
Yorğana bələrdilər.

Lakin bu güclü dəcəl
Vurnuxub, çabalayıb,
Bələyini açardı,
Baramadan çıxan bir
Körpə kəpənək kimi
Qanadlanıb uçardı...
Bu cəld, kələkbaz uşaq
Qoşuldu şuluqlara,
Dənizlər hökmdarı
Qüdrətli Poseydonun
Gizlətdi yabasını
Zarafatla bir ara...
O, Febin oxlarını,
Aresin qılıncını,
Kefestin maşasını
Oğurlaya bilirdi
İstədiyi saatda...
Atəşdən qorxmasaydı,
Zevsin şimşəklərini
Çırpışdırardı hətta!..
Erosla gülüşərkən
Kələkbaz bir badalaq
Vuran kimi aşdı o.
Danışıb-gülüşərkən,
Veneranın belindən
Kəmərinə açdı o...

*Mağaradan gözəl arfa səsləri eşidilir. Hamı həyəcanla qulaq asır.
Musiqi aşağıda qeyd olunan pauzaya qədər davam edir.*

F o r k i a d a

Eşidin! Bu təranə, mənə, daha gözəldir
Sizin hekayənizdən...
Allahlar haqqındakı təmsilləri unudun,
Onlar köhnəlmiş, əslən...
Bir yerdə dayanmadan, zaman baş alıb gedir,
O sevməz sizi – şəksiz...
Ürəkdən qopub gələn bir sənət tələb edir
İndi ürəklərimiz.

(Mağaraya gedir)

X o r

Mütəəssir olursa
bu təranədən ərdə,
gör nə təlatüm salır
bizim qəlbimizə o!
Qəlbimiz işıq olsa,
Yaşarıq günəşsiz də,
Həyatda olmayanı
Təpəriq qəlbimizdə...

Felena, Faust, Evforion

E v f o r i o n

Arabir çalanda-oxuyanda mən,
Görürəm, min fərəh duyursunuz siz.

Atılıb-düşəndə, elə bil, hərdən
Sizin də atılıb-düşür qəlbiniz...

Y e l e n a

İki məhəbbətin birləşməsiylə
Sevdanın hər anı bir səadətdir.
Məhəbbət ilahi, xoş nəşəsilə
Üçlük yaradarkən lap qiyamətdir!

F a u s t

O halda bəxtimiz gətirib bizim:
İndi mən səninem, sən də mənimsən!
Həyat təhrik etdi bizi, əzizim,
Buymuş taleyimiz hökmü-əzəldən.

X o r

Dünyaya gələli bu qəşəng uşaq,
Daha xoşbəxt olmuş bu sevgililər.
Bu böyük məhəbbət, möhkəm ittifaq
Qoy davam eləsin hələ çox illər!

E v f o r i o n

Tullanmaq istəyirəm,
Göylərə baş vuraraq...
Ah, burax, məni burax!
Mən yüksəklərə uçmaq

Arzusundayam,
Uçmaq!..

F a u s t

Ölç-biç!.. Həddindən artıq
Aludə olma ancaq!..
Ümitsiz bir cəsarət
Oğlum, kimə gərəkdir?..
Çalış, yıxılmayasan,
Bu – bədbəxtlik deməkdir.
Bizi məhv edərsən, ha!..

E v f o r i o n

Bəsdir, bezikdim daha...
Danışmayın bu haqda!
Dizin-dizin sürünmək
İstəmirəm torpaqda!
Mənə yaxın durmayın...
Saçıma əl vurmayın!
Dəyməyin paltarıma,
Mənimdir bunlar, mənim...

Y e l e n a

Ağlını başına yığ!..
Sən kiminsən? Kimik biz?
Üz verən hər ayrılıq
Olar fəlakətimiz!

Məhv olarıq, dağılar
Bu səadət tifaqı!..

X o r

Qorx ki, qorx ki, dağılsın
Məhəbbət ittifaqı!..

Y e l e n a v ə F a u s t

Cilovla öz gücünü,
Olma qüvvət əsiri.
Yoxsa bizi məzara
Gömərsən diri-diri.
Gül yerin şadlığıyla,
Dünya azadlığıyla...

E v f o r i o n

Razı salmaq üçün hər ikinizi,
Hələ o həvəsdən əl çəkəm gərək...

(Xor dəstəsinə qarışib hamını rəqsə ruhlandırır.)

Budur, uçub gəldim, qoşuldum sizin
Bu şən dəstənizə, gəlin rəqs edək!..
Xoşdur mənəm üçün təranənizin
Xoş ahəngi ilə atılıb-düşmək...

Y e l e n a

Bax, bu çox gözəldir,
Hay-haray qopar,
Yallı dəstəsini
Dalınca apar!..

F a u s t

Ürəyimcə deyil
Bu oyunları...
Axırı xeyirlə
Qurtarsın barı!

*Evforion və xor oxuya-oxuya, rəqs edə-edə,
çal-çarpaz cərgələrlə fırlanırlar.*

X o r

Qıvrım saçlarını
Bir az geri at,
Bizi sağ qolunda
Yüngülcə fırlat.
Möhkəm, yaraşıqlı
Qamətinlə sən,
Hərdən yanımızdan
Süzüb keçərkən,
Qəlbin qəlbimizi
Cəzb edir sanki!
Ayağın dəyməyir
Yerə, inan ki...

E v f o r i o n

Dağlar cüyürü kimi
Siz çox, mən tək, köməksiz.
Gəlin, şikar oyunu
Oynayaq indi də biz...
Mən bir ovçu, siz cüyür,
Ovçu gəldi, qaç, yüyür!..

X o r

Bizi tutmaqsa qəsdin,
Oğlan, yel olub əsmə.
Nahaq bərəni kəsdin,
Yox, yox, qaçma, tələsmə.
Arzumuz, əvvəl-axır,
Sənə şikar olmaqdır!

E v f o r i o n

Yox, ovçu meşələrdən,
Dağlardan keçə gərək,
Asan əldə edilən
Ovla soyumaz ürək.
Şikardan qanla-tərlə,
döyüslərdən zəfərlə!

Y e l e n a v ə F a u s t

Bu nə özbaşınalıq,
Nə cılıqlıqdır belə?..

Bax, meşədə o, artıq
Döndü bir əsən yelə.
Düşüb haray, qışqırıq
Səsi meşəyə, çölə!..

X o r

Qızlar tez bir-bir qayıdıb gəlirlər.

Hamını ötdü, keçdi,
Elə bil qaçmır, uçur.
Ən bərk qaçanı seçdi...
Tutub gətirir, budur!

E v f o r i o n

(gənc bir qızı qolundan tutub çəkə-çəkə gətirir)

Bunu dil gücünə yox,
Bax, zorla gətirirəm.
Yaxın qoymasa da çox,
Gücümü, iradəmi
Göstərmək istəyirəm!

Q ı z

Dayan! Dəymə! Mənim də
Gücüm var, iradəm var!..
Zəifəm?.. Qollarına
Etmə çox da etibar!
Sıx bacardığın qədər...

Səni, əylənər, gülər,
Yandıraram, ay axmaq!..

Od tutub alışıx və alov kimi yüksəlib göydə yanır.

Arxamca havaya qalx,
Azad göylərə yüksəl!
Yerin qatlarına en!
Gəl! Mənim dalımca gəl!

E v f o r i o n

(Alovun qalıqlarını üstündən cırparaq)

Ah, qəlbim sıxılır, baxıram hara
Qayadır, meşədir hər yan qapqara!..
Mən gəncəm, güclüyəm, möhkəməm hələ,
Hardasa küləklər belədən-belə,
Budur, eşidirəm, uğuldayır, bax!..
Dalğalar, tufanlar guruldayır, bax!
Mən ora, göylərə can atmalıyam!

(Qayadan-qayaya sıçrayıb yüksəklərə qalxır.)

Yelena, Faust və xor

Dağ keçisi kimi hara çıxırsan?
Bizdə can qoymadın, düş, yıxılırsan!

E v f o r i o n

Daha uzaqları görmək üçün sən,
Daha yüksəklərə qalxasan gərək.

Yox, indi bilirəm haradayam mən:
Pelops ölkəsində, odur, tənha, tək,
Bir ada görünür burdan çox uzaq,
Onu yaratmışdır dənizlə torpaq.

X o r

Sevinc azmıdır məgər
Bu sərin meşələrdə?..
Alma, əncir, üzüm də,
Gəz bu dinc güşələrdə.
Yay-qış yamyaşıl olan
Dərələri seyrə dal.
Gəl getmə, gözəl oğlan,
Bu sakit yerlərdə qal...

E v f o r i o n

Sakitlik, dinclik – düzü,
Boş xülyanın səsidir.
Döyüş zamanın sözü,
Qələbə nəğməsidir!

X o r

Kim sülh zamanı hərbə
Çağırırsa elini,
Səadət ümidindən,
Deyin, üzsün əlini!..

E v f o r i o n

Bu torpaqda doğulub
Boya-başa çatanın,
Bu torpaqçün özünü
Təhlükəyə atanın,
Döyüş meydanlarında
Qanını axıdanın
Qisməti qələbədir!..

X o r

Baxın uca zirvədə,
Nə əzəmətlə durur!
Elə bil, qələbənin
Timsalıdır o, məğrur!

E v f o r i o n

Nə istehkam, nə divar?
İgid güvənər qola!..
İgid sinəsi ki var,
Odur ən möhkəm qala!
Azadlıq istəyirsən –
Qorxmaq nədir? Silahlan!
Hər qadın – amazonka,
Hər uşaq – bir qəhrəman!

X o r

Yerin şeiriyyətini
Ucalt göyə vüqarla!

Gözəl bir ulduza dön,
Sonsuz göylərdə parla!
Olsan da xeyli uzaq,
Səsin bizə çatacaq!

E v f o r i o n

Dünyaya körpə deyil,
Dəliqanlı gəlmişəm.
Azad ruhlu cəsurlar
Fövqünə yüksəlmişəm.
İrəliyə – oraya,
Oradan da yuxarı!
Qarşımda açılıbdır
Şərəf, şöhrət yolları!..

Y e l e n a v ə F a u s t

Yenicə göz açırsan
Sən ki dünyaya hələ,
Bəs bu başgicəllədən
Arzular nədir belə?..
Bəs bizə acımırsan?
Nədir bu coşqun həvəs?
Biz yazıq deyilik bəs?!

E v f o r i o n

Dənizlər guruldayır,
Torpaqlar uğuldayır.
Əzab, ölüm qoynuna

Gedir bütün ordular.
Əsgər evdəmi durar?
Ölüm bir qanun olub
Çağırır qoçaqları...
Bunu dərk edin, barı!

Y e l e n a , F a u s t v ə x o r

Dəhşət!.. Ölüm, doğrudan,
Səninçün qanunmudur?..

E v f o r i o n

Demək, yeri yusun qan,
Sən tamaşa edib dur!?
Harda təhlükə, əmək,
Mən orda olam gərək!

E v f o r i o n

Təhlükə, bir də qürur!
Onlar birləşsə harda,
Bil ki, ölüm var orda!

E v f o r i o n

Qoy olsun!.. Ənginlərə
Uçmağa qanadım var,
Getməliyəm o yerə!
Görək, kim qalib çıxar!..

*(Özünü qayadan atır. Paltarları onu bir qədər havada saxlayır.
Başı işıq saçır. Dalınca havada bir işıq zolağı görünür.)*

X o r

Ah, dəhşət! İkar.. İkar!..
Yerin nə çox dərdi var!..

*Yerə gələn gözəl oğlan ata-anasının qabağına düşür.
Ölünün sifəti başqa tanış bir surəti xatırladır.
Tezliklə bütün cismi yox olur. Axan ulduza
bənzər bir halə göyə ucalır. Yerdə lira ilə paltar və rida qalır.*

Y e l e n a və F a u s t

Bir anlıq səadət, sonra min əzab!..

E v f o r i o n u n s ə s i
(yer altından)

Yeraltı zülmətdə, ana, məni tap!
Burada tək qoyma!..

X o r
(matəm nəğməsi)

Qorxma, tək qoymarıq, tək getdinsə də,
O pak ülvyyəti anacağıq biz.
İşıqlı dünyanı tərk etdinsə də,
Tərk etməyəcəkdir səni qəlbimiz.

Qismətin arzuntək həşəmətliydi,
El gərək qibtəylə tərənnüm edə.
Qəlbin, nəğmələrin əzəmətliydi
Fərəhli gündə də, qəmli gündə də.

Şanlı babaların məğrur nəvəsi!..
Gəlmişdin dünyaya səadət üçün.
Susdu xoş ilhamlı bir ömrün səsi,
Sən öz gəncliyini məhv etdin özün.

Hanı o səndəki könül rıqqəti,
Hanı o baxışlar, hanı o sözlər?
Hanı qadınların o məhəbbəti,
Sirri sənə məlum nəğmələr, sözlər?

Sən özün can atdın qəza-qədərini
Qurduğu hər tora, hər fəlakətə.
Özün nifrət etdin qərinələrin
Qoyduğu qanuna, hökmə, adətə!

Zəka verdi sənə qüvvət, cəsarət,
Tufanlar önündə heç əyilmədin.
Böyük bir iş görmək istədin, fəqət
Sən ona müvəffəq ola bilmədin.

Kim ona müvəffəq ola biləcək?
Susur yenə tale duman içində..
Lakin öz əzmindən çəkinməyərək,
Bütün xalq vuruşur al içində.

Qaldırın qəm əymiş başlarınızı,
Ucalsın yeni bir nəğmənin səsi.
Qoy təzə nəğmələr yaratmış həyat
Göstərsin yenidən öz qüvvəsini!

Dərin sükut. Musiqi kəsilir.

Y e l e n a
(*Faust*)

Təəssüf ki, düz çıxır qədim atalar sözü:
“Səadətlə gözəllik heç vaxt birləşə bilməz!”
Çözülür həyat ilə səadətin bağları...
Mən onlara ağlayıb, səndən də ayrılıram.
Son dəfə ağuşuna atılıb, səninlə mən
Vidalaşıram artıq...
Ey Persefona, məni oğlumla bir qəbul et!

(*Faustu qucaqlayır. Cismi yox olur.*
Faustun əllərində onun paltarları ilə duvağı qalır.)

F o r k i a d a
(*Fausta*)

Qoyub getdiklərindən sən indi bərk-bərk yapış,
Əlindən yerə qoyma onun paltarlarını...
İndi qorxunc yeraltı iblislər dartışıdırıb,
Can atırlar yeraltı aləmə aparmağa...
İlahə getdisə də, paltarından bərk yapış,
Necə olsa, hamısı ilahəninkilərdir.
Bu böyük mərhəmətdən bacar, istifadə et,

Uç get. Sən bu duvağı saxlaya bilənədək,
O səni hər rəzalət və alçaq qabalıqdan
Yüksəyə qaldıraraq, aparar uzaqlara...
Görüşərik bir də biz, burdan çox-çox uzaqda.

*Yelenanın paltarları buluda çevrilib, Faustu hər tərəfdən
bürüyür və onu yüksəklərə qaldırıb aparır.*

F o r k i a d a

*(Evforionun paltarını, lirasını və plaşını yerdən götürür,
səhnənin qabağına çıxır və ölüdən qalmış şeyləri yuxarı qaldırır
camaata müraciətlə deyir.)*

Yaxşı bir şey tapmışam! Odu sönmüş olsa da,
Ona tamah eləyən çox olacaq dünyada...
Şairlərə birovuz dahi paltarı tikib,
Aralarına həsəd, ziddiyyət salacağam.
Özgənin köhnə-nimdaş geyiminə bürünən
Fərsizlərə istedad borc verə bilməsəm də,
Bir dəst birovuz paltar verməli olacağam!

(Səhnənin qabağındakı sütunların yanında oturur.)

P a n t a l i d a

Qızlar, tez olun daha!.. Axır ki, biz bu qoca
Fessalya qarısının cadusundan qurtulduq.
Biz təkcə bir sehrkar, mənfur ifritədən yox,
Şüura-duyguya yad o qulaqbatırıcı,
Mənasız səslərin də zülmündən qurtulmuşuq.

Gəlin! Gəlin! Tələsin, məlikənin dalınca
Enək biz də qaranlıq yeraltı səltənətə.
Sədaqətli kənizlər gərək həmişə onu
Addım-addım izləsin! Gəlin, tapacağıq biz
Onu Ağılırməzin təxti yanında şəksiz.

X o r

Bəli, məlikələrçin hər yerdə xoş keçəcək,
Çünki cəhənnəmdə də var öz cəmiyyətləri.
O, Persefona ilə yeraltı səltənətdə
Tay-tuş kimi görüşüb, tutacaq yaxşı bir yer.
Amma bizlər!.. Asfodel çəmənlərində bomboz,
Meyvəsiz söyüdlərin, quru qələmələrin
Altında vaxtımızı necə keçirəcəyik?
O boz səhrada ancaq
Qəmli kölgələrimiz kor yarasalar kimi,
Bir-birlərilə hərdən səssiz pıçılداşacaq.

P a n t a l i d a

Kim ki özünə ad-san, nəcabət qazanmayıb,
Tabedir təbiətin qara qüvvələrinə...
Tez olun! Məlikəyə çatdıraq özümüzü,
Sədaqət də ucaldır rəşadət kimi bizi.

X o r

Biz dünya işığına müvəqqəti dönmüşük,
Biz bir də canlı məxluq olmayacağıq heç vaxt.
Bilirik, hiss edirik – yeraltı aləmə də

Qayıtmayacağıq biz...
Lakin ölməz təbiət hər şeyə əncam çəkir:
Biz onun qoynundakı ruhlar izdihamıyıq,
Öz qoynunda yer verib, o bizi yaşadacaq.

X o r u n b i r h i s s ə s i

Minlərlə xışıldayan budaqda gizlənərək,
Biz kökdən puçurlanan yaşıl şaxələrədək
Şirin həyat şirəsi daşıyacağıq müdam...
Saçlarımız çiçəklə, yarpaqla bəzənəcək.
Ağaclardan yetişmiş meyvələr töküləndə
Allahların önündə diz çökdükləri kimi,
Bizim də qarşımızda diz çökərək adamlar
Yığacaq, dişləyəcək, dadına baxacaqlar.

X o r u n o b i r i h i s s ə s i

Biz də hamar qayalar səthinə sığınaraq,
Burda bütün səsləri, sədaları dinlərik.
Hər quş civiltisinə, qamış xışiltısına,
Ya da Panın səsinə durub qulaq verərik.
Xışiltıya xışiltı, gurultuya gurultu,
Və o qulaqbatıran göylər şaqqıltısına
İki, üç və daha çox əks-səda halında
Bir-birinin dalınca on cavab qaytarırıq!

X o r u n ü ç ü n c ü h i s s ə s i

Bacılar! Mütəhərrik, qıvraq olduğumuzçün
Gəlin biz də çaylara qoşulub, axaq-gedək...

Bax, əl edib çağırır uzaq təpələr bizi,
Enişə doğru daha sürətli, dərin axıb,
Tarlaları, bağları otlaqları suvarağ...
Baş çəkib iki cərgə göylərə göy sərvlər,
Çayın yataq xəttini uzaqdan nişan verər.

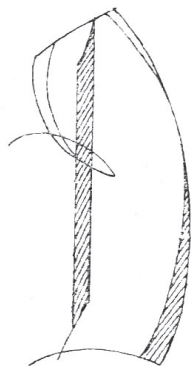
X o r u n d ö r d ü n c ü h i s s ə s i

Siz harda istəsəniz, yaşayın! Biz də sabah
Sıx tənəkli təpəni aralığa alırıq.
Orada bütün günü bir bağban çalışaraq
Yer qazır, külüng vurur, yerə çubuq basdırır;
Meynə kəsir, bağlayır... O, bütün allahlara
Və Günəş allahına dua edib yalvarır...
Lakin ərköyün Baxus çalışqan nökrinə
Heç qayğı göstərməyir. O, yarpaqla örtülü
Sərin bir mağarada gənc favn ilə əylənir...
Yarımsərxoş bir halda xülyaya dalsın deyə,
Onun şərab küpləri, tuluqları qədimdən
Gələcək illər üçün orada saxlanılır...
Allahlar, ilk növbədə Helios rəhm edəndə,
Küləklər və yağışlar salxımları günəşlə
Saf qızıla tutanda, bütün bağ cana gəlir.
O sakit meynəlikdə bütün gün səs-küy olur,
Demək, bu il bağbanın əməyi itməmişdir.
Dolu-dolu səbətlər, badyalar ayaqyalın,
Qıvrıq, şən rəqqasların çənlərinə daşınır;
Onlar iri giləli salxımları əzirlər,
Bu vaxt, üzüm şirəsi fışqırır, köpüklənir;
Sinclərin-təbillərin səmindən qulaq batır,
Demək, Dionis artıq çıxır sirr pərdəsindən.

Keçiayaq kişi və qadınların dalınca
Silenanın anqıran uzunqulağı yortur.
Abır-həyə tapdanır, heç nəyə yoxdur aman,
Bütün hisslərə hakim bir başgicəllənməsi!
Sərxoşlar əllərini piyaləyə uzadır...
Mədələr, başlar dolu!.. Lakin bəzi ayıqlar
Öz səyilə bir az da qarışdırır aranı...
Onlar təzə şərabı doldurmaqçün tuluğa,
Tökürlər ki, içilsin dibindəki qalıqlar.

Pərdə düşür.

*Forkiada nəhəng qamətini düzəldir, koturnlarından düşür, maskasını,
örtüyünü açıb atır və Mefistofel surətində görünür ki,
lazım gələndə, pyesi epiloqda izah etsin.*

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

UCA DAĞ SİLSİLƏSİ

Sıldırım dağ zirvəsi. Uçan buludlar dağın irəli çıxmış hissəsindəki açıqlığa çökür. Faust buluddan çıxır.

F a u s t

Dağlar, dərin dərələr ayağım altındadır..
Məni sonsuz dənizlər, torpaqlar üzərindən
Bu keçirib gətirən buluddan ayrılıram.
Budur, parçalanmadan uzaqlaşıb gedir o,
Bir ağ şara dönərək üz tutur Şərqə tərəf.
Gözüm istər-istəməz dikilir arxasınca..
Dalğatək qalxır-enir o, burula-burula;
Görünür, indi başqa bir şəkil alacaqdır,
Gözlərim aldatmayır! Qarlı dağlar günəşi
Bax, əlvan şəfəqini buludlara salıbdır..
Orada, asimanda, ağ balınc üzərində,

Elə bil ki, ilahi bir gözəl uzanıbdır.
Ledamı, Yunonamı, yoxsa Yelenamıdır?
Hər cizgisi tanışdır o şahanə gözəlin!..
Lakin nə tez yox oldu! Buluda sevrilərək,
İndi gözqamaşdıran ağ buz dağları kimi
Sanki ötən günlərin nurunu əks etdirir..
İndi soyuq alnımı, köksümü oxşayaraq,
Məni şəffaf bir duman zolağı bürüyür, bax!
Başqa bir şəkil alıb yüksəklərə qalxır o.
Yox, mən yanılmıram, yox, o, gənclik günlərimin
İtirilmiş əzəli eşqi-səadətidir!..
Ömrün şafəq çağından, sönməz cəvahirattək
Qəlbin dərinliyində qalmış ey şux baxışlar!..
İlk sevdadan könlümə həkk olmuş hər xatirə,
Elə bil, indi mənə bir dünyanı bağışlar!
Saxlaya bilsə idim, o sevdalı gözlərin
Parıltısı hər şeyi kölgədə buraxardı..
Könüllər dünyasının gözəlliyinə bənzər
O xəyal fəzalara yüksələrək, özüylə
Könlümün ən saf, təmiz hissəsini apardı!

*Dağa div addımları ilə gələn bir tay nəhəng çəkmə enir, dalınca
da o biri tayı gəlir. Mefistofel onların içindən çıxır.
Çəkmələr yenə yollarına davam edirlər.*

M e f i s t o f e l

Çatdım bu yerişlə gör sənə harda!..
Yaxşı, nə gəldi ki ağılına birdən
Düşdün bu sıldırım qayalıqlarda?..
Görəntək tanıdım bu yerləri mən,

Tək bu nöqtə deyil, bütün bu dağlar
Cəhənnəm dibiydi hələ o vaxtlar...

F a u s t

Bir şey uydurasan gərək həmişə...
Yenə yalanları sal görək işə!..

M e f i s t o f e l
(*ciddi*)

Bir günah üzündən bir vaxt Yaradan,
Dibsiz dərinliyin dərinliyinə
Qovub, məhrum etdi bizi havadan.
Orda öz-özünə yandırır-yaxan
Əbədi alovlar vermirdi aman.
Cəhənnəmin dibi hədsiz işıqdı,
Lakin çox narahat, çox qarışıqdı...
Şeytanlar üfləyib hey altdan-üstədən
O qədər asqırır-öskürdü bu dəm
Kükürd qoxusundan, turşudan, hisdən
Başladı şişməyə bütün cəhənnəm!..
Bu dəhşətli haldı!.. Şişib bir azdan
Qorxunc gurultuyla partlayan qazdan
Oldu yer qabığı çat-çat dalbadal...
Biz öz yerimizi dəyişdik dərhal:
Kim ki dibdə idi, qalxdı zirvəyə –
Yarandı dağların yalçın zirvəsi!..
İnsanlar “Bu da bir qanundur!” deyə,
Düzəltdi çevriliş nəzəriyyəsi.

Lakin heç kəs bilmir burda nə sirr var,
Bu sirr açılacaq hələ sonralar...

F a u s t

Bu məğrur zirvələr laldır əzəldən,
Mən heç soruşmuram necə yarandı.
Təbiət özünə rəvnəq verirkən,
Əvvəl, bilirəm ki, yer yumrulandı.
Zirvə – təbiətin xoşuna gəldi,
Nəhəng qayaları düzdü yan-yana...
Dərələr yarandı, dağlar dikəldi.
Saldı təpələri sonra sahmana.
Fəci partlayışsız, püskürtüsüz də,
Hər yan yaşıllaşdı dərədə, düzdə.

M e f i s t o f e l

Belə düşünürsən? Zənnincə, demək,
Hər bir şey səninçün aydındır güntək!
Lakin öz gözüylə bunu görənlər,
Şübhəsiz ki, başqa fikirdədirlər.
Mən özüm görmüşəm həmin çağları...
Yaxşı yadımdadır, necə o zaman
Alov püskürərdi yer qatlarından.
Molox çəkiciylə vurub dağları
Bir-bir bərkidərkən, parçalanmış dağ
Sıçrayıb gedərdi hərdən çox uzaq!..
Bəli, çox yerlərdə belə daşlar var.
Necə şərh olunsun, bəs bu çevriliş?
Filosof girişən iş deyil bu iş...

Qəbul ediləcək, demək, bu iqrar.
Odur ki, harada bir qaya görsək,
“Hardan düşüb?..” deyə sındırırıq baş.
Qara camaatsa hamıdan qəşəng
Bilir ki, əslində, nə daşdır bu daş...
Onu öz fikrindən döndərmək olmaz:
Ya hesab edəcək bunu möcüzə,
Ya da çatıbdırsa kamala az-maz,
“Bu – şeytan işidir” deyəcək sizə.
Qoltuq ağacına söykənib dinin,
Mənim bu zənvaram, gənclik yaşından,
Qocalana qədər hey söz salacaq
Şeytan körpüsündən, şeytan daşından...

F a u s t

Danış, mənim üçün çox maraqlıdır,
Şeytan təbiətə necə bağlıdır?..

M e f i s t o f e l

Mənim təbiətlə nə işim?.. Ancaq
Burada bir şərəf məsələsi var.
Biz böyük işlərə qadirik: vuraq,
Dağıdaq, uçuraq, edək tarı-mar!..
Sübut – buyur, budur, göz qarşısında,
Bir köməkçi kimi iştirak etmiş
Şeytan təbiətin yaranmasında...
Lakin bu söhbəti ya kəsək, ya da
Bir açıq de görüm, sənin dünyada
Nədən xoşun gəlir?.. Bu yer üzündə

Bütün səltənətlər, bütün şöhrətlər
Sənə məlum ikən de, bəs özündə
Bir arzu, bir niyyət duymusan məgər?..

F a u s t

Niyə? Arzum da var, niyyətim də var.
O nədir – özün tap!..

M e f i s t o f e l

Tapmağa nə var!..
Mən sənin yerinə olsaydım, gözəl
Bir paytaxt tikərdim özümə əvvəl.
Köhnə şəhərlərtək küçələri dar,
Kərəmitli damlar, adam əlindən
Tərpənmək olmayan basırıq bazar:
Vız-vız vızıldaşib milçəklər qonan
Qəssab dükanları, qənarədə ət;
Yanında göyərti, kələm, turp, soğan,
Boğucu bir hava, бүркү, üfunət..
Bazardan o yana varlı əyanlar,
Kübarlar küçəsi – təmiz və geniş.
Uca, daş binalar, yaşıl meydanlar,
Səhərdən-axşama hey gəliş-gediş.
Ondan da o yana azad, geniş çöl,
Uzaq, dinc güşələr: çəmən, çiçək, gül..
Yüzlərlə kareta çapır durmadan
Hey o yan-bu yana yollarda hər gün.
Qarışqa yuvası kimi qaynaşan
Bu başsız axını seyr etmək üçün

Hər dəfə münasib bir vaxt seçərdim,
Gəlib kareta ilə hərdən keçərdim.
Məni görən kimi minlərlə adam
Hörmətlə baş əyib verərdi salam.

F a u s t

Bu bir istək deyil!... Xoşdur, əlbəttə,
Kütlənin həyatda və məişətdə
Necə öz-özünü yüksəltdiyini,
Xalqın necə bilik kəsb etdiyini
Görəsən... Bu yolla ancaq qorx ki, sən
Onlardan qiyamçı yetişdirəsən.

M e f i s t o f e l

O vaxt mənzərəli bir guşə seçər,
Saray tikdirərəm özümə, saray.
Ətraf meşəliklər, göy çəmənliklər
Bir parka çevrilər, ortalıqda çay.
Divarlar boyunca orada lək-lək
Çiçəklər əkdirrəm hər qış, hər bahar.
Coşqun şalalələr nəğmə deyərək,
Qayadan-qayaya tökülüb-axar...
Parkın ortasında mərmər hovuzlar,
Sularda əks edər bütün göy üzü...
Bir uca fəvvarə göyə baş vurur,
Onun dövrəsində şırıldar yüzü.
Gözəl xanımlarçun ev tikirəm ki,
Kam alım gözəllər vüsalında mən.

Mən “xanımlar” dedim, gözəli çünki
Təsəvvür edirəm cəm halında mən.

F a u s t

Köhnə və çox mənfur! Tfu, Sardanapal!

M e f i s t o f e l

Sənin xəyalını kəşf etmək məhal
Və müşkül bir işdir! Bu çırpınışla
Yəqin, böyük şeylər həsrətindəsən?!
Dayan, əl çatmayan bu cəld uçuşla,
Yoxsa aya uçmaq niyyətindəsən?

F a u s t

Əsla!.. Yer kürəsi xeyli genişdir
Cəsarət və hünər göstərmək üçün.
Mənim düşündüyüm böyük bir işdir...
O səni heyratə salacaq bir gün.
Duyuram özümdə bu qüdrəti mən!

M e f i s t o f e l

Şöhrət eşqindəsən! Məlum, dönürsən
Qəhrəman qadınlar cəmiyyətindən.

F a u s t

Yox, şöhrət boş şeydir! Mənə mülkiyyət,
Qüvvət, hakimiyyət, torpaq gərəkdir!
Mənim əsl arzum, işdir, əməkdir!..

M e f i s t o f e l

Sözləri mədh edib göyə qaldıran
Şairlər əlbəttə, olub, olacaq...
Belə axmaqlığın oduyla, inan,
Hələ çox sərsəmlik alovlanacaq!

F a u s t

Yox, insan qəlbinin arzularını
Sən başa düşməyə qadir deyilsən!
İnsanın yaratmaq iqtidarını
Bu murdar, zəhərli xislətinlə sən
Anlaya bilməzsən, duya bilməzsən!

M e f i s t o f e l

Qoy sən deyən olsun! At hirsini, kini...
Aç de, mən də bilim qəlbindəkini!

F a u s t

Bir dəfə sahilə durub diqqətlə
Dənizə baxırdım. Qəzəbli sular
Qabarıb, kükrəyib nə ki gücü var,
Sahili döyürdü kinlə, şiddətlə...
Həmişə özgənin hüququna mən
Hörmət etdiyimçün, bu zorakılıq
İnsanlığ hissimə toxunub, artıq
Məni çıxarmışdı təbiətimdən.
Əvvəl bir təsadüf zənn etdim bunu,

Dəniz əvvəlkitək yenə məğrurdu.
O geri çəkildi, qabardı, sonra
Özünü sahilə hiddətlə vurdu.
Hər dəfə qalxdıqda şahə dalğalar
Bu hücum yenidən olundu təkrar.

M e f i s t o f e l
(*tamaşaçılara müraciətlə*)

Mən dedim, görəsən, nə tapıb təzə?
Bu ki, yüz min ildir məlumdur bizə...

F a u s t
(*ehtirasla sözüənə davam edərək*)

Dalğalar hücumə keçib min yerdən,
Gəlir pusa-pusa, elə bil, hərdən;
Sahil qumlarını tamam yuyaraq,
Ona bəhrəsizlik gətirir ancaq...
Bəli, hökmranlıq edib, bu qayda,
Dalğa sahil boyu döyür hər yeri;
Gah cumur irəli, gah dönür geri...
Lakin bu hiddətdən kimə nə fayda?!
Ah, bu kortəbii qüvvə!.. Baxırsan,
Qəlbə əzab verir, qəzəb oyadır...
Və belə anlarda nədənsə insan
Özündən yüksəyə daim can atır.

Döyüşmək istərdim mən bu meydanda!
Sanma coşan dəniz tez aram olur...
Lakin mütiləşib o da ram olur,

Kiçik bir təpəcik mane olanda!
Dərinlik özünə çəkir suları,
Kəsir ləpələrin qabağını sədd...
Geri oturtmaqçın gur dalğaları,
Gərək dənizlərə qoyula sərhəd.
İstərdim dənizi geriyə atım,
Çəkilsin dalğalar öz sərhədinə;
Torpaqlar fəth edim mən addım-addım...
Bacarsan, bu işdə kömək et mənə!..

Arxadan təbil və hərbi marş səsləri eşidilir.

M e f i s t o f e l

Əcəb asan işdir!.. Təbillər, baxın!..

F a u s t

Yenə müharibə!.. İstila!.. Axın!..
Buna zidd olubdur müdriklər müdam!

M e f i s t o f e l

Müharibə, ya sülh – ağıllı adam
Hər vaxt öz xeyrini güdəcəkdir, baxma!..
Sən dur, məqam gözlə, həmişə sərvaxt,
Füर्सət düşən kimi, əldən buraxma!
İndi lap məqamdır! Gəl itirmə vaxt!..

F a u s t

Nə fürsət, nə məqam?.. Açıq de! Hərdən
Mən başa düşmürəm, sən nə deyirsən.

M e f i s t o f e l

Mən bura gələndə, yolda dedilər
Bizim imperator həzrətlərinin
Müşkülə düşübdür işi bir qədər...
Yadımdamı, onu əyləndirirkən
Dəst-dəst saxta kağız pulları hərdən
Yazığın başından yağdıranda biz,
Hazırdı şadlanıb, gülüb, az qala
Bütün bu dünyanı o satın ala...
Təxtə çox gənc çıxdı, zənn etdi şəksiz
Şübhəsiz, eyş-ışrət, fərəh onunçün
Şahlıqla bir yerdə olacaq mümkün!..

F a u s t

Bu səhvi çoxları etmiş!.. Hökmdar
Uca tutmalıdır hökmdarlığı...
Təkcə ürəkdəki nəcib arzular
Gərək ola onun bəxtiyarlığı!
Heç kəs məramını bilməməlidir...
Gərək hökmü qanun ola, əlbəttə.
Hər əmr yerinə yetirildikdə,
Zəkası aləmi qoya heyrətdə!
Ancaq beləliklə ali hökmdar
Ucaldar şənini, nəcabətini...

O vaxt ki o zövqə, səfaya dalar,
Salar eyş-işrətlə öz hörmətini!

M e f i s t o f e l

Yox, o belə deyil. Keyf çəksin deyə,
Başladı əvvəlcə lap eyş-işrətdən.
Başsızlıq çevrildi hərc-mərcliyə,
Səltənət sarsılıb düşdü qüdrətdən.
Başlandı hər yerdə qırğın-qiyamət,
Ədavət qoymadı daş üstündə daş.
Döyüşdü şəhərlə şəhər, nəhayət,
Qalxdı vuruşmaya qardaşla qardaş.
Sənətkar zidd getdi zadəganlığa,
Keşişlər boğuşdu dünyagirlərlə.
Kilsə fitva verdi hər nadanlığa,
Tacirlər soyulub qayıtdı yoldan,
Artdı zorakılıq, həyasızlıq hey.
Yaşadı hər kim ki, güclüydü qoldan,
Getdi özbaşına axınla hər şey...

F a u s t

Getdi... Səndələyib sərildi tir-tap,
Qalxmağa qalmadı daha onda tab.

M e f i s t o f e l

Əslində, heç kəsin bu vəziyyətdən
Şikayət etməyə haqqı da yoxdu.
Çünki ləyaqəti olan-olmayan,

Özünü qüdrətli bilib hamıdan,
Yuxarı pilləyə can atan çoxdu!
Artdı hərc-mərclik, başıpozuqluq...
Ağlı olan kəslər anladı ki, yox,
Axmaqlıq həddini aşıbdır daha!..
Onlar üsyan edib bağırdı bar-bar:
“Asayış yaratsın gərək hökmdar!
İmperator bunu bacarmır, gərək
Yeni imperator intixab edək:
Yaratsın ölkədə əmin-amanlıq,
Etsin ədalətlə haqq hökmranlıq!”

F a u s t

Xalis moizədir. Keşiş sözüdür!

M e f i s t o f e l

Bəli, qarnı üçün, əslinə baxsan,
Xalqı təhrik edən, qiyam qaldıran
Həmin keşislərdir! Onlar özüdür!
Onlar maraqlıdır bu işdə ən çox.
Onlardı çaxnaşma salan bu yurda...
Dostun imperator gəlir... O, söz yox,
Gəlir vuruşmağa son dəfə burda.
O yazıq çəkilə-çəkilə geri,
Buranı bilibdir son pənah yeri.

F a u s t

Yazıq!.. Çox mehriban, açıq qəlbi var...

M e f i s t o f e l

Gəl çara axtaraq, axtaran tapar...
Həmişə ümidlə yaşayır adam!
Çalışıb, gəl onu qurtaraq dardan,
Bir dəfə qurtulan qurtulur tamam!
Bəxti gətirdimi, yenə hər yandan
Axışb-gələcək müti vassallar...

*Onlar o biri dağa dırmanıb, dərədə qoşunların necə
yerləşdirildiyinə fikir verirlər. Aşağıdan
təbil və marş səsləri gəlir.*

Mövqeyi pis deyil, qoşunu da var,
Biz kömək eləsək, qalib gələcək.

F a u s t

Nəylə edəcəyik biz ona kömək?
Sehr ilə, ya gözə toz üfürməklə?

M e f i s t o f e l

Bəli, hərbi hiylə, hərbi kələklə...
Lakin məqsədindən əl üzmə görək,
Əgər imperator həzrətlərinə
Öz təxt-tacını qaytara bilsək,
Yıxılıb mübarək qədəmlərinə,
Mükafat olaraq zəfər günü sən
Ondan len və keyfin istəyən qədər
Sahil ərazisi ala bilərsən.

F a u s t

Nə olar... Çıxıbsan çox keşməkeşdən,
Yenə çıx zəfərlə bu son döyüşdən.

M e f i s t o f e l

Yox, zəfər sənindir! Bax bu meydanda
General da sənsən, baş komandan da!

F a u s t

Lap mənə yaraşır o rütbə, o yer,
Başın çıxmasa da, otur, əmr ver!..

M e f i s t o f e l

İşlə məşğul olan baş qərargahdır:
İşi qərargaha tapşırıb dərhal,
Olar hər qayğıdan azad general.
Həmin müharibə fəlakətini
Yaxşı ki hiss edib bir az əvvəldən,
Hərbi şuraların son heyətini
İgid dağlılardan düzəltmişəm mən.
Onları bir yerə yığana əhsən!..

F a u s t

O gələnlər kimdir? Silahlıdırlar,
Yoxsa təhrikinlə silahlanaraq,
Ayağa qalxıbdır bütün dağlılar?

M e f i s t o f e l

Tamam hamısı yox! Peter Skvenstək,
Mən lap qaymağını seçmişəm, tək-tək.

Üç pəhləvan gəlir

Budur fitnə-fəsad döyüşçülərim!
Müxtəlif geyimli, müxtəlif yaşlı,
Müxtəlif silahlı hər hünərvərim
Səninçün köməkdir əməlli-başlı!

(tamaşaçılara müraciətlə)

Bəli, cəngavərin dəmir geyimi
Hamıya xoş gəlir bu son vaxtlarda.
Güman ki, xoş gələr igidlər kimi,
Sizə alleqorik bu qoçaqlar da...

R a u f e b o l d

(gənc, yüngül silahlı, ala-bəzək geyimli)

Kim mənim gözümlün içinə baxsa,
Qalar gicgahında bir yumruq yeri.
Qaçıb qurtarmağa əgər can atsa,
Saçından yapışıb dartaram geri!

Q a b e b a l d

(orta yaşlı, yaxşı silahlanmış, yaxşı geyinmiş)

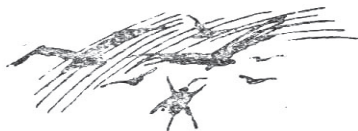
Uşaq əyləncəsidir bütün bu dava-dalaş,
Bununla öz vaxtını itirər ancaq adam.

Bircə soyğunçuluqdan gərək açılmaya baş,
Qarət və soyğunçuluq – qalan boş şeydir tamam!

Q a l t e f e s t
(yaşlı, ağır silahlı, yüngül geyimli)

Qarətlə var-dövlət yığa bilməzsən,
Vurub həyat seli çıxarar əldən...
Düzdür, yaxşı şeydir soymaq, talamaq;
Ondan da yaxşıdır yığıb saxlamaq.
Yaşlı kişilərin işidir bu məhz,
Ondan heç kəs heç nə qopara bilməz!

Hər üçü dərəcə enir.

DAĞ ƏTƏYİNDƏ

*Aşağıdan təbil və şeypur səsləri gəlir.
İmperator üçün çadır qurulur.*

İmperator, baş komandan, mühafizlər.

B a ş k o m a n d a n

Zənnimcə qoşunların bu xəlvət, dar dərədə
Cəmləşməsi ağıllı hərbi tədbir deməkdir.

Mən ümid edirəm ki, bizimçün ilk növbədə
Döyüşdə üstünlüyü o təmin edəcəkdir.

İ m p e r a t o r

Nə olacaq – görərik! Amma döyüşdə dərhal
Geri çəkilməmizdən hələ narazıyam mən...

B a ş k o m a n d a n

Bu sağ cinahımıza, şahım, dön, bir nəzər sal.
Onun tutduğu mövqe hər nöqteyi-nəzərdən
Bizə əlverişlidir: çünki həmin təpələr
Nə çox maili deyil, nə çox sıldırımtəhər...
O bizə həm istehkam, həm də hücum yoludur;
Bu dərə-təpəlikdə qoruna bilər hər kəs.
Düşmən üçün, əksinə, çətin və qorxuludur,
Bizə hücum etməyə onlar cəsarət etməz.

İ m p e r a t o r

Tərifəlayiqdir məncə, bu nəqşə,
Burda güc sınamaq olar döş-döşə.

B a ş k o m a n d a n

Bu çəmənlikdəsə, piyada qoşun
Hazırdır düşməni edə tarı-mar.
Budur, nizələri parlayır onun
Dumanları yaran günəşdə par-par.
Səflər ağır-ağır edir hərəkət,

Rəşadət eşqiylə vurur min ürək.
Bax, göz önündədir əzəmət, qüdrət!
Düşməni onunla sarsıdam gərək!

İ m p e r a t o r

Mərhəbə! Hücuma keçsən onunla,
Vuruşar ikiqat artıq qoşunla...

B a ş k o m a n d a n

Sol cinahımızdan olma nigaran,
Burda ordumuzun mərd, qılıncvuran,
Pusquda dayanmış qüdrətli qolu
Qoruyur dərəyə girən dar yolu.
Bir ehtiyatsızlıq, ya səhv üzündən
Burada çox itki verəcək düşmən.

İ m p e r a t o r

Riyakar qohumlar gəlirlər tək-tək;
Mənə “qardaş”, “əmi”, “bacanaq” deyib,
Hətta gündən-günə cürətlənərək,
Qurdtək səltənəti içindən yeyib,
Öz aralarında çarpışıb hərdən
Ölkəyə çaxnaşma, nifaq salanlar.
Axırda hamısı birləşib birdən
Hər yandan üstümə qalxışdı onlar.
Qətiyyətsiz olan xalq da ürkərək,
Qoşuldu gur selə, həmişəkitək.

B a ş k o m a n d a n

Kəşfiyyatdan dönür bu sadıq əsgər,
Barı gətirəydi bir xeyir xəbər.

B i r i n c i c a s u s

Hər cür hiyləgərlik və cəsarətlə
Gedib xəbər tuta bildim hər yerdən.
Lakin təəssüf ki, ümumiyyətlə,
Yaxşı bir xəbərlə gəlməmişəm mən.
Yenə də zahirdə üzdə itaət,
Daxildə əvvəlki narazılıq var.
Qorx ki, bu daxili narazılıqlar
Dönüb xalq qiyamı ola nəhayət.

İ m p e r a t o r

Özünü qoruyur hərə dünyada...
Sədaqət, vəzifə, şərəf, məhəbbət,
Minnətdarlıq hissi düşməyir yada.
Göstərməz qonşusu yanında qeyrət,
Özü yanmayacaq sanki bu oda.

B a ş k o m a n d a n

İkinci casus da qayıtdı, budur,
Bax, bədəni əsir elə yorğundur!

İ k i n c i c a s u s

Başsızlıq görürdük əvvəl, hər yana
Yol tapıb, bir oğrun nəzər salınca...
Təzə imperator çıxcaq meydana,
Camaat axışdı onun dalınca.
Xəyanət bayrağı altına qaçıb
Hamısı yığıldı tez bir araya.
Bu vaxt camaatın qoyun xisləti,
Qoyun təbiəti çıxdı ortaya...

İ m p e r a t o r

O imperatorun mənə xeyri var:
Ortaya çıxandan o saxta, nankor,
Onun sayəsində mən hiss edirəm
Özümü həqiqi bir imperator.
Budur, qəhrəmanlıq göstərmək üçün
Əsgərtək zireh də geymişəm bu gün.
Bir vaxt şənliklərdə olsa da hər şey,
Təhlükə olmazdı – bunu duyardım.
Qılinc məşqləri keçirəndə hey
Həqiqi turnirlər arzulayardım.
Əgər olmasaydı tutub saxlayan,
Qəhrəman olmuşdum indi mən çoxdan.
Müstəqilliyimi hiss etdim ancaq
İlk dəfə o böyük maskarad günü
Odlarla əhatə olunduğum vaxt...
Düzdür, bu oyundu, lakin o qorxunc
Təbiət qüvvəsi məni hər yandan
Dəhşətlə dövrəyə aldığı andan

Düşübdür başıma şöhrət arzusu.
Məni, indiyədək çox xor baxdığım
Böyük əməllərə ruhlandırır bu!

*(Saxta imperatoru təkbətək döyüşə çağırmaq üçün
heroldları düşmən qərargahına göndərir.)*

*Faust başdan-ayağa dəmir paltar geyinmiş və üzündəki niqabı
yarıya qədər salmış halda gəlir. Əvvəlki geyimlərində olan üç
silahlı pəhləvan da onun arxasınca addımlayır.*

F a u s t

Pis qarşılanmaqdan qorxmuruq, ancaq
Lazımdır, hər halda, tədbirli olmaq.
Sənə məlumdur ki, dağ sakinləri
Ömürləri boyu, qədimdən bəri
Sirli qayalara yazılanlara,
Dağ süxurlarından qazılanlara
Çox maraq göstərir, diqqət yetirir.
Çünki düzənləri tərk edən ruhlar
Dağa, qayalara pənah gətirir...
Onlar dərələrə nəzər salaraq,
Dolanbac yollardan keçib gedirlər.
Metal buxarıyla nəfəs alaraq
Zəngin yataqları tədqiq edirlər.
Sirli gücə malik barmaqlarının
Yüngül təmasıyla onlar təmiz, saf
Kristal yaradır və onun şəffaf
Gözüylə aləmə nəzər salırlar,
Gələcək günləri seyrə dalırlar.

İ m p e r a t o r

Bütün dediklərini eşitdim, inanıram;
Lakin niyə bunları nəql edirsən, qanmıram.

F a u s t

Nursiya nekromantı sabınyalı cadugər –
Sənin sadıq nökərin – yadıındadırsa əgər,
Böyük bir təhlükəyə bir gün məruz qalmışdı...
Qatranlı çırpı, odun üst-üstə qalanmışdı,
Göylərə baş çəkirdi tonqalın alovları...
Nə camaat, nə Allah, nə də şeytanın özü
Xilas edə bilməzdi bu oddan günahkarı.
Lakin uca-müəzzəm təxtin bir kəlmə sözü
Xilas etdi, od almış düyünləri açaraq...
Bu hadisə baş verib uzaq Romada bir vaxt.
O zamandan özünü sənə borclu bilərək,
Addım-addım izləmiş səni ta bu günədək.
Özünü unudaraq, ulduzların o hər gün
Sırrinə vaqif olmuş tək sənin xatirinçün.
Köməkçün indi bizi bura göndərən odur,
Dağ yerində dağ əhli daha qüdrətli olur.
Çünki onlar təbiət gücünə arxalanır...
Lakin keşişlər bunu axmaq bir cadu sanır.

İ m p e r a t o r

Xoş bayram günlərində əziz qonaq gələndə,
Biz qonağı həmişə fərəhlə salamlırıq...
Salonları hər dəfə hay-küylü, şən görəndə

Saray darlıq edəndə, adətən, şad olarıq.
Lakin taleyimizin həll olunduğu gündə
Gələn xoşniyyət qonaq olacaq daha əziz.
Bu təntənəli anda ancaq düşmən önündə
Qılınca əl atmağa hələ tələsməyiniz...
Siz minlərlə adamın lehimdə, əleyhimdə
Döyüşə girəcəyi vaxtı gözləyin ancaq.
Ləyaqətli şəxs özü özünü qoruyacaq;
Qoy təxti-tacı ələ keçirmək istəyən də
Göstərsin hünərini – hünəri varsa hərgah.
Hakimiyyətimizə qarşı qiyam qaldıran
O kabus – nə ad qoyur-qoysun özünə – ya şah,
Ya vassallarımızın qüdrətli süzereni,
Ya sərkərdə – bu əsla maraqlandırmır məni...
Mən vuruşub onunla bu meydana təkbətək,
Vasil edəm ölülər səltənətinə gərək!..

F a u s t

Sənin səyin, bu ali məqsədə yetmək üçün
Tərifəlayıqsə də, ancaq başını bu gün
Hər cürə təhlükədən möhkəm hifz etməlisən.
Rəiyyətə lələklə bəzədilmiş dəbilqən
Ruh yüksəkliyi verər, baxıb ruhlanar əsgər...
Başsız bədən neyləyər? Dövlət başçısı əgər
Ruhdan düşərsə, xalq da ümitsizliyə uğrar.
Onu yaralasalar, ağrısını xalq duyar.
Onu sağlam görəndə bütün ölkə ruhlanar...
Əl yenə qalxanını qaldırır mətanətlə,
Sıyrır qılıncını qınından cəsarətlə,

Düşmən yerə sərilər, bu vaxt qəzəblə ayaq
Düşmənin peysərindən basar, tapdalayaraq.

İ m p e r a t o r

Sönməz hirsim, qəzəbim, o məğrur başı hərgah,
Ayağımın altına kürsü etməsəm sabah!..

H e r o l d l a r (Qayıdaraq)

Məhəl qoymadılar heç birimizə...
Sənin çağırışını eşitcək, düzü,
Onlar bərkdən-bərkdən güldülər bizə.
Nəhayət, bu oldu onların sözü:
Sizin imperator qeyb oldu birdən.
Salanda biz onu arabir yada,
Yalnız nağıl kimi anarıq hərdən
Ki, "...biri var imiş, biri yox imiş,
Bir imperator da varmış dünyada".

F a u s t

Əslində, sənin də tərəfdarların
Bundan yaxşı cavab gözləmərdi heç.
Düşmən yaxınlaşır, gecikmə, saqın,
Əmr et, signal verdir, tez hücumə keç.

İ m p e r a t o r
(baş komandana)

Mən komandanlığı verirəm sənə,
Buyur, başla indi öz vəzifənə!..

B a ş k o m a n d a n

Qoy sağ cinahımız qabağa getsin,
Düşmən yüksəkliyə can atır ancaq.
Qüvvəmiz möhkəmdir, qoy ha cəhd etsin,
Hər halda, o geri oturdulacaq...

F a u s t
(Raufe boldu göstərərək)

İzn ver, bu cavan, diribaş oğlan
Qoşulsun hücumə keçən dəstəyə.
Bu döyüş hərisi olan pəhləvan
Çox kömək eləyə bilər hissəyə.

R a u f e b o l d
(irəli çıxaraq)

Üzümə baxmağa cəsarət edən
Çənəsi əzilmiş evə dönəcək.
Kim arxa çevirsə, düz peysərindən
Elə vuracağam, sərələnəcək.
Qılıncla, çomaqla bütün əsgərlər
Mənimtək vuruşa bilsələr əgər,

O zaman çox çəkməz, bir də görərsən
Öz murdar qanında boğulur düşmən.

(Gedir.)

B a ş k o m a n d a n

İndi mərkəzdəki qoşun hissəimiz
Keçsin ehtiyatla hücumə gərək.
Sağda üstün gəlir bizim qüvvəimiz,
Düşmən nəqşəsini alt-üst edərək.

F a u s t

(ortada duran Qabebaldı göstərərək)

Buna da iş tapşır, döyüşə göndər,
Diribaş oğlandır: zirək, hünərvər.

Q a b e b a l d

(irəli çıxaraq)

İmperator qoşunu vuruşub qeyrət ilə,
Gərək döyüşdən dönə böyük qənimət ilə.
Düşmən imperatorun zəngin çadırı, şəksiz,
Olmalıdır döyüşdə bizim ilk hədəfimiz.
O dəstənin başında mən cumsam qərargaha,
Öz təxtində o xain otura bilməz daha!..

A y l e b o y t a
(*ordu baqqalı – qadın Qabebaldın qoluna girərək*)

O, kəbinli ərim deyildirsə də,
Ondan gözəl dostum yoxdur cəbhədə.
Bizim olacaqdır bugünkü bəhər...
Qarətdə, soyğunda arvaddan ancaq
Güzəşt və mərhəmət gözləmə heç vaxt.
Hər şeyə yol verir müharibələr,
İrəli! Cürətlə! Bizimdir zəfər!..

Gedirlər

B a ş k o m a n d a n

Düşmən sol cinahı çəkir döyüşə,
Bunu qabaqcadan duyurdum mən də.
Keçidi qorumaq lazım gələndə,
Vuruşa gedəcəkdir orda döş-döşə.

F a u s t
(*sola işarə edərək*)

Gəl, bu qoçağı da ora göndərək,
Gücü təzə güclə bərkidək gərək...

Q a l l e f e s t

Qorxma sol cinahdan. Harda olsam mən,
Orda qənimətin mühafizəsi
Təmin olunmuşdur deməli hökmən!

Bu qoca hər nəyi keçirsə ələ,
Ondan ala bilməz ildırım belə!..

(Gedir.)

M e f i s t o f e l
(dağdan enərək)

Düşmən arxasında, baxın, o yanda
Ensiz cığırqlarla enirlər dağdan...
İndi o dərədə, o sıx dumanda
Silahlı qoşundur, zirehdir hər yan.
Saysız qalxan, zireh, nizə, qılınc, qın –
Çəkibdir elə bil uca bir divar,
İndi hücum əmri gözləyir onlar.

(işdən xəbərdar kimi, yavaşdan)

Bunlar hardan çıxdı – heç soruşmayın;
Siz onu bilin ki, vaxt itirmədən,
Qədim saraylardan bir-bir, arxayın,
Onları buraya gətirtmişəm mən.
Orada nə vaxtdı at üzərində,
Ya da ayaq üstə dayanırdılar...
Bir zaman hökmdar bu cəngavərlər
“Kral” və ya “Prins” adlanırdılar.
Onlardan quruca bir qovuş qalmış,
Kabuslar doluşmuş içinə hər gün...
Onlar adamları qorxuya salmış
Canlı orta əsri göstərmək üçün...
Fərqi yox, geyinsə hər hansı sarsaq,
O eyni təsiri bağışlayacaq...

(*Bərkdən.*)

Odur, dəmir, polad şaqqıltısından
Yenə qulaq batır, qızışır meydan.
Ağaclar başında qalan cındırlar,
Bax, yenə yellənir dönüb bayrağa.
Bir sözlə, nə ki o köhnə kültə var,
Hamısı qalxıbdır bu gün ayağa...

*Yuxarıdan adamları dəhşətə salan şeypur sədaları gəlir.
Düşmən ordusu içərisində qorxu, həyəcan hiss olunur.*

F a u s t

Üfüq o tərəfdə tamam qaralıb,
Tək-tək orda-burda qızartı qalıb...
Sanki bütün aləm qaya, çöl, meşə,
Göylərin özü də qarışıb işə.

M e f i s t o f e l

Sağ cinah möhkəmdir, üstün gələcək,
Saçıb zərbəsiylə dörd bir yana od.
Odur, bax, vuruşur öz bildiyitək
Bizim uzundraz Hans Raufebold.

İ m p e r a t o r

Görürdüm, bayaq da hey coşurdu o;
Mənə elə gəlir, bir əllə deyil,
On iki əl ilə vuruşurdu o...
Bir sirr var nə isə burda, elə bil.

F a u s t

Sən məgər Siciliya sahillərində
Hərdən qeyri-adi duman zolağı
Gözə dəydiyini eşitməyibsən?..
Yayılb havaya günortaçağı,
Xüsusi bir mehlə toqquşan zaman
Qəribə bir görkəm alır bu duman.
Gah naməlum şəhər görünür gözə,
Gah bir əfsanəvi bağ çıxır üzə.
Və birdən-birə bu səmavi ada
Görünüb-yox olur açıq havada.

İ m p e r a t o r

Çox qəribədir ki, o cinahda, bax,
Ağır qalxanlardan bir az yuxarı,
Bütün qılınc, tiyə, nizə ucları
Kiçik odlar saçır işıldayaraq.
Mənə elə gəlir, bu, sehr işidir.

F a u s t

Yox, bunlar, hökmdar, məhv olub getmiş
Köhnə varlıqların ən son izidir.
Hələ keçmişlərdə, qədim zamanda
Dəniz qaşqabaqlı, tutqun olanda,
Dioskurlar bu cür işıq salardı.
Gəmiçi tufanda işığı görcək,
Sevinib sahilə tez yan alardı...
Bu od uğurludur, bu od nurludur!

İ m p e r a t o r

Bəs sirli təbiət qüvvələrini
Döyüşə göndərən kimdir belə tez?
Bəs kimə minnətdar olmalıyıq biz?

M e f i s t o f e l

Bütün varlığıyla səni izləyən
O mürşiddən başqa kim ola bilər?
Düşmənlərin səni təhdid etməsi
Narahat etmişdir onu bir qədər.
Bir vaxt onu xilas etdiyin üçün
Nəyin bahasına olursa-olsun,
Xilas etməlidir səni o, bu gün.

İ m p e r a t o r

O zaman Romada mənə hörmətlə
Görüş təntənəsi düzəltmişdilər.
Ürəyim doluydu xoş mərhəmətlə...
Özümü sınamaq üçün, müxtəsər,
Ağsaqqal kişini əfv eləyib mən
Çıxardım tonqalın, odun içindən...
Keşislər pərt olub incidilər bərk,
Pərtlilik davam edir ta bu günədək...
Lakin doğrudanmı bu yaxşılıqçun
Mənə havadarlıq edəcək bu gün?

F a u s t

Yaxşılıq gətirir birə yüz bəhrə,
Dön, bir yuxarı bax – nə qiyamətdir!
Ordan göndərilir səadət yerə,
Gördüyün, çox yaxşı bir əlamətdir.

İ m p e r a t o r

Qartaldır, görürəm, süzür sürətlə,
Bir kərkəs izləyir onu hiddətlə...

F a u s t

Diqqətlə göz yetir, fəhm et, gör nədir!
Kərkəs qədim quşdur, boş əfsanədir.
Heç dözmək olarmı belə bir hala,
Özünü tay etsin o da qartala?..

İ m p e r a t o r

Onlar göydə geniş dairə vurur,
Bax, yaxınlaşırlar get-gedə... Budur,
İndi bir-biriylə tutuşacaqlar,
Qana bulaşacaq iti caynaqlar.

F a u s t

Gördün? Demədimmi o yoluq kərkəs
Heç zaman qartalla vuruşa bilməz?..
Öz şir quyruğunu o qısıb bərk-bərk,
Çəkildi meşəyə, gözdən itərək...

İ m p e r a t o r

Bu quşlar məni də qoydu heyrətdə...
Yəqin bir məna var bu əlamətdə!

M e f i s t o f e l
(*sağ tərəfə dönərək*)

Güclü təzyiqimiz önündə, fəvrən,
Geri çəkilməyə başlayır düşmən.
Ümitsiz dəf edir o həmlələri;
Geriyə çəkilən ön dəstələri
Yığılır sağ cinah mövqelərinə.
Bu da qarışıqlıq yaradır yenə...
Bizim hissəmizin qabaq dəstəsi
Bir ildırım kimi şığıyıb sağa,
Yarır ön xətləri, cumur qabağa.
Bax, hər iki tərəf sərt tufanların
Şahə qaldırdığı cilovsuz, harın
Nəhəng dalğalartək gəlir baş-başa.
Bundan əzəmətli, böyük tamaşa
Təsəvvür eləmək çətindir... Bu gün
Ordumuz döyüşdə gələcək üstün!

İ m p e r a t o r
(*sol tərəfə baxaraq, Fausta*)

Burda vəziyyəti pis görürəm mən:
Bizim mövqeyimiz möhkəm deyildir,
Yağan daş-qaya da gözümə dəymir.
Aşağı qayanı tutubdur düşmən,

Yuxarıları da tərک etmişik biz.
Düşmən axıb gəlir lap maneəsiz...
Bəlkə də dar keçid tutulub çoxdan,
Hər kim ki bir düz yol tutub getmədi,
Axırı, bax, belə olur hər zaman!..
Yox, sizin cadunuz kömək etmədi!

M e f i s t o f e l

Budur, uçub gəlir yenə cüt qarğam,
Görəsən, nə xəbər gətirir onlar?..
İş pis olduğundan mən də qorxuram.

İ m p e r a t o r

Haradan çıxdı bu bəduğur quşlar?..
Qalxıb vuruşmanın qızgın yerindən,
Açıb hər birisi qara bir yelkən
Onlar bu tərəfə niyə uçurlar?

M e f i s t o f e l
(qarğalara müraciətlə)

Qulaqlarıma yaxın – çiyinlərimə qonun,
Himayəniz məhvinə yol verməyəcək onun!
Çox faydalı olacaq sizin məsləhətiniz...

F a u s t
(imperatora)

Eşitmiş olarsan, uzaq ellərdən
Uçub balasının yanına dönən –

Yuvasına dönən göyərçinlər var.
Bu da eyni şeydir. Fərq budur: onlar
Ancaq sülh quşudur – dinc, xeyirxəbər,
Bunlar müharibə qasididirlər.

M e f i s t o f e l

İşlər, doğrudan da, yaxşı gətirmir...
O qaya üstündə, fikir verin bir,
Qalıb bizimkilər pis vəziyyətdə:
Dörd tərəf düşməndir, onlar tamam tək.
Düşmənlər keçidi tutsa, əlbəttə,
Vəziyyət daha da çətinləşəcək.

İ m p e r a t o r

Aydındır, deməli, aldadılmışam...
Yox, hiss edirdim ki, bu işlər sonra
Məni dolaşdırıb salacaq tora!..

M e f i s t o f e l

Heç ruhdan düşməyin, əsl fəlakət
Hələ üz verməyib – ümid azalmır.
Lakin görürəm ki, qurtuluş üçün
Səbir və hiylədən başqa yol qalmır.
Başlamaq asandır, qurtarmaq çətin,
İzn ver, əmr edib vuruşum mətin!

B a ş k o m a n d a n
(*özünü yetirərək*)

Əvvəldən sənin bu şarlatanlara
Uymağın xoşuma gəlmirdi, düzü.
Bel bağlamaq olar o yalanlara?..
Gör nə vəziyyətə saldılar bizi!
İndi heç özüm də bilmirəm necə,
Nə ilə qazanmaq olar döyüşü...
Onlar başlayıblar bu həngaməni,
Qoy onlar da başa çatdırsın işi:
Marşallıq əsamı qaytarıram mən.

İ m p e r a t o r

Hələ saxla onu, bir vaxta qədər,
Bəlkə bəxt gətirdi, düzəldi işlər.
Nə mənə xoş gəlir bu çirkin, murdar,
Nə köməkçiləri – qara qarğalar.

(*M e f i s t o f e l ə*)

Sənə rütbə, əsa verilməyəcək
Lakin başçılıq et, işə əncam çək!
Hər necə bilirsən, ver işi yola...
Daha çarə yoxdur, nə ola-ola!

(*Baş komandanla birlikdə çadıra girir.*)

M e f i s t o f e l

Qoy onu qorusun axmaq bir əsa,
Onun xeyri yoxdur onsuz da bizə.
Üstündə bir xaç da göründü gözə...

F a u s t

İndi biz nə edək?..

M e f i s t o f e l

Çıxış yolu var!..
(qarğalara)

Qara balalarım, indi durmadan,
Birbaşa dağ gölünə uçun buradan.
Salamlar yetirin Undinalara,
Mənim xahişimi deyın onlara:
Qoy tez uydursunlar burda bir daşqın,
Axı qadınlırlar onlar da... Qadın
Elə ustalıqlar işlədər hərdən,
Uydurma seçilməz heç həqiqətdən.

Sükut.

F a u s t

(uzaqlara baxaraq)

Deyəsən, qarğalar dilə tutaraq,
Su pərilərini gətirib yola...

Odur, bax, çeşmələr şırıldayaraq,
Hər qaya üstündən axır bir kola.
Düşmənin hücumu heçə dönəcək!

M e f i s t o f e l

Çox yerinə düşdü bu sular gerçək,
Dağa dırmaşanlar çaşıb durdular.

F a u s t

Budur, gur sellərə döndü gür sular!
Daşlar yumarlayan bu güclü axın
Dərədə necə də burulur – baxın.
Sular sıçradıqca dağdan aşağı,
Görünür havada bir göy qurşağı.
Qayalar içiylə axıb hər yerdə
Sular işıldayır düzənliklərdə...
Edərkən kükrəyən sel hökmranlıq,
Nə mərdlik, nə hünər, nə qəhrəmanlıq?..
Heç nə tab gətirmir vəhşi hiddətə,
Bu xaos məni də salır dəhşətə!

M e f i s t o f e l

Mənsə bu xəyali tamaşalarda
Qorxulu heç bir şey görmürəm! Nə var?
Belə hoqqalarla siz insanların
Ancaq gözlərini aldatmaq olar.
Odur, quru yerdə durub axmaqlar
Necə vurnuxurlar – guya batırlar.

Bax, suda boğulan adamlar kimi
Necə də gülməli əl-qol atırlar!..
Gör nə vahimədir, gör nə gənclikdir!
Tamam qarğaşalıq, hərc-mərclikdir!

(qayıdıb gələn qarğalara)

Sizin mərdliyiniz haqqında bu gün,
Məlumat gedəcək yuxarılara.
Lakin özünüzü daha cəld, üstün
Göstərmək meyliniz olsa, bir ara
Gərək uçasınız siz birbaşa, düz,
Qoçaq cırtanların hey gecə-gündüz
Qığılıcım saçdığı, körük basdığı
Dəmirçixanaya... Gərək onları
Dilə tutasınız inandıraraq,
Deyəsiniz işıqsaçan odları
Tez işə salsınlar, qızıqsın ocaq.
Yayda biz görmüşük gecə göylərdə
Çox axan ulduzlar, çaxan şimşəklər..
Amma kol dibində, torpaqda, yerdə
Bir ulduz, bir şimşək, ya od görənlər
Şübhə yox, dəhşətə gələr. Di gedin,
Əvvəl ehtiramla deyin ricamı,
Sonra lazım gəlsə, hətta əmr edin!

*Qarğalar uçub gedirlər. Sonra hər şey
Mefistofelin dediyi kimi baş verir.*

Əvvəl qoy düşməni бүürsün duman,
Onu əldən salıb, tamam çaşdırsın.
Sonra da bataqlıq alovlarının
Şöləsi gözləri tez qamaşdırsın.
Söz yox ki, bunların hamısı yaxşı,
Təsirli, faydalı, gözəl olacaq.
Ancaq pis olmazdı bir də onların
Qeyzli səslərlə bağrını yarmaq!..

F a u s t

Qədim qəslərdən gətirdiyimiz
Zirehlər, geyimlər təmiz havada
Yenə əl-qol açıb, bu gün davada
Tamam diriliblər – fikir veriniz.
Yenə qulaq batır zireh səcindən,
Nizə, qılınç, qalxan cingiltisindən.

M e f i s t o f e l

Daha cilovlana bilməz o tufan,
O vəhşi cəngavər dəlisovluğu...
Elə bil, qayıdıb bir qədim dövrən
Oyadıb onlarda bu coşqunluğu.
Hər dizə, dirsəyə geyilən zireh
Toqquşur qəzəblə, kinlə, hiddətlə.
Eynən qvelflər və qibelinlərtək,
O köhnə ədavət gedir şiddətlə.
Nəsildən-nəsilə bu gün də yenə
Onlar düşməndirlər bir-birlərinə.
Bu hay-küy baş alıb getmiş çox uzaq...

Onların höcəti, kini, nifrəti
Daim çəkişmələr doğurmuş ancaq,
Daim təhdid etmiş bu cəmiyyəti.
Bürümüş indi də uzaq və yaxın
Hər yanı o qorxu, vahimə – baxın!
Lap iblis kinidir bu kin, ədavət,
Odur, bütün düzü götürüb dəhşət!

*Orkestrin mənasız gurultusu axıra yaxın
təntənəli qələbə marşına çevrilir.*

SAXTA İMPERATORUN ÇADIRINDA

Təxt. Zəngin müxəlləfat.

Q a b e b a l d v ə A y l e b o y t a

A y l e b o y t a

Bura hamıdan tez çatdıq ikimiz...

Q a b e b a l d

Çünki qarğadan da cəld uçuruq biz.

A y l e b o y t a

Gör burda nə qədər dövlət var, atam!
Çaşır, bilmir nədən başlasın adam...

Q a b e b a l d

Çadır ağzınacan dolu!.. Amma mən
Bilmirəm, əl atıb yapışam nədən?..

A y l e b o y t a

Xalı lap karıma gələr, babatdır,
Nə vaxtdır yatağım çox narahatdır.

Q a b e b a l d

Bu toppuz bir polad əsadır – möhkəm,
Lap çoxdan mən onun həsrətindəyəm.

A y l e b o y t a

Zərli, işləməli qəşəng bir plaş!..
Götürüb, düz evə gedəsən birbaş.

Q a b e b a l d (silahı götürərək)

Hə, bu əla şeydir: kəsərli, gözəl,
Vur-öldür, arxayın yoluna düzəl!
Bunca pal-paltarı yığdığın halda,

Qıymətli heç nəyin yoxdur çuvalda.
At köhnə-küləni, tez ol, vaxt ötür,
Gəl, bu sandıqlardan birini götür.
Ordu xəzinəsi, dövlət puludur,
Hamısı qızılla, pulla doludur.

A y l e b o y t a

Pah, bu çox ağırdır! Gücənsəm də mən,
Qaldıra bilmərəm onu yerindən!..

Q a b e b a l d

Əyil, tez çiyninə aşırım, əyil!..
Ayrı cür aparmaq heç mümkün deyil.

A y l e b o y t a

Vay!.. Bunun altına girmək nahaqdır!
Vay! Vay! Tut, belimi sındıracaqdır!

Sandıq yerə düşüb açılır.

Q a b e b a l d

Qızıldır!.. Gördünmü? Di qoyma, tez ol,
Götür ovuc-ovuc, qarmala bol-bol!..

Ayleboyta
(çömbələrək)

Hamısından yaxşı, gen ətəyim var,
Doldurum, bəsimdir – nə tutar-tutar!

Qabe bald

Bəsdir, daha tez ol! Bəxtimiz yarmış!..

Ayleboyta ayağa durur

İşə bax! Ətəyin yırtığı varmış...
Yolumuz hayana düşsə: dağ, dərə,
İndi gedəcəyik pul səpə-səpə.

İmperatorun mühafizləri

Necə imperator çadırında siz
Xəzinə yarmağa cürət etdiniz?..

Qabe bald

Biz muzdlu əsgərik... Muzdlu əsgərlər
Düşmən çadırından rastına düşən
Qənimət payını götürə bilər...
Həmişə bu belə olub qədimdən.

Mühafiz

Belə qayda yoxdur, bunu yaxşı bil;
Əsgər nə soyğunçu, nə oğru deyil!

Gərək imperator ordusunun hər
Döyüşçüsü olsun namuslu əsgər!

Q a b e b a l d

Bilirik, məlumdur dediyin namus,
“Kontribusiya”dır adı gərək ki...
Bircə şüarınız var sizin: “Ver! Sus!”

(Ayleboyta)

Götür, nə yığıbsan, götür, gəl gedək;
Biz qonaq qalası deyilik burda...

Gedirlər.

B i r i n c i m ü h a f i z

Belə həyasızın ağzından o dəm
Bilmirəm, nə üçün vurmadın? Vur da!..

İ k i n c i m ü h a f i z

Nə üçün qalxmadı əlim – bilmirəm,
Sanki yuxuluydum, bu necə haldı?..

Ü ç ü n c ü m ü h a f i z

Mən heç yaxşı görə bilmədim, düzü;
Gözlərim nədənsə birdən qaraldı.

D ö r d ü n c ü m ü h a f i z

Düzü, baş açmıram, necə oldu bu?!
Bürküdən heç nəfəs almaq olmurdu.
Bir o yadımdadır, bu çaxnaşmada
Qılınclar, nizələr uçuş havada,
Zərbə endirirdi zərbə üstündən.
Düşməni yırırdı... Bu ara birdən
Tutdu gözlərimi tüstü pərdəsi,
Qopdu qulağımda vızıltı səsi...
Bütün gün, bu qayda... yığıla-dura,
Necə gəlib çıxdıq, bilmirəm, bura!

*Dörd sərkərdənin müşayiəti ilə imperator gəlir.
Mühafizlər uzaqlaşrlar.*

İ m p e r a t o r

Nə deyirsiniz-deyin, yenə biz çaldıq zəfər,
Dağıdıb düşmənləri, saldıq tamam dərbədən...
Xain aradan çıxmış, boş qalmışdır təxt-tac,
Budur, sandıqlardadır ölkədən aldığı bac.
Yanımızda əyanlar, dövrəmizdə mühafizə,
Xalqın elçilərini gözləyirik indi biz...
Hər yandan gəlməkdədir bir şad xəbər, xoş pəyam,
Sakitlikdir, ölkədə yatırılmışdır qiyam.
Doğrudur, sehrbazlar əl qatdılar bu işə,
Lakin hər necə olsa, bizdik gedən döyüşə.
Düzdür, kömək edirdi təsadüflər də hərdən:
Gah daş yağırıdı göydən, gah bulud qan saçırıdı...
Qorxunc mağaralardan gələn qəhqəhələrdən

Biz ruhlanırdıq ancaq, düşmən qorxub qaçırdı.
Məğlublar həmişəlik gülünc olub qalacaq,
Qaliblər şan-şərəflə, şöhrətlə ucalacaq!..
Allahın kərəminə min dəfə şükr edərək,
Hamı “Ey Xaliq, səni mədh edirik!” deyəcək.
İndi mən qələbəməçün həm şadam, həm bəxtiyar...
Könüldə baş qaldıran eşqə salıram nəzər,
Görürəm, günlərini qayğısız, gənc hökmdar
Müəyyən dövrə qədər keyfdə keçirə bilər...
İllər vaxtın qədrini bilməyi öyrədəcək.
Ona görə, evimi, qəsrimi, dövlətimi
İdarə etmək üçün, mən bu gündən sizintək
Dörd mötəbər əyanla ittifaq quram gərək.

(Birinciyə)

Ey sərkərdə, qoşunu sənsən idarə edən...
Sülh vaxtı da ordunu istəram bu cür görəm,
Sənə ali feldmarşal qılıncını verirəm!

F e l d m a r ş a l

Ölkənin daxilində vuruşur qoşun hələ;
Sərhədi bərkitməyə elə ki etdik həmlə,
Babalar salonunda düzəldərik zifayət.
Mən bu hakimiyyətin əbədi mühafizi
Hökmdarla yanaşı dayanaraq, nəhayət,
Sıyırıb bu qılını, qoruyacağam sizi.

İ m p e r a t o r
(İkinciyə)

Sən isə rəşadətlə nəzakəti özündə
Birləşdirdiyin üçün Baş kamerqer olarsan,
Xidmətçilər rəisi!.. Vəzifən deyil asan!
Qulluqçular korlanır çəkişmələr üzündən...
Hökmdara, saraya xidmətdə, itaətdə,
Sən hamıya nümunə olmalısan, əlbəttə.

B a ş k a m e r q e r

Hökmdarın məramı həyata keçsin gərək:
Yaxşıya kömək edib, pisə ziyan verməmək,
Hər bir işdə düz olmaq – hiyləsiz və yalansız.
Ey hökmdar, sən mənə etibar elə, yalnız!..
Mən o şənliklər haqda, qoy düşünüm indidən:
Süfrəyə buyurarkən tutaram qızıl ləyən,
Barmaqdan çıxardığın üzüyünü saxlaram.
Sən əllərini yuyub bir az sərinləyəndə,
Təzim edib, fərəhlə əl-əl üstə bağlaram.

İ m p e r a t o r

Sən düşün! Mənsə ciddi işlə məşğulam, düzü,
Şənliklər də aparır ali məqsədə bizi...

(Üçüncüyə)

Sənə “Süfrə ağası” rütbəsi verirəm mən,
Ov, quş, ferma, mal-qara sənə baxır bu gündən.

Mənim ən çox sevdiyim xörəklərdən, cürbəcür,
Fəslə görə bişirtmək sənin öhdənə düşür.

S ü f r ə a ğ a s ı

Təamlardan, süfrədən razı qalmayınca sən,
İnan ki, bir damcı şey dilimə vurmaram mən.
Süfrəndə cəm olacaq dünyanın hər neməti?
Hər fəslin öz meyvəsi, öz təamı, ləzzəti...
Bilirəm, yad təamlar cəzb etmir sizi heç vaxt,
Sizə sadə və sağlam yemək xoş gəlir ancaq.

İ m p e r a t o r (dördüncüyə)

Yenə də gəldi söhbət ziyafət üstə, canım!
Gəl, sən də baş saqım ol, ey cavan qəhrəmanım!
Hünər göstər, səy elə, şərab işinə göz ol,
Doldur zirzəmiləri əla şərabla gen-bol...
Şənliklərdə qonaqlar içib nəşələnərkən,
Həmişə hədd-hüdd bil, öz nəfsini gözlə sən!

B a ş s a q ı

Gənclərə bir vəzifə ediləndə etibar,
Ey hökmdar, kamala yetir o dəm cavanlar.
Söhbət ki, ziyafətdən düşüb, bayaqdan bəri,
Gətirirəm xəyala mən də o şənlikləri:
Ziyafət süfrəsinə verəcəkdir yaraşır
Qızıl sürəhilərlə, gözəl gümüş qədəhlər.
Venetsiya büllurundan bir qədər – naxışı zər,

İmperator əlində salacaq ərzə işıq...
Bu ecazkar qədəhdə şərab gəlir gözə xoş,
Təmkinlə içiləndə, etmir içəni sərxoş.

İ m p e r a t o r

Bu ali, həm çox mühüm, çox ciddi zamanda siz
Verdiyim fərmanlara inana bilərsiniz.
Ən mötəbər hökmdar imperatorun sözü...
Lakin dediklərimi bir daha təsdiq üçün,
Fərmanlar hazırlanar, imzalayaram bu gün,
Bu işi kansler görər. Budur, gəlir o özü.

Arxiyepiskop – kansler gəlir.

Tağda yuxarı daşlar baş-başa gələn zaman,
O binanın yüz illər qalacağına inan!..
Bax, dörd əyan görürsən, əzizim, sən burada,
Biz saray işlərindən danışdıq bu arada...
Səni əlavə etsək, beş olacaqsınız siz.
Siz torpaq mülkiyyəti cəhətdən, heç şübhəsiz,
Üstün olmalısınız başqa sərkərdələrdən.
Ona görə təcili sərəncam verirəm mən:
Axıra qədər mənə sadıq qaldığınızçün,
Xainlərin torpağı hesabına, siz bu gün
Torpaq mülklərinizi genişləndirəsiniz!
Zəbt edin, satın alın, hər necə istəsəniz!
Ədliyyə yoluyla da sizə verirəm izin,
Öz məhkəməiniz olsun, indi hər birinizin.
Özünüz hakim kimi çıxarın qəti qərar,
Şikayətə olmasın heç bir kəsdə ixtiyar.

Özünüz duz vergisi, baş vergisi toplayın,
Pul kəsin, hətta fəxri məiyyətdə saxlayın.
Minnətdarlıq hissini çıxarmaq üçün üzə,
İmperator hüququ verdim az qala sizə!..

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

Hamımız minnətdarlıq! Təəssüflənmə ancaq,
Biz gücləndikcə sən, qüdrətin də artacaq.

İ m p e r a t o r

Beşinizə də yüksək hüquqlar veriləcək;
Allahın köməyilə, görürsünüz ki, sağam,
Və ümid edirəm ki, hələ yaşayacağam.
Lakin babalarımın o son aqibəti, tə,
Vaxt gələ, mən də bir gün ayrılıb dostlarımdan,
Onların cərgəsinə qoşularam... O zaman,
Beşiniz varis seçib təxtə çıxararsınız,
Cənglə başlanan işi sülhlə qurtararsınız.

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

Müti sərkərdələrin – ürəklərində qürur,
Ey dünya hökmdarı, sənə baş əyib durur!
Sadıq nöqərlərin damarlarındakı qan
Nə qədər donmayıbdır, biz bədənlik, sən – ruhsan!

İ m p e r a t o r

Verdiyimiz qərarlar bütün qərinələr üçün
İmzam və möhrüm ilə təsdiqlənəcək bu gün.

Bir şərtlə – mülkiyyətə keçən bu yeni torpaq
Sizin olub qalacaq və parçalanmayacaq!..
Torpağınız nə qədər artacaq, qoyun artsın,
Sizdən sonra gərək o, böyük oğula çatsın!

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

İndi mən çox fərəhlə bu mühüm fərmanları
Perqamentə yazaram. Dəftərxana onları
Necə ki var, köçürər səliqə ilə bir-bir,
Və sizin imzanızla başa çatar bu tədbir.

İ m p e r a t o r

Mən sizi buraxıram: hər kəs gedib bu günün
Necə gün olduğunu, qoy təklikdə düşünsün!

Əyanlar gedirlər.

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

(Təntənəli bir ibarə ilə)

Kansler getdi. Hüzurda indi yepiskop durur,
O səni təhlükədən saqındırmaqçün, inan,
Öz ata ürəyində dərin bir ağrı duyur...

İ m p e r a t o r

Belə fərəhli gündə nədir ürək ağrıdan?..

Arxiyepiskop – kansler

Məni çox məyus edən bir məsələdir ancaq:
Niyə şeytanla gərək bağlayaydın ittifaq?..
Möhkəmləndi, doğrudur, təxt-tac, hakimiyyət,
Lakin gör nail oldun buna nə yolla – dəhşət!..
Allaha və papaya xəyanətdir bu, bişəkk,
Papa xəbər tutdumu – sənə cəza verəcək!
O səni yerə çırpar ildırım lənətilə.
Yəqin, sənin bu təxtə təzə qədəm qoyduğun,
O təntənəli gündə sehrbaza uduğun,
Ona rəhm etdiyin də yaddan çıxmayıb hələ.
Şölə saçdı tacının ilk mərhəmət şüası,
Can qurtardı ölumdən din düşməni, o asi!..
Günahlarını dərk et, tanrı əfv etsin deyə,
Ver öz mülkiyyətindən bir hissə də kilsəyə:
Həmən o təpədəki, çadırın qurulub – bax,
Orda ki başın üstə şər ruhlar uçuşaraq,
Sənə məsləhət verib, ona qulaq asıbsan,
Bütün o təpəliklər, o sıx meşəli dağlar,
Otlaqlar, göy yamaclar, bolluca balıq olan
Göllər, saysız-hesabsız xırda çaylar, bulaqlar,
Bir də o vadi özü, o çöl, çəmən – nə ki var,
Tanrı mərhəmətinə sığınaraq sabahdan,
Bununla tövbə edər, qurtularsan günahdan!

İ m p e r a t o r

Hələ heç bir şey məni qorxutmamışdı belə,
Bütün sərhəd-sınırı özün müəyyən elə!..

Arxiyepiskop – kansler

Həmin ağır günahın baş verdiyi o yerdə
Dua etməkçin gərək məbəəd tikilə bir də.
Budur, təsəvvürümdə daş divarlar yüksəlir,
İlk şəfəqlə sayrısan xor xəyalıma gəlir...
Xaçşəkilli bu bina çox müəzzəmdir, baxın
Birinci zəng səsiylə möminlər axın-axın
Qapılara yönəlir... Göydələn qüllələrin,
Zəngləri eşidilir dağların, dərələrin
Qoynundakı kəndlərdə... Sübh ibadət başlanır,
Günahkar dua edir, günahı bağışlanır...
Allahın köməyilə, ümidvaram ki, bunlar
Təc qoyduğun günədək – tez başa gələcəkdir;
Təşrifin açılışı zینətləndirəcəkdir!..

İmperator

Alqış et Yaradana, tez tikdir bu məbədi,
Azad elə ruhumu günahlardan əbədi!
Daha bəsdir! Yüngüllük hiss edir indi ürək...

Arxiyepiskop – kansler

İndi bir kansler kimi izn verəsən gərək,
Bütün bunları bir-bir rəsmiyyətə keçirəm.

İnperator

Sən aktları tərtib et, tez sənədləri düzəlt,
Hamısını hazırla, gətir: mən qol çəkərəm.

Arxiyepiskop – kansler
(*təzim edib çıxmaq istərkən bir də qayıdır*)

Bir də deyilənlərdən aydın olur, şübhəsiz,
O yerin nə ki vergi və cərimə pulu var,
Onları həmişəlik məbədə verirsiniz...
Məbədi bu gəlirlə ancaq saxlamaq olar.
Bir də ki, tikintiyə təcili başlamaqçün,
Bu düşmən pullarının bir hissəsini bu gün
Beh ver, pulsuz inşaat vəsaiti buraxdır.
Bu işi camaata – bunu demək nahaqdır –
Sən haqsız-muzdsuz: biyar gördürtdürəsən gərək.
Kilsə, kömək edənə xeyir-dua verəcək!

(*Gedir.*)

İ m p e r a t o r

Bu murdar sehrkarlar, məlunlar ucbatından
Günahlarım da artır, xərc də artır anbaan.

Arxiyepiskop – kansler
(*qayıdıb təzədən təzim edərək*)

Bağışla, ey hökmdar! Cadugərə sən o gün
Dəniz sahələrindən verdin bir xeyli sahil...
Günahdan qurtarmaqçün, gərək o yerin bütün
Vergisi, mədaxili kilsəyə çata hər il.
Yoxsa həmin torpağı kilsə lənətlər müdam.

İ m p e r a t o r
(*narazı bir ifadə ilə*)

O torpaq hələ yoxdur, su altındadır tamam!..

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

Sən əmr et, səbri olan öz haqqını güdəcək.
Hələlik razılığın lazımdır...

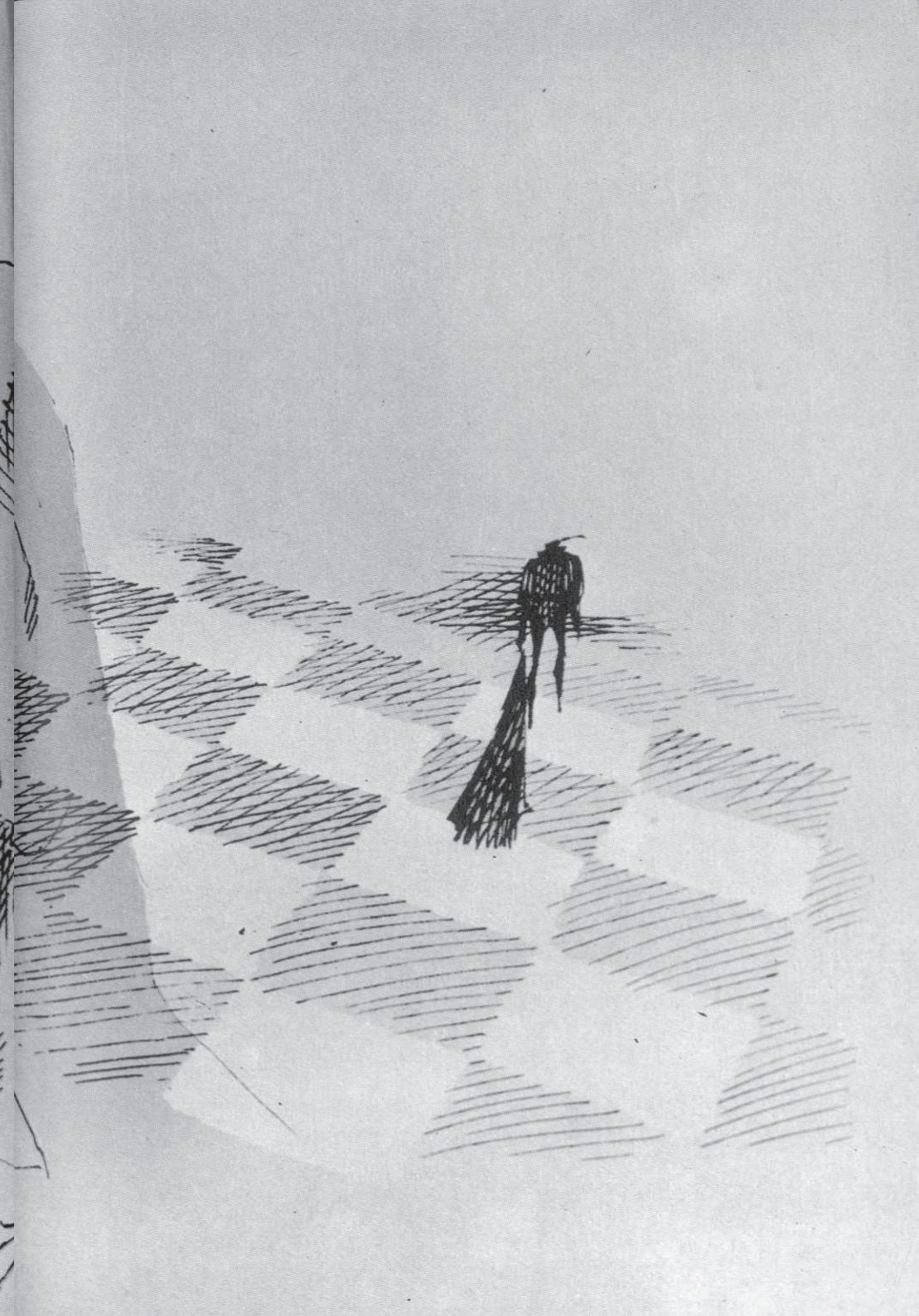
(*Gedir.*)

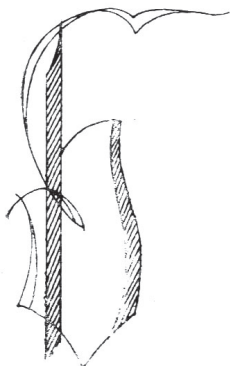
İ m p e r a t o r
(*tək*)

Belə getsə,
Mən bütün bu dövləti onlara verəm gərək...

BEŞİNCİ PƏRDƏ

KƏND YAXINLIĞINDA AÇIQLIQ BİR YER

Y o l ç u

Bu həmin cökəlikdir!
Bura kölgəli yoldu...
Şükür, bu yeri görmək
Bir daha qismət oldu.
Dəyişməmiş o vaxtdan
Nə bu yer, nə bu koma...
Məni atmışdı tufan
Bax, bu sahildə quma.
Bu evdə yaşayanlar
Göstərdi mənə imdad.
Dururmu o qocalar –
O mehriban ər-arvad?
Qapılarını döyüm,
Ya səsləyim onları?..

Mərhəmətli, qayğıkeş,
Xeyirxah insanları?..

B a v k i d a
(*qocalıb əldən düşmüş bir qarı*)

Səs salma, əziz qonaq,
Ərim gedib yuxuya...
Qoca gərək yata ki,
Canında qüvvət duya.

Y o l ç u

Burda gənc bir oğlanı
Ölümlərdən qurtaran
Və həyata qaytaran
Bir qarı var... o hanı?
Yoxsa, məni dirildən
Bavkida qarı sənsən?

Qarının əri gəlir.

Ah, sən Filemonmusan?
Xilaskarım olmusan!..
Bilsən, tufanda gecə
Bu mayakın ziyası,
O zənglərin sədası
Dadıma çatdı necə!
Qoyun irəli gedim,
Dənizə baxım bir az...

Diz çöküm, dua edim,
Yoxsa qəlb rahat olmaz!

(Sahilə tərəf gedir.)

F i l e m o n
(Bavkidaya)

Sən bağda, çiçəklikdə
Süfrə aç... hələ qonaq
Sahilləri gördükdə,
Lap heyrətdə qalacaq.

(Yolçuya yaxınlaşaraq)

Orda ki dalğa, külək
Atmış səni sahilə,
O qumluqlar behiştək
Bağ olmuş ildən-ilə...
Mən qocaydım, zəng çalar,
Baş çəkərdim mayaka,
Bir də gördüm dalğalar
Çəkilib lap uzağa...
Ağıl, əmək, cəsarət
Töküb alın tərini,
Bir-bir ələ keçirdi
Dəniz sahələrini.
Bu salınan bağlara,
Kəndlərə, otlaqlara,

Təzə meşələrə bax!
İndicə gün batacaq,
Yelkənlər, yenə tək-tək
Ağarışır dumanda...
Onlar gecələyəcək
Yaxındakı limanda;
Odur, görünür dəniz,
Amma çox uzaqlarda...
Dənizin dibindəydi
Bir vaxt o torpaqlar da.

B A Ğ D A

ÜÇLÜKDƏ SÜFRƏ BAŞINDA

B a v k i d a
(*yolçuya*)

Susursan, hey baxıb bu düzə,
Ay oğul, niyə heç yemirsən?..

F i l e m o n

Mat qoyub onu bu möcüzə...
Dildən ki pərgarsan, ay qarı,
Nə üçün nəql edib demirsən?..

B a v k i d a

Bəli, mən əzəldən bunları
Sirli bir möcüzə sayıram.
Zənnimcə burada bir haram,
Şübhəli, qorxulu, əl də var.

F i l e m o n

Verib bu sahili hökmdar,
Bir günah iş görüb, olmaya?..
Məgər bu xəbəri carçılar
Car çəkib demədi hamıya?..

Gəldi ilk sakinlər burada
Çadırdı, komada yurd saldı.
Sonra tez zamanda orada
Göylərə bir saray ucaldı.

B a v k i d a

Səhərdən-axşama balta, bel
Götürüb başladı işə kənd.
Gecələr işıqlar oldu sel,
Səhərlər ucaldı təzə bənd.

İnsanlar işləyir, qırılır...
Gecələr ah-fəğan, qalmaqal!
Dalğalar alovtək qıvrılır...
Sübh – demək, hazırdır bir kanal.

Dinsizin biridir... İndisə,
Göz dikib bu kiçik təpəyə.
Kiminlə qonşuluq eləsə,
Gərək o, ağaya baş əyə...

F i l e m o n

Niyə ki?.. O, yeni sahədə
Bizə çox yaxşı yer verəcək.

B a v k i d a

Otur öz evində, təpədə,
O dəniz dibindən lap əl çək!

F i l e m o n

Gəl gedək qülləyə, oradan
Qürubu seyr edib həzz alaq.
Diz çökək, yalvaraq, zəng çalaq,
Haqqı hifz eləyər Yaradan!

FAUSTUN SARAYI

Düz və geniş bir kanal sahilində bağ. Çox qocalmış
Faust bağda gəzinir.

L i n k e y
(*Gözetçi qülləsində rüpora deyir*)

Gün batır. Yelkənlər üzür kanala,
Yaxınlaşmaqdadır böyük bir gəmi...
Birbaş isikəyə gəlir yan ala,
Xoşdur bayraqların əlvan görkəmi!
Budur, dər ağacı durur vüqarla,
Gəmi tapdı artıq dinc sığınacaq.
Bosman indi böyük bir ictimailə
Körfəz sahibini salamlayacaq!

Sahildəki qum təkəsindən zəng sədaları gəlir.

F a u s t
(*hirsələnmiş*)

Bu lənətə gəlmiş zəng sədaları,
Elə bil, bağrıma saplayır bıçaq.
Qarşımda gülürkən ümid diyarı,

Arxamda səslənir bu zənglər ancaq.
Elə bil, acıqla salır yadıma
Ki: haqqın yoxdur heç o mülkiyyətdə!
O bir neçə cökə, o kiçik koma,
O kilsə mənimki deyil, əlbəttə.
Hərdən o yerlərdə çıxıb gəzərkən,
Adamlar mil olub gözümə batır...
Torpaq tikan olub dizimə batır.
Uzaq, mümkün qədər uzaq o yerdən!

L i n k e y
(Əvvəlki kimi)

Axşam küləyinin qovduğu qıvrıq,
Ala-bəzək gəmi yan alır, budur;
Quş kimi fərəhlə uçursa da, bax,
Gəmi ağzınacan yüklə doludur.

*Yad ölkələrin malları yüklənmiş qəşəng
bir yelkənli gəmi sahilə yan alır.*

Mefistofel və üç bahadır sahilə çıxırlar.

X o r

Qayıtdıq bir uzaq
Səfərdən tamam!
Bizdən ağamıza
Salam, ehtiram!

Yükləri boşaltmağa başlayırlar.

M e f i s t o f e l

Eşq olsun, doğrudan, bu igidlərə!..
Ağa “əhsən” desə, yeridir, yeri:
İki gəmi ilə çıxıb səfərə,
İyirmi gəmiylə dönürük geri...
Ruh azadlıq sevir, açıq dənizdə,
Hər cür ehtiyatdan, qorxudan uzaq,
Necə böyük işlər gördüyümüz də
İndi yükümüzdən məlum olacaq.
Açıq dənizinki sürətli ovdur,
Birdir: ya balıq tut, ya gəmi ovla.
Əlində üçü var – lap qovhaqovdur,
Dördüncü gələcək mütləq tilova.
Beşinci də belə... Çox maraqlıdır:
Nə ad soruşurlar indi, nə mənşəb,
Nəyin var, onu de – onu müxtəsər.
Dəniz quldurluğu, ticarət və hərbi
Bir şeydir, yoxsa heç etməmə səfər!

Ü ç p ə h l ə v a n

Nə salam verir ağa,
Nə “Sağ ol” deyir ağa.
Gətirmişik xəzinə,
Bu, ona azdır yenə!
Üzü sərt, zəhmi ağır,
Üzündən zəhər yağır.
Gəlmişik qənimətlə,
Qarşılayır nifrətlə.

M e f i s t o f e l

Daha gözləməyin
Mükafat, axça.
Hamı öz payını
Almış qabaqca.

Ü ç p ə h l ə v a n

Xeyr, bizə onları
Veriblər elə-belə.
Ağa bütün o varı
Gərək bərabər bölə!

M e f i s t o f e l

Nə ki var qiymətli,
Nadir qənimət,
Düzün saraydakı
Gen salonlara.
O, baxıb onlara
Qoyarsa qiymət,
Ziyafət dalınca
Verər ziyafət.
Sübh, qalan gəmilər
Üzüb gələcək...
Mən elə bir tədbir
Tökəm ki gərək
Hamı razı qala...

Yükləri gəmidən boşaldıb daşıyırlar.
(Fausta)

Nə üçün alnını qırışdıraraq
Baxırsan taleyə kəc bir nəzərlə?..
Sahili dənizlə barışdıraraq,
Çatıbsan arzuna sən ki zəfərlə..
Sənin ki bir gəmin düşmür tufana,
Üzüb gedə bilir indi, hər yana.
Saraydan uzanan qadir əllərin
Dolanır boynuna bütün ellərin.
Buradan başlandı böyük tikinti,
Burada qazıldı birinci xəndək;
Qayıqlar keçdikcə sıçradır kürək
Orada bərq vuran suları indi.
Sənin arzuların, əməllərinlə,
Qulların əməyi sayəsində biz,
Mükafat olaraq, budur, seyr elə,
Həm torpaq qazandıq burda, həm dəniz.
Bu yer...

F a u s t

Lənət olsun bu yerə! Ancaq
Ürəkdə artıran odur ağrımı!
Elə bil, bir bıçaq üstündən bıçaq
Sancılıb doğrayır bütün bağrımı.
Yox, dözə bilmərəm. Demək də olmur..
Sənin bu işlərdə məharətin var.
Mənə əzab verən dərd yalnız odur:
O qum təpəsində olan qocalar...

Onlar köçürülsün gərək oradan!
Meşə istirahət yerim olacaq;
Mənim öz torpağım, mülküm olmayan
O meşə dünyamı korlayır ancaq.
Mən o ağacların budaqlarından
İstərdim özümə bir qüllə hörüm,
Baxanda, bu dəniz torpaqlarından
Ta üfüqlərəcən hər yeri görüm.
Bu dövlət içində pozulur ahəng,
Bir şey çatmayanda, nisgili qalır.
O cökə qoxusu, o çalınan zəng,
Yadıma kilsəni, ölümü salır.
Qadir iradəmin azad gülşəni
Yoxsa məhv olacaq bu qumluqlarda.
O zənglər özümdən çıxarır məni,
Harda dinclik tapım, de, harda, harda?

M e f i s t o f e l

Şübhəsiz, bu xoşa gəlməyən şeylər
Sənin həyatını zəhərləyəcək.
Nəcib, həssas qulaq, kim bilmir məgər
Ki, bu zəng səsinə nifrət edəcək.
Hər axşam gətirir bu zəng, bu “dan-dan”
Buludsuz göylərə bulud, çən, duman.
Təsir etmədiyi bir şey yox imiş!
Körpənin dünyaya gəldiyi gündən
Axır mənzilədək həyatı, həməni
Bu zəng sədasitək boş bir yuxuymuş.

F a u s t

Onların inadı olub bir mərəz,
Sanki bu cəlalı çəkir zillətə;
Az qalır axırda istər-istəməz
Bezib tüpürəsən hər ədalətə.

M e f i s t o f e l

Onlar kimdir, səni narahat etsin?..
Köçür təzə mülkə, qurtarsın-getsin.

F a u s t

Di yaxşı, bu işi tezliklə görün...
Qoca ər-arvadı səssiz köçürün
O bağlı-bağatlı malikanəyə.

M e f i s t o f e l

Elə köçürərlər, inan, onları,
Bir göz qırpımında canın qurtular.
Təzə evlərinin axar-baxarı
Onlara hər şeyi tez unutdurar.

(Kəskin bir fit çalır. Üç pəhləvan gəlir.)

Ağanın əmrini tez icra edək,
Sabah o, ziyafət, şənlik verəcək.

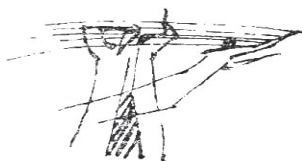
Ü ç p ə h l ə v a n

Yaxşı üz göstərmir bizə ağamız,
Qoy qonaqlıq versin, bitsin davamız.

Gedirlər.

M e f i s t o f e l
(*tamaşaçılara*)

Qədimdə olmuş işlər indi də baş verir, bil:
Navufey üzümlüyü təzə məsələ deyil!..

GECƏDƏN XEYLİ KEÇMİŞ

L i n k e y
(*gözetçi qülləsində oxuyur*)

Doğuldum görmək üçün –
Bir qala qülləsində
Ömür-gün sürmək üçün.
Gecə oyaq qalıram,
Ulduzlara dalıram,
Baxıram uzaqlara.
Ayın işıq saçdığı,

Maralların qaçdığı
Talaya, otlaqlara
Baxmaqdan heç doymuram!
Gözəlliyi duyuram!
Heyrətdəyəm özüm də
Uzaq görən gözümdə
Aləm nura bürünür,
Necə gözəl görünür!..

Sükut

Yox, sevinclə üz-üzə
Gəlməz həmişə heç kəs...
Nədir o xəyal kimi
Uzaqda görünən bəs?
Odur, qığılcım saçan
Bir alov, ağacların
İkiqat zülmətində
Kükürəyir harın-harın.
Ah! Bədbəxt qocaların
Köməciği da yanır!
Kömək!.. Yox, gecdir daha,
Alov ərşə dayanır!
Daim alovdan-oddan
Qorxan yazıq qocalar
Od içindədir, aman!
Yanır o köhnə damlar,
Pula dönür divar-daş.
O rəhmdil adamlar
Bu cəhənnəm odundan
Qurtula biləydi kaş!

Od şimşəkli zolaqlar
Yarpaqlar və budaqlar
Arasıyla qalxaraq,
Zirvələrə çatdı, bax!
İri gövdəli, ağır
Ağaclardan od yağır.
Nə üçün uzaqgörən
Doğubdur anam məni?
Uçurtdu yanıb düşən
Budaq kiçik kilsəni!
İlanvari şölələr
Alışır zirvələrdə.
Yanır kökünə qədər
Düynlü gövdələr də.

(Uzun bir sükutdan sonra yenə oxuyur)

Orada nə qaldı ruhu oxşayan?..
Bir ovuc kül oldu yer ilə yeksən!

F a u s t

(Qum təpələrinə baxan eyvanda)

Kəsildi gözətçim Linkeyin səsi...
Ağlayıb-sızlamaq gecdir, əlbəttə.
Qəlbimi doğradı qəmli nəğməsi,
Tələsdim bir qədər mən o babətdə.
Lakin tüstülənən meşə yerində
Möhtəşəm daş qüllə hörüləcəkdir.
Qüllədən ətrafa göz yetirəndə,
Üfüqlər aydınca görünəcəkdir.

Hətta görünəcək tərs qocalara
Verdiyim təzə ev, gözəl bağ-bağat.
Sayəmdə onlar da son günlərini
Başa vuracaqlar asudə, rahat!

Mefistofel və üç pəhləvan aşağıda.

M e f i s t o f e l

Gəlmişik lap tənəgnəfəs...
Əfv et, iş gətirdi tərs!
Qapılarını döydük,
Açan olmadı. Söydük,
Danladıq, hədələdik;
Boğazımız cırıldı.
Qapını silkələdik,
Qapıları qırıldı...
Başa düşmədik niyə
Yumdular gözlərini?
Qoydular özlərini
Lap eşitməməzliyə.
Biz uzatmadıq işi...
Köç məqamı ki yetdi,
Qorxub arvadla kişi
Ruhunu təslim etdi.
Evdə gizlənmiş qonaq
Atıldı vuruşmağa,
Biz olduq əlbəyaxa,
Tez işi bitdi ancaq.
Döyüş çəkdi bir anlıq...
Od düşüb o arada

Yandı köhnə samanlıq.
Yel bu odu orada
Vurub belədən-belə,
Alovlandırır hələ.

F a u s t

Mən tapşırıq verəndə, siz karmışsınız, əlbət!
Mən dedim ki, zorla yox, xoşluqla edərsiniz...
Vəhşi zorakılıqçun lənət sizlərə, lənət –
Bax bunu, aranızda bölüşə bilərsiniz!..

X o r

Köhnə bir məsəl var, köhnə bir məsəl,
Qüvvəyə tabe ol, get yolunda düz!
Özündən güclüyə qaldıranda əl,
Bütün ev-eşikdən, həyatdan əl üz!

Gedirlər.

F a u s t
(*eyvanda*)

Buludlar sıxlaşır göyü örtərək...
Od sönmür... sönməsə, belə qaralmaz,
Özüylə acı his gətirir külək...
Mən əmri verməkdə tələsdim bir az,
Məndən çox tələsdi icra edənlər...
Kimdir o kölgətək bura gələnlər?

Aşağıda ağ saçlı dörd qadın görünür.

B i r i n c i

Mənim adım Ehtiyacdır.

İ k i n c i

Mənim adım Fəlakət...

Ü ç ü n c ü

Mənim adımsa Qayğıdır.

D ö r d ü n c ü

Mənimki də Qəbahət.

E h t i y a c , F ə l a k ə t , Q ə b a h ə t

Qapıları kilidlidir: varlı evdir şübhəsiz,
O evdə ki varlı olur, orada nə işimiz?..

Qəbahət

Mən orada heç olaram.

F ə l a k ə t

Mən kölgəyə dönərəm.

E h t i y a c

Varlı qorxmaz Ehtiyacdən...
Mən kül olub sönərəm.

Q a y ğ ı

Bacılarım, siz qayıdın, bağlıdır bu qapılar...
Mən Qayğıyam, keçməyə bir açar yeri tapılar.

(Qayğı yox olur.)

F ə l a k ə t

Ağbirçəklər, gəlin gedək!..

Q ə b a h ə t

Dayan, mənsiz getmə tək!..

E h t i y a c

Ehtiyac da addım-addım dalınızca gələcək.

E h t i y a c , F ə l a k ə t , Q ə b a h ə t

Bulud alır göy üzünü! Ulduzlar da yox olur...
Uzaqlardan qardaşımız Ölüm gəlir, bax, odur!

Gedirlər.

F a u s t
(*Sarayda*)

Gələndə dörd idilər, qayıdır üçü ancaq.
Onların söhbətini başa düşmədim bayaq.
Söhbətləri ehtiyac, fəlakət və zülümdü,
Axır qafiyəsi də sözlərinin ölümdü.
Kabusların səsitək səsləri batıqdı çox,
Mən hələ o buxovdan azad olmamışam, yox!
Bu ovsunu, bu sehri yolumun üstündən, ah,
Götürüb bir kənara ata bilsəydim hərgah,
O vaxt bir insan kimi, bir insan kimi hökmən
Durardım, ey təbiət, səninlə üz-üzə mən!..
Özümə və aləmə lənətlər yağdıraraq,
Zülmətdə bəzi şeylər axtarmamışdan qabaq
Mən də bir insan idim: güclü, qüdrətli, məğrur...
Sehr ilə, cadularla indi dolubdur hər yan,
Hər kəs bilmir nə ilə yaxa qurtarsın ondan.
Gündüzlər mühakimə, şüur bizi qoruyur,
Gecələr xoşagəlməz boş rüyalar qorxudur.
Çiçəkli bir qaladan dönərkən qayğısız, şən,
Bir qarğa qarıldasa – qorxuya düşəcəksən.
Xurafat torundayıq səhərdən axşamadək,
Neyçün qorxu içində keçsin ömrümüz gərək?

(*Diksinərək*)

Bu nədir? Cırıldadı qapı, girmədi heç kəs.
Burada kim isə var!..

Q a y ğ ı

Var! Təlaş etmə əbəs!..

F a u s t

Kimsən axı?..

Q a y ğ ı

Hər kiməm, qarşında dayanmışam.

F a u s t

Rədd ol!

Q a y ğ ı

Mən yerimdəyəm! Bu yerçin yaranmışam!

F a u s t

(Əvvəlcə acıqlı, sonra sakitləşib öz-özünə)

Gəl özünü ələ al! Ovsun da etmə, ol lal!

Q a y ğ ı

Qulaq söz eşitmək istəməyəndə,
Dərd olar, ürəyə girərəm mən də.
Peşəm min don geyib, qəlb ovlamaqdır,
Hamını hər yerdə cilovlamaqdır.

Həmişə quruda, suda, əzəldən
Olmuşam hamının yol yoldaşı mən.
Heç kəs anmasa da xoşbəxt anında,
Tapıbdır daima məni yanında.
O kəslər ki məni yad edib-anır,
Həm lənət oxuyur, həm yaltaqlanır:
Qayğı duymayıbsan dünyada məgər?..

F a u s t

Dünyadan çaparaq keçdim bir qədər...
Hər zövqü-səfanı havada qapdım.
Çıxdı çox şeylərdən sevdamin əli...
Sevinci arzular qoynunda tapdım.
Həyatı arzumla qovdum irəli;
Əvvəllər o geniş axınla getdi,
Sonralar hər şeydən ehtiyat etdi.
Dişimə vurmuşam bu dünyanı mən:
Onun hüdudundan kənara çıxmaq
Bizə nəsib deyil. Bir para axmaq
Elə zənn edir ki, göylərdə hökmən
Özünə bərabər varlıq tapacaq.
Yerdə möhkəm dayan! Dön, ətrafa bax,
Dünya güclülərçün deyil heç də lal.
Uyma əbədiyyət girdabına heç,
Yalnız mümkün olan şeylərdən kam al.
Qorxunc kabuslara fikir vermə, keç!
Ömrü bu cür başa vurmalıyıq biz.
Aqilsən, həyatı irəli apar!
Mətin qəlb sevinci, qəmi – şübhəsiz,
Yalnız irəliyə getməkdə tapar.

Bundan artıq bir şey axtarsaq, inan,
Əzabla yanaşı xoş anlar belə
Təmin etməyəcək bizi heç zaman.

Q a y ğ ı

Toruma düşənin heç gülməz üzü...
Bürüyər hər yandan onu qaranlıq.
Qaralar günəşi, sönər gündüzü,
Edər qəlb evində qəm hökmranlıq.
Uğrayar xəzinə, dövlət zavalı,
Səadət, fəlakət qəlbini soyar.
Min nemət içində ac qala-qala,
Hər qəmi-nəşəni sabaha qoyar.
Bütün fikri-zikri, qəlbi, xəyalı
Bağlanar ümidlə yalnız sabaha...
Gün keçər, get-gedə dəyişər halı,
Lakin o, məqsədə çatmaz bir daha.

F a u s t

Əl çək!.. Məni tora sala bilməzsən,
Bir məna görmürəm boş nağıllarda.
Çıx get! Bu mənasız yalan sözlərdən
İtirər aqlını ağıllılar da...

Q a y ğ ı

(Onun dediklərinə fikir vermədən sözünə davam edir)

Tərəddüd içində bilməz nə etsin:
Geriyə qayıtsın, irəli getsin?..

Yolun ortasında qalar avara,
İnamsız addımla üz tutsun hara?
Get-gedə özünü lap itirəcək,
Hər şeyi tərsinə, tutqun görəcək.
Özünü, özgəni salıb zəhmətə,
Hər nəfəs aldıqca boğulacaqdır.
Ümitsiz, inamsız baxıb xilqətə,
Hey ölüb, təzədən doğulacaqdır.
Yox, o nə ümitsiz, inamsız yaşar,
Nə də tale ilə qəti barışar!..
Ətalət sıxdıqca doyacaq cana,
Vuracaq özünü o yan-bu yana.
Gördüyü işlərə tutacaq irad,
Gah kölə olacaq rühən, gah azad.
Gah yarıyuxulu, gah tamam oyaq,
Daima nigaran, pəjmürdəxəyal...
Bəli, buxovlayıb bu dəhşətli hal
Onu cəhənnəmçün hazırlayacaq.

F a u s t

Lənətə gələsiniz, ey dəhşətli kölgələr!..
Bu dünyada min əzab verməkçün insanlara,
Nələr düşünmədiniz indiyə qədər, nələr!
Adi günlərimizi belə etdiniz qara...
Çətindir can qurtarmaq iblislərin əlindən,
Müşküldür o zənciri qırıb-tökmək imanla.
Lakin sənin bu rəzil hökmranlığını mən,
Ey Qayğı, heç tanımaq istəməyirəm, anla!

Q a y ğ ı

Mən səni lənətləyib, bax elə bu saat da
Gedirəm... Qoy hökmümü hiss etdirim birçə yol;
İnsanlar doğulandan kor yaşayır həyatda,
Sən də, Faust, ömrünün, gəl, axırında kor ol!

(Onun gözlərinə üfləyib yox olur)

F a u s t

(Gözləri tutulmuş halda)

Ətrafımda qaranlıq sıxlaşdı indi qat-qat,
Lakin qəlbimdə yanan işıq hələ sönməmiş.
İşi başa vurmağa çox tələsirəm, heyhat,
Sahibkar əmr etməsə, yox, qabağa getməz iş!
İş başına!.. Ey mənə sadıq, hünərli qullar,
Qalxın, gəlin hamınız cərgə-cərgə, nizamla.
Dəmir kürəklə, bellə girişsin işə qollar,
Böyük bənd başa çatsın möhkəm bir intizamla.
Başladığımız işi tez başa vuraq gərək,
Olacaq səyimizin mükafatı çox gözəl.
Böyük işlər həmişə, inan, başa gələcək,
Bir ağlın dediyini icra edəndə min əl.

SARAY QARŞISINDA BÖYÜK HƏYƏT

Məşəllər.

Mefistofel iş üstündə nəzarətçi kimi qabaqda.

M e f i s t o f e l

Buraya, buraya! Bir az cəld olun!..
Siz ey tir-tir əsən bədənin, qolun
Cılız sümüklərlə, quru damarlar
Birləşməsi olan cansız Lemuarlar!

L e m u a r l a r

Gedək hara deyirsən,
Biz hazırıq bayaqdan.
Söhbət gedir deyəsən,
Bizə çatan torpaqdan.
Bu zəncirlə yer ölçün,
Mərz üçün də var paya.
Lakin unutduq: neyçün
Yığılmışıq buraya!?

M e f i s t o f e l

Heç nə lazım deyil, axıra kimi
Götürün ölçünü siz özünüzdən:
Biri ot üstündə uzansın sizdən,
Qalanlar belləsin dörd yandan çimi.
Nə cür ki babalar edib, eləcə,
Siz qazın bir dördkünc uzunsov xəndək.
Mənasız ömr edib insan beləcə,
Uca saraylardan dar mənzilədək!

L e m u a r l a r d a n b i r i
(*gülməli bir əda ilə, qəbir qaza-qaza oxuyur*)

Nadinc gəncliyimin odlu çağında
Hər şeyə çatırdı qüdrətim mənim.
Haradan bir şənlik səsi gəlsəydi,
Ora yüyürməkdə adətim mənim.
Qoltuq ağacıyla çıxdı böyürdən
Zəhrimar qocalıq – o mərdimazar.
Büdrəyib yığıldım məzara birdən...
Ah, sən hardan çıxdın, ey soyuq məzar?

F a u s t
(*saraydan çıxıb əlləri ilə qapını axtara-axtara*)

Necə fərəhlidir külüng, bel səsi!
Mənim fikirlərim həyata keçir.
Gərək bərkidilsin bəndin dövrəsi,
Bənd hücumu keçən dalğanı biçir,
Başlanmış dənizin fəth edilməsi.

M e f i s t o f e l
(kənara)

İstehkamlarınla, bəndlərinlə sən,
Bizim dəyirmanı su tökməkdəsən.
Sən nə ad verirsən ver hələ buna,
Əslində, zifayət hazırlayırsan
Dənizlər şeytanı qoca Neptuna...
Təbiətdə olan bütün qüvvələr
Çoxdan müttəfiqdir bizimlə, çoxdan,
Bütün zəhmətlərin gedəcək hədərlər!

F a u s t

Nəzarətçi!..

M e f i s t o f e l

Bəli!..

F a u s t

Səy, qeyrət göstər!..
Nə qədər bacarsan, artıq fəhlə tök,
Ruhlandır, şirnikdir, ciddiyyət göstər.
Qabaqcadan beh ver, boğazına çök,
Mükafat vəd elə iş getmək üçün...
Mənə məlumat ver kanaldan hər gün!

M e f i s t o f e l
(lap yavaşdan)

Mən bilən, bu dəfə bu narazılar
Xəndək yox, səninçün qəbir qazırlar.

F a u s t

Dağ boyu uzanan bataqlıq ki var,
Bizə ziyan vurur belə durarsa.
Çürüntü qoxusu verən o sular
Əgər axıdılar, qurudularsa,
Bu mənim son böyük xidmətim olar!
Milyonlarla insan axısıb-gələr,
Bu münbit, məhsuldar düzdə bir zaman
Günəşli tarlalar, zəmilər gülər...
Yaşayar insanlar azad, firavan.
Nə vaxt qorxu çöksə ürəklərinə,
Ümid bağlayarlar biləklərinə.
Ölkə başdan-başa cənnətə dönər,
Uzaqda dalğalar sədləri döyər...
Tufanlar dağıtsa harada bir bənd,
Adamlar köməyə axışar kənd-kənd.
Mən bütün ömrümü verdim bu işə,
Yaşamaq istərsən, vuruş həmişə!..
Azadlıq layıqdır o adama ki,
Atılır bu yolda hər gün döyüşə!
Olmuşam həmişə mən bu niyyətdə:
Gərək Yer üzündə bütün gənc, qoca
Yorulmaq bilməyə ömrü boyunca;
Ömrü başa vura fəaliyyətdə!..

Mən qaynar həyatlı azad ölkəmi
Yalnız belə görmək istərdim, inan.
Görsəydim o günü – ah, o aləmi,
Deyərdim: “Ey zaman, gözəlsən, dayan!”
Zamanın sürətli axışı o vaxt
İzini silməzdi qəhrəmanların.
İndidən duyuram sevincini, bax,
Gələcək o ülvə, xoşbəxt anların!..

*Faust yıxılır, Lemuarlar yapışıb
onu torpağın üstünə qoyurlar.*

M e f i s t o f e l

Heç nədə tapmadı səadətini,
Öz xəyallarına vuruldu ancaq.
Ömrünün mənasız son saatını
Tutub saxlamağa can atdı axmaq!..
“Zaman” dedikləri böyük hökmdar
İnadçı qocanı etdi tar-mar.
Torpaq üzərində, budur, uzanmış!
Saat dayanmışdır!

X o r

Saat dayanmış,
Əqrəblər düşmüşdür! Susur lal gecə!..

M e f i s t o f e l

Bitdi! Bitdi hər şey!..

X o r

Qurtardı.

M e f i s t o f e l

Necə?..

Bu nə axmaq sözdür? Necə qurtardı?
Qurtardı və heç nə – eyni bir şeydir.
Məgər həqiqətdə bir şeymi vardı?..
“Qurtardı” – düz başa düşsək bu sözü,
Demək, heç nə imiş əslində özü...
Sonu bir heç isə yaranmışların,
Mənası nə imiş yaranışların?..
Olmamış kimidir o, ancaq hərdən –
Küy salır ki olub, o həqiqətən...
Mən isə bunları heç sayıb bütün,
Əbədi boşluğu tuturam üstün!..

TABUTDA

L e m u a r l a r d a n b i r i

Dəmir kürəklə, bellə,
Bu xarabanı tikən
Görəsən, kimdir belə?..

L e m u a r l a r
(xor ilə)

Kətandan kəfən geyən
Lal üçün bu da çoxdur!

L e m u a r l a r d a n b i r i

Bəs nə üçün bu evin
Müxəlləfatı yoxdur?

L e m u a r l a r

Birovuzdu nə ki var,
Hamısını borclular
Gəldilər, apardılar.

M e f i s t o f e l

Cismi yerdədir. Hərgah ruh qaçmaq istəsə, mən
Qanla imzaladığı müqaviləni, o dəm
Qoyaram qabağına. Ruhü şeytan əlindən
Qapmaqçun indi çoxlu üsullar var, bilirəm.
Köhnə yolda maneə lap çox çıxır qarşıma,
Təzə yolda tanımaq istəməyirlər tamam.
Əvvəllər bu işi mən görərdim təkbaşım,
İndisə köməkçilər çağırmalı oluram.
İşlər şuluqdur yaman! Sıxışdırılıraq biz.
Nə qədim ənənəyə, nə köhnə hüquqlara,
Adətə bel bağlamaq olmaz indi, şübhəsiz!
Keçmişdə son nəfəsdə çıxdı ruh bədəndən,

Pusquda durub, onu lap havada qapardım.
Siçan kimi qaçmağa üz qoyduğu anda, mən
Əl atınca, onu öz caynağımda tapardım.
İndi ağır tərpənir, çıxmaq istəmir bəri...
Öz murdar mənzilindən ayrılmayır acıqla.
Yalnız bir-birinə zidd təbiət qüvvələri
Oradan qovur onu indi rüsəyçılıqla...
Ruh çıxmamış min sual çıxır ortaya hələ,
Deyirlər: nə vaxt ölmüş? Harada? Necə? Nədən?..
Qoca ölüm qüvvədən heç düşməmişdi belə!
Hər dəfə şübhə doğur: ölübdür mü görəsən?!
Başım çəkib, görmüşəm: ölüb, soyuyub bədən,
Bir az keçmiş tərpənib əl-ayağı təzədən...

Əmr verirmiş kimi, əl-qolu ilə sehrli və əcaib hərəkətlər edir.

Tez buraya!.. Cəld olun, ey düzbuynuz ağalar!
Ey bərkə-boşa düşmüş, əyri buynuz buğalar!
Çevirin cəhənnəmin ağzını bu tərəfə...
Doğrudur, cəhənnəmin odsaçan ağzı çoxdur,
Axı hər günahkarı cəhənnəm də hər dəfə
Adına, mövqeyinə görə fərq qoyub udur.
Tələb etməyəcəkdir lakin bu əməliyyat
Gələcəkdə bu qədər fərq qoyma və ehtiyat!

Sol tərəfdə cəhənnəmin qorxunc ağzı açılır.

Alov ağzını açır, qılinc dişlər görünür;
Cəhənnəm tağlarından püskürür odlu axın.
Qızıl odlar şəhəri ağ dumanı bürünür...
Əbədi yanğınların burulğanına baxın!

Qıpqırmızı alovlar lap dişə gəlib çatır.
Günahkarlar yol tapıb qurtulmağa can atır,
Lakin nəhəng cəhənnəm onları bir də udur.
Onlar yenə alovlu yollara düşdü, budur!
Darısqal cəhənnəmin sonsuz ənginliyində,
Min ucqar güşəsində var min dəhşətli əsrar!
Qorxudun günahkarı, qorxudun, ürəyində
Bütün bunları xülya hesab etməsin onlar.

(Qısa və düzbuynuzlu kök şeytanlara)

Ey isti cəhənnəmin piylənmiş yekəqarın,
Yoğun peysəri dönməz, qırmızıyanaq, harın,
Tənbəl avaraları!.. Yatmayın bu arada,
Görün, fosforaoxşar bir şey varmı orada?..
Ruhcıgaz, qanadlı ruh – tükünü didərsiniz,
Yerdə ancaq bir ətcə, cılız, murdar qurd qalar.
Mən möhrümü basaram, siz də tez onu alar,
Odlar qasırğasına aparıb gedərsiniz!..

Bədəninin aşağı nahiyyəsini güdün:
Dəqiq müəyyən deyil onun olduğu yerlər.
Göz qoyun, bu tərəfdən çıxıb qaçmasın bu gün,
Çox vaxt göbəyə yaxın yerdə olur deyirlər.

(Əyri, uzun buynuzlu sısqə şeytanlara)

Siz də, ey tambur-major caydaq hoqqabazlarım,
Havada gözətçilik edin dinclik bilmədən.
İri caynağınızı tutun havada tarım,
Ruh pərvazlanan kimi, qapın aman vermədən.

Köhnə mənzildə indi lap bağı çatlayacaq,
Tez çıxıb yüksəklərə uçmağa can atacaq.

Yuxarıda, sağ tərəfdə parlaq bir işıq görünür.

S ə m a q o ş u n u

Göylər sizi əzizlər...
Cənnət elçisi sizlər
Günahlar əfv etməkçün,
Fənilər diriltməkçün,
Ümid şəfəqli nurla
Dağlar üstündən uçun;
Enin yerə uğurla,
Bütün yaranmışlara
Sevinc nuru olmaqçün.

M e f i s t o f e l

Bax, bu zəhlətökən zingilti yalnız
O mənfur işıqdan ərşə yüksəlir.
Əslən nə oğlandır onlar, nə də qız...
Lakin möminlərin xoşuna gəlir.
Biz insan nəslini kəsməyə bir vaxt,
Nə icad etdiksə günahımızla,
Möminlər bunları çırpışdıraraq,
Vurdular bizi öz silahımızla...

Riyakar zahidlər lap şarlatandır,
Onlar əba geymiş adi şeytandır.
Ayıq-sayıq durun onunçün hər dəm!

İndi bu işdə də uduzsaq hərgah,
Rüsveyçılıq olar bizimçün sabah...
Dayanın bu qəbrin başında möhkəm!

M ə l ə k l ə r i n x o r u
(qızlar güllər səpərək)

Ey ürək açan güllər,
Al işıq saçan güllər,
Göylərdən uçan güllər,
Canlılara can güllər!
Dağlar zirvələrində
Nurlu meh olub əsin.
Mərhumun üzərində
Yarpaq qanadlı, incə
Budaqlar, qönçə-qönçə
Açılmağa tələsin.
Ey bahar, nəfəsinlə
Mərhumu cənnət gətir,
Dinclik və rəhmət gətir!

M e f i s t o f e l
(şeytanlara)

Niyə tir-tir əsir, qovrulursunuz?
Dözün, dərinizə kül təpsələr də!..
Cəhənnəmdə məgər qıc olursunuz?
Qar qasırğasitək gül səpsələr də
Qorxmayın! Bir heçdir o qarın sonu;
Odlu nəfəsiniz əridər onu!..
Üfləyin! Üfləyin! Lap körük həngi!

Bəsdır! Bəsdır daha! Nəfəsinizdən
Bax, bütün güllərin soluxdu rəngi...
Kim xahiş elədi bu qədər sizdən?!
Yumun ağzınızı, ürək bulanır,
Sizlər bilmədiniz heç ölçü-biçi!
Soluxan çiçəklər alışıb-yanır,
Zəhərli bir odmuş hər gülün içi...
Güllər üstümüzə uçuşur indi,
Qorunun! Göstərin min cür məharət.
Eyvah, şeytanların qəzəbi söndü...
Qəlbləri hiss etdi yad bir hərarət.

M ə l ə k l ə r
(xor)

Ey cənnət çiçəkləri!
Səadət şəfəqləri!
Təmiz, pak ürəkləri
Güldürün səadətlə!
Həqiqət pərdə-pərdə
Səslənir fələklərdə.
Əbədi mələklər də
O nəğməni hər yerdə
Oxuyur məhəbbətlə!

M e f i s t o f e l
(şeytanlara)

Lənətə gələsiniz! Qorxaq haramzadalar!..
Gör nə mayallaq vurub, hərə bir oyun açır!
Elə bil, cəhənnəmə atılmır bu gədalar,

Hamısı baş götürüb bir-bir hamama qaçır.
Qoy qaynar cəhənnəmdə çimsinlər lap doyunca!
Çimin! Səhhətlər olsun! Hələ yerimdəyəm mən.

(Uçub gələn güllərdən özünü qoruyaraq)

Rədd ol, yolunu azmış! Dayan, gücənmə bunca;
Sən ovcumda selikdən başqa bir şey deyilsən!
Ətrafımda dövr edir! Di rədd olacaqmısan?..
Boynum yandı! Elə bil, yandırır kükürd, qatran!

M ə l ə k l ə r
(xor)

Sizinki olmayanı
Tutmağa cəhd etməyin.
Təbiətinizə zidd
Nə var – yaxın getməyin.
Gücə, müqavimətə
Qarşı var bizdə qüvvət.
Sevənləri cəzb edir
Yalnız göyə məhəbbət.

M e f i s t o f e l

Başım, ürəyim yanır, bağır-böyrəyim yanır,
Şeytandan güclü imiş nəşə bu hiss, hərarət!
Cəhənnəmin odundan daha pis alovlanır..
Siz ey bədbəxt sevənlər! Buna görə də, əlbət,
Bunca əzaba, qəmə siz düşər olursunuz.

Rədd edildikdə belə, görməkçün bir an yarı
Günlərlə boynunuzu yollarda burursunuz.

Yoxsa indi mənim də başıma gəlir bu iş?..
Nədənsə boynum dönür daim onlara sarı,
Guya onlar əbədi düşmənlərim deyilmiş.
Mən ki həmişə nifrət bəsləmişəm onlara...
Ancaq nədənsə indi bu qəşəng oğlanlara
Baxmaq istəyirəm hey!.. Niyə əvvəlki kimi
Dilim gəlmir onları lənətləyim, söyüm mən?..
Yad duyğular yol tapıb, keçər qəlbimə birdən!

Burda ələ salmağa indi yol versəm hərgah,
“Axmaq” adlandıracaq məni hamısı sabah.
Düzdür, nifrət etmişəm o tayfaya hər zaman,
Amma bax bu dəcəllər xoşuma gəlir yaman!

Gözəl-göyçək uşaqlar! Bircə deyin görüm siz,
Olmaya lütsiferə qohumluğunuz çatır?..
Zənnimcə, siz buraya vaxtında gəlibsiniz,
Şuxsunuz, adam sizi lap öpməyə can atır.
Ürəyin elə bir firavanlığı var ki,
Mən sizə hər baxanda, daha xoş gəlirsiniz.
Məndə bir gizli pişik mehribanlığı var ki...
Ah, yaxın, yaxın gəlin! Ah, necə gözəlsiniz!

M ə l ə k l ə r

Biz yaxın gəldik, amma çəkildin geri dərhal,
Gəlirik, bacarırsan, durduğun yerdəcə qal...

Mələklər irəli gəlib yavaş-yavaş hər yeri tuturlar.

M e f i s t o f e l

(səhnənin qabağına sıxışdırılmış halda)

Siz bizə “Xəbis ruh” adı verdiniz,
Özünüzsə əsl cadugərsiniz.
Bəli, çünki sizlər həm kişilərə,
Həm də arvadlara xoş gəlırsiniz.
Bu nə macərədir! Bu nə duyğudur!?
“Məhəbbət” deyilən olmaya budur?..
Çünki indi ancaq peysərim deyil,
Vücudum od tutub-yanır elə bil.
Siz qalxıb-enməyin pərvazlanaraq,
Enin aşağıya, enin lap yerə...
Şux əndamınızla hey nazlanaraq
Yerin üstündə də gəzin bir kərə.
Doğrudur, yaraşır sizə ciddiyyət,
Ancaq pis olmazdı təbəssümünüz.
Sevgililər kimi göz vurub xəlvət,
Azca dodağınız qaçsaydı, küysüz
Qurtarıb gedərdi bütün məsələ...
Ey uzunboy dəcəl, sərt baxma belə,
Xoşuma gəlırsən. Sənin o sadə,
O məsum çöhrənə yaraşmayır heç
Keşislərə məxsus soyuq ifadə...
Barı, bir mehriban nəzər salıb keç!
Ədəb qaydasına müğayir olmaz.
Əgər yarımçılpaq gəzsəniz bir az,
Bu uzun geyimlər əsarətdirlər.

Odur, üz döndərib gedirlər... amma
Arxadan baxanda – qiyamətdirlər!

M ə l ə k l ə r i n x o r u

Ey məhəbbət odu,
Alış qürurla.
Bədbəxti xilas et
Şəfalı nurla.
Qoy duysun tanrının
İnayətini,
Qaldır, göydə qapsın
Səadətini...

M e f i s t o f e l
(*birdən ayılmış kimi*)

Bu nədir? İovtək ayaqdan-başa
İrindir, yaradır bütün üz-gözüm,
Özümə baxanda, qorxuram özüm.
Lakin İov kimi düşmür təlaşa,
Hətta fəxr edirəm müsibətimlə,
Nəcib şeytan ruhum, təbiətimlə!
Ehtiras odları dövrəmi aldı,
Yaxşı ki, dərimi yandırdı yalnız.
Bax, bir-bir hamısı sönüb-qaraldı,
Lənət, lənət sizə!.. Sönün hamınız.

M ə l ə k l ə r i n x o r u

Müqəddəs alovlar!..
Həyatda ancaq

Ona qovuşanlar
Xoşbəxt olacaq.
Ey ruh, sən qovuşdun,
Göylərə ucal!..
Hava təmizlənilib,
Azad nəfəs al!

*Mələklər göylərə qalxıb Faustun ölməz
varlığını aparırlar.*

M e f i s t o f e l
(ətrafa baxınaraq)

Nə oldu? Uçdular niyə bir anda?..
Bəs ruh! Yox, başıma oyun açdılar!
Yəqin qəbir üstündə dövrə vuranda,
Onlar girov ruhu qapıb-qaçdılar!
İllərlə tufana, oda atıldın,
Bir cəvahir tapdın, çıxdı əlindən.
Bu qoca vaxtında sən aldadıldın,
Kimə şikayətə gedə bilərsən?..
De, səni kim dinlər, de, kim qaytarar
Sənə qaçırılan o xəzinəni?..
Təqsir özündədir, bax, qoca biar,
Lap yerində rüsvay etdilər səni!
Abırsıqlıq etdim, budur, nəhayət,
Puç oldu illərlə çəkdiyim zəhmət.
Axmaq, uşaqlara məxsus əyləncə
Şit şəhvət, ehtiras hissi, gör necə
Keçdi qatran hopmuş qoca şeytana!
Axır kələk gəldi bir dəstə uşaq

Mənimtək min bərkdən-boşdan çıxana.
Elə bir axmaqlıq etmişəm ki mən,
Lap nifrət edirəm özüm-özümdən.

DAĞLAR QOYNUNDA DƏRƏ, MEŞƏ, QAYALAR, ÇÖL-BİYABAN.

Dağın dərəyə çıxan uçurum qayalarına
sığınmış tərki-dünya abidlər.

X o r v ə ə k s - s ə d a

Meşə yırgalanmışdır...
Uçurumda qayalar
Üst-üstə qalanmışdır.
Kök, gövdə damar-damar
Yapışmış qayalardan.
Səs gəlmir kahalardan...
Aslanlar oğrun-oğrun
Ətrafda gəzir, baxın,
Heç biri gəlmir yaxın.

P a t e r e x s t a i c u s

Vəcdə gəlmiş abid

(havada qalxıb-enərək)

Ey əbədi məhəbbət,
İlahi od, hərarət!..
Artsın könüldə ağrım,
Deşilsin oxla bağrım.
Doğrasın əmud, qılınc,
Olum toppuzla xınc-xınc.
İldırım məni vursun,
Külümü yel sovursun!
Bircə ulu qüdrətin
Məndən üzü dönməsin,
Əbədi məhəbbətin
Ulduzları sönməsin!

P a t e r p r o f u n d u s

Fikrə qərq olmuş abid

(aşağı dairədə)

Necə ki bu dibsiz, lal dərələrin
Üstündə sallanır ağır qayalar,
Necə ki yüzlərcə köpüklü, sərin
Xırda çay, axırda birləşib qaynar...
Necə ki yaranan gündən təbiət
Ağaclar göylərə baş çəkib gedir,

Eləcə əzəli, qadir məhəbbət
Öz yaratdığını özü hifz edir.

Burda dağı-daşı gurultu ilə
Qatır qabağına leysan suları.
O yanda mehriban şırıltı ilə
Axır əkinlərə, düzlərə sarı.
Göylər guruldayıb, havada olan
Zəhəri yox edir... O, haqq səsidir:
O bizi yaradan, qoynuna alan
Böyük məhəbbətin xoş müjdəsidir.

Kaş yandıra məni bu odlu şimşək,
Ruhum azad ola qəm möhnətindən.
Əbədi qurtula biryolluq ürək
Kobud duyğuların əsarətindən.
İlahi! Işıqlı əməllərinlə
Qaranlıq qəlbimi nura qərq elə!

P a t e r p r o f u n d u s

Mələkmənzər abid

(Orta dairədə)

Şamlıqlar üstündən süzülüb keçən
O işıqlı bulud nədir görəsən?!
Bildim nədir süzən o narın-narın:
O, bir dəstəsidir körpə ruhların!

Məsud körpələrin xoru

Dindar ata, biz kimik?..
Gəlib çıxmışیق hara?..
Yəqin ki, xoşdur həyat
Bütün yaranmışlara.

P a t e r p r o f u n d u s

Siz ruhu açılmadan
Gecə yarı doğulmuş,
Ölümü atalara
Analara qəm olmuş
Məsum mələklərsiniz!
Sizdə, dünyada olan
Məşəqqətli yollardan
Yoxdur nə əsər, nə iz...
Xoşbəxtlər! Gəlin yaxın,
Gözlərimə qonun siz,
Dünyaya ordan baxın!

(Onları gözləri ilə öz içərisinə çəkir).

Bu ağacdır, bu qaya...
Baxın o axan çaya,
Zirvələrdən baş alır;
Başlayıb hay-haraya
Yolunu yaxın salır.

M ə s u d k ö r p ə l ə r
(gözlərinin içindən)

Aləm əzəmətlidir,
Burda sıxılır ürək...
Qorxuruq! Dəhşətlidir,
Ah, burax, çıxıb gedək!

P a t e r p r o f u n d u s

Qalxın, yüksəklərə doğru ucalın,
Özünüz duymadan boy ata-ata...
Tanrı varlığından güc, qüvvət alın,
Qovuşun əbədi, saf bir həyata!..
Azad meh qoy sizi ucaltsın hər an;
Alın qidanızı əbədiyyətdən:
İşıqlı səadət çeşməsi olan
Əzəli, əbədi bir məhəbbətdən!

M ə s u d k ö r p ə l ə r
(ən uca zirvələr ətrafında uçuşaraq)

Gəlin əl-ələ tutaq,
Dualar, arzularla,
Fərəhlə dövrə vuraq
Müqəddəs duyğularla!
Göz alsa öz nurunu
Tanrının dərgahından,
Biz görəcəyik onu,
Duyacağıq yaxından.

M ə l ə k l ə r

(göyün uca qatlarında uçaraq Faustun ruhunu aparırlar)

Tanrının lütfiylə xilas edildi
Bir pak, ülvi ruh şərin torundan.
Hər kəs ki haqq yolu qurtuluş bildi,
Onu qurtarmağa can atdıq hər an.
Ömrünü əməkdə, axtarışlarda
Başa vuranları qoymuruq darda.
Kimə lütf edərsə göy mərhəmətlə,
Mələklər qarşılar onu hörmətlə.

K i ç i k m ə l ə k l ə r

Tövbə edən qadınlar
Öz əlləriylə öncə
Məhəbbət odlu, qızmar
Gül səpdi qönçə-qönçə.
Məhəbbət hərarətli
Güldən qorxub qaçdı şəf.
Xilas etdi qiymətli,
Pak ruhu bizimkilər.
Güllər yağdıqca çox-çox,
Şəf ruh gətirmədi tab.
Onlara cəhənnəm yox,
Məhəbbət verir əzab.
Gül yağcaq, dəstəbaşı
Qart İblis yasa batdı.
Sevinin, haqqın işi
Zəfərlə başa çatdı!

K a m a l a y e t m i ş m ə l ə k l ə r

Bax, onda cismani bir ağırlıq var,
Qaldırmaq çətindir onu bizimçün.
Asbestdən də olsa bu adi ruhlar,
Olmaz göylərə xas paklığı mümkün
Bir qüvvət bağlayır ruhla maddəni,
Dünya yaranandan gör neçə ildir
Qanla bağlı olan bu əlaqəni
Mələklər qırmağa qadir deyildir.
Onları ayırır təkcə bir qüvvət:
Əbədi, əzəli, böyük məhəbbət!

K i ç i k m ə l ə k l ə r

Yalçın zirvədəki
O zərif duman,
Günahsız ruhlardır
Yenə çox güman.
Buluddan çıxdıqca
Yalçın təpələr,
Görünür o məsum,
Məsud körpələr.
Onlar zövq alırlar
Azad, firavan,
Göylər dünyasının
Parıltısından.
Göylərə qalxırkən
Ruh da bir ara
Yəqin qoşulacaq
İndi onlara.

M ə s u d k ö r p ə l ə r

Biz qəbul edirik
Fərəhlə onu.
Yuxuya getmişdir,
Əynində donu.
Ağırılıq gətirir
Ona qundağı,
Sökək bu sapları.
Açaq bu ağı.
Budur, ruh böyüdü,
Üzündə halə...
Müqəddəs həyatçun
Yetdi kamalə.

D o c t o r M a r i a n u s
(*ən uca və ən təmiz hücrədə*)

Üfüqlər geniş, səmalar aydın,
Görünür hər yan daş eyvanımdan.
Məsud, müqəddəs bir dəstə qadın
Uçub göylərə qalxır yanımdan.
Bax, içlərində başqalarından
Tamam seçilən tək bircəsidir:
Parlaq ulduzdan haləsi olan
Uca göylərin məlikəsidir.

(*Vəcd ilə*)

Ey dünyamızın baş hökmdarı!..
Bu mavi göylər çadırında mən,

Burax, feyz alıb əzəmətindən,
Tamaşa edim hüsnünə barı!..
Məhəbbətinlə isinən ürək
Düşsün səcdənə qoy məhəbbətlə;
Qüdsiyyətinə nur əxz edərək,
Qoy vəcdə gəlsin eyni rıqqətlə.

Hökmün aləmə şafəq salanda,
Mətin oluruq, mərd oluruq biz;
Rəhmin, şəfqətin qəlbə dolanda
Sönür adətən bütün qeyzimiz!
Ey soyu haqqa bərabər olan!
Ey şərəfətli, böyük Anamız!
Həqiqi mənada ey pak, təmiz qız!
Ey yerə-göyə qadir hökmran!..

Buludtək almış dövrəni yenə
Tövbə edənlər, əfv olunanlar.
Yenə qapanıb sənənin dizinə
Mərhəmət, şəfqət diləyir onlar.
Hər kim yol azıb, edirsə günah,
Hər kim yalana olursa qurban,
O yalnız sənə gətirir pənah.
Ey toxunulmaz! Ey səbri ümman,
Yüngül ehtiras əsirlərini
Asan iş deyil düz yola çəkmək!
Arzu, ehtiras zəncirlərini
Kim öz gücüylə qıra biləcək?
Yerlər sürüşkən, çalalar dərin...
Kimin ayağı qaçmaz, sürüşməz?

Kim şux gözlərin, yalan sözlərin,
Yaltaq üzlərin toruna düşməz?..

Mater Qlorioza uçub onların qabağına gəlir.

Tövbə edən günahkar
qadınlar xoru

Əbədi səltənətin
Ey qürubsuz sabahı!
Ey günahkar ümmətin
Tək ümidi, pənahı!
Əfv et öz şəfqətinlə,
Sonsuz mərhəmətinlə!

M a g n a p e c c a t r i x

B ö y ü k g ü n a h k a r q a d ı n

Yağılar nəzərində
Alçalmaqdan qorxmadan,
Oğlunun üzərində
Tökdüyüm bir güləbdən
Göz yaşımın eşqinə...
Bir vaxt ətrə tutduğum,
Saçımda qurutduğum
O müqəddəs, ilahi
Qardaşımın eşqinə!..

Mul ier Sa ma ri ta na

Yanında Avraamın
Sürüləri otlayan
O müqəddəs qoyunun,
O susuzluqdan yanan
Dodaqların eşqinə...
O şəffaf, gur suların,
Bulaqların eşqinə...

Maria Aegyptiaca (Actasa netorum)

Mis ir li Ma ri ya

Oğlunun cənazəsi
Qoyulan o türbənin,
Məni qapıdan qovan
O əlin, o zərbənin,
Qırx il səhrada qalıb,
Qırx il yalqız qocalıb
Etdiyim o duamın,
Soyuq qum üzərində
Yazdığım son ricamın
Xatirinə, rəhm elə!..

H ə r ü ç ü

(Qretxeni yaxın gətirərək)

Böyük günahkarları
Sən qovmayıb qapından,
Əbədiyyət baharı

Bəxş edibsən çox zaman.
Bu pak qəlbə də rəhm et
Lütfkar nəzərlə sən.
Tək bir günaha batmış
O özü dərk etmədən.

U n a p o e n i t e n t i u m

T ö v b ə e d ə n l ə r d ə n b i r i
(Əvvəlki Qretxen)

(onlara qısılaraq)

Ey nəzəri şəfqətli,
Ürəyi mərhəmətli,
Dön, bax səadətimə,
Eşqimin peymanına.
İlk gənclikdə sevdiyim,
“Bir də dönməz” dediyim
Əzabsız, izzirabsız
Qayıtmışdır yanıma!..

M ə s u d k ö r p ə l ə r
(havada dövrə vura-vura yaxınlaşırlar)

Ötdü-keçdi o bizi,
Lakin xidmətimizi
Mükafatsız buraxmaz...
Biz həyat qundağından
Tez ayrılmışیق bir az.
O, ömür qaynağından

Çox şey əxz etmiş orda...
Öyrədər bizə burda.

Tövbə edənlərdən biri
(Əvvəlki Qretxen)

Onu nəcib ruhlar almış dövrəyə,
Tanıya bilməyir özünü hələ...
Bax, yeni həyatı duymayıb deyə,
Ona yad görünür mələklər belə;
Halbuki, eynidir o, mələklərin.
Gör yer örtüyünü necə tez atmış.
Şəffaf geyimində uca göylərin
Ruhunun ilk gənclik həddinə çatmış!
İzn ver, bələdçi olum ona mən,
Bu yeni işıqdan qamaşar gözü...

M a t e r g l o r i o s a

M ə r y ə m a n a

Olsun! Yüksəklərə üz tut, ucal sən,
Hiss edib dalınca gələcək özü...

D o c t o r M a r i a n u s
(üzü üstə düşüb dua edir)

Dikilsin gözləriniz
Göylərə rıqqət ilə,
Onun şəfqətini siz
Duyun fəzilət ilə!..

Sənsən qəlb xilaskarı,
Könül pənahı yalnız,
Ey göylər hökmdarı,
Allah anası, pak qız!

C h o r u s m y s t i c u s
M i s t i k x o r

Fənilər rəmzdir əbədiyyətdən
Sonsuz həqiqətin
Parıltısıtək.
Orda hali olur cəmi məqsəddən,
Ağıl irməyənə
Etməyirsən şəkk.
Nurla, zərifliklə dolu asiman
Çəkir ruhumuzu
Ora hər zaman.

İZAHLAR

Dünya poeziyasına Nizami və Xaqani, Nəsimi və Füzuli kimi ölməz sənətkarlar vermiş Azərbaycan xalqı bütün dünya xalqlarının sənətkarlarına həmişə böyük rəğbət və məhəbbət bəsləmişdir. Vaxtilə dünya poeziyasının Şekspir və Puşkin, Firdovsi və Şiller, Bayron və Heyne kimi bir çox korifeylərinin əsərlərini sevə-sevə tərcümə edib, öz xalqına tanıtmğa və sevdirməyə çalışmış olan Azərbaycan ədib və şairləri böyük alman mütəfəkkir-şairi Göteyə də biganə qalmamışlar.

Hələ 1906-cı ildə “Füyuzat” məcmuəsi səhifələrində Götenin həyat və yaradıcılığı haqqında nisbətən geniş məlumatla yanaşı, “Faust”dan da bir çox parçalar Əli bəy Hüseynzadənin tərcüməsində nəşr edilmişdi.

“Faust”un oxuculara təqdim edilən bu tərcüməsi üzərində isə görkəmli və istedadlı şairlərimizdən Əhməd Cəmil bir neçə il işləmiş, həm alman dili və ədəbiyyatının ən yaxşı bilicilərindən filologiya elmləri doktoru Nəzakət xanım Ağazadənin almancadan etdiyi sətri tərcümədən (əsərin birinci hissəsi), həm də ruscaya sətri və mənsur bədii tərcümələrdən (A.L.Sokolovski, S.Peterburq, 1902; P.Vyenberq, S.Peterburq, 1904), eləcə də sovet dövründəki poetik tərcümələrdən (N.Xolodkovski, Moskva-Leninqrاد, 1948; B.Pasternak, Moskva, 1960) müqayisə yolu ilə istifadə etmişdir. Almancadan bilavasitə edilmiş rusca poetik tərcümələr arasında az-çox məna və ifadə fərqləri olduğu kimi, azərbaycancaya tərcümə ilə bunlar arasında da belə fərqlər vardır. Belə hallarda sətri tərcümə əsas götürülmüşdür.

Poetik tərcümə ən yaxşı halda da orijinaldan, xüsusən dəqiqlik cəhətdən həmişə müəyyən dərəcədə fərqləndiyi üçün adətən “Faust” kimi mürəkkəb fəlsəfi məzmunlu əsərlər poetik tərcümə ilə yanaşı sətri və mənsur bədii tərcümə halında da nəşr edilir ki, bu da orijinalın dilini bilməyən oxuculara əsəri daha dəqiq öyrənməyə kömək edir.

Hər hansı bədii əsər yazıldığı zaman və məkan etibarilə bizdən nə qədər uzaq olarsa, onu xüsusən tərcümədə oxumaq və başa düşmək üçün bir o qədər çox şərh və izaha ehtiyac vardır. Lakin “Faust” kimi hətta yazılıqları dildə belə geniş izahatsız çətin anlaşılan əsərləri hərtərəfli qavramaq üçün veriləcək qeyd və izahlar, nə qədər geniş olsa da, kifayət etməz. Bunun üçün müəllifin həyat

və mühitini, bəhs etdiyi həyati hadisələrin, istifadə etdiyi məxəzlərin, mifoloji, dini, əfsanəvi mənbələrin məna və mahiyyətini, müəllifin dünyagörüşünü, ideoloji-estetik prinsiplərini bilmək də vacibdir. Buna görə də burada yalnız ən zəruri və ən müxtəsər qeyd və izahatlarla kifayətlənirik.

İTHAF

(səh. 13)

“İthaf” – 24 iyun 1797-ci ildə yazılmışdır. Bununla Göte əlamətdar bir hadisəni, əsər üzərində təkrar işləməyə başladığını qeyd etmişdir.

“Onlar nəğmələrini bir də eşitməyəcək!” – “Faustun” ilk səhnələrini eşitmiş olanlardan bu zaman (1797-ci ildə) şairin bacısı Komeliya Şlosser, gənclik dostu Merk, şair Lens və bir çox yaxın adamları artıq ölmüşdü.

Eol arfası – Qədim yunanlarda Eol külək ilahəsidir. Eol arfası ifadəsi ilə xəfif küləklə ahəngdar səslənən musiqi aləti nəzərdə tutulur.

PROLOQ – TEATRDA

(səh. 14-20)

“Deyin, kim döyüşkən bir ehtirası...” – Göte burada üç əsas ədəbi növün xülasə-səciyyəsinə verir:

*Deyin, kim döyüşkən bir ehtirası
Coşqun fırtınaya çevirir məğrur... (dram)*

*Kimin hünəriylə şafəq şüası
Nur saçır təfəkkür varaqlarına... (epos)*

*Kim səpir ilk bahar çiçəklərini
Öz məşuqəsinin ayaqlarına... (lirika)*

“Kim hörür, de, şərəf cələnglərini” – keçmişdə şöhrət və şərəf əlaməti olan dəfnə yarpaqlarından hörülən cələngləri nəzərdə tutur.

Olimp – Qədim Yunanıstanda allahların məskəni sayılan dağın adı

“Enin göy üzündən iti uçuşla,

Keçin yer qatından düz cəhənnəmə” – direktor Faustun keçdiyi yolu və onun həlak olmasını nəzərdə tutmur (Doktor Faust haqqında qədim xalq kitabından rəvayət ruhunda). O, əksinə, səhnə əsərinin məna cəhətdən genişliyinə – doğrudan da, həm yeri, həm göyü, həm də cəhənnəmi əhatə etməli olmasına işarə edir.

PROLOQ – ASİMANDA

Cənnət qoşunu – Xristian dini mifologiyasına görə, səmada Allahın əzəmətini tərifləyən məxluqlar. Göte proloqu Rafael, Cəbrail və Mikailin mədhedici sözlərilə başlayır.

“Orda mənim əziz, istəkli xalam

İlantək torpaqda sürünəcəkdir” – dini mifologiyaya görə, şeytan guya ilan surətində Həvvanı yoldan çıxarmışdır.

BİRİNCİ HİSSƏ

Gecə

Magistr və doktor – elmi dərəcələr

Nostradamos – XIV əsrdə yaşamış kimyagər.

Makrokosm, Mikrokosm – Orta əsr mistiklərinin təliminə görə, makrokosm kainatın timsalı, mikrokosm isə insan deməkdir.

Sehrbazlıq kitablarında makrokosm işarəsi kainatı, təbiətin canlı qüvvələrini təmsil edir.

“Kilsə zənglərinin səsi və xorla oxunan nəğmə” – (remarka) burada zəng səsləri və xor “ilahi və səmavi” deyil, Pasxa gecəsi, guya İsanın dirilməsi səhnəsini təcəssüm etdirən mərasimin yaxın kilsədən gələn səsləri nəzərdə tutulur.

Şəhər darvazası qarşısında

“Müqəddəs Andrey gecəsi” – Alman xalq etiqaadına görə, Andrey gecəsi (30 noyabr gecəsi) müqəddəs Andreyə dua edən qız öz adaxlısını guya görə bilərmiş.

“Zəhləm gedən şeydir hay-küy...” – Yalnız xalq ilə birlikdə camaat içində özünün insan olduğunu hiss edən Faustun əksinə, Vaqner sxolastik elmin bir nümayəndəsi kimi, bütün fikri-zikri ilə keçmişə bağlı olduğundan, xalqdan zəhləsi gedir, xalqdan ayrılmışdır.

Sehrkar mətbəx – Saxta kimyagərlərin iş otaqları.

“Qızıl şir...” – Göte burada bütün dərdlərin dərmanı sayılan sehrli zəhəri almaq üçün fantastik təcrübəni təsvir edərkən, saxta kimyagərlərin istilahlardan istifadə edir. “Qızıl şir” dedikdə kimyagərlər qızıl və ya kükürdü nəzərdə tuturdular. “Su zanbağı” dedikdə, gümüş və ya civəni, “Gənc şahzadə” adı iləsə panasey: yəni sehrli dərman – zəhər nəzərdə tutulurdu.

“Zəmidə vurnuxan qara it...” – Doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərində Faustun Prextigiar adlı bir itinə də təsadüf olunur ki, bu it tez-tez rəngini dəyişir və öz sahibinə bütün kələklərində kömək edir.

Əhdi-ətiq – Bibliyanın bir hissəsidir ki, burada İsanın Yer üzünə gəlməsindən və xristian dininin yaranmasından danışılır.

“İlkin söz olub...” – Göte burada İncilin ilk misrasından sitat gətirir. O, “söz” kəlməsinin mənası ilə kifayətlənməyərək, öz anlayışına görə buna verilən müxtəlif mənalara “iş” məfhumu ilə əvəz edir.

“Süleyman açarı” – Orta əsrlərdə Bibliyada adı çəkilən hökmdar-peyğəmbər Süleyman ən qüdrətli bir sehrkar sayılırdı. “Süleyman açarı” qədim yəhudi dua kitabıdır.

“Ruhlar” – Mefistofelin xidmətkarları olub, Faustu onun sehrli tilsimlərindən xilas etməyə çalışırlar.

Sehrkarlıq rəmzlərinə görə *Səməndər* – od, *Undina* – su, *Silfida* – hava, *Ərdo* – torpaq rəmzi kimi işlənir.

Incubus (lat.) – xəzinələri qoruyan ev pərisinin adıdır.

“Bu işarə ...” (zəfər işarəsi) İsanın (İsus Xristosun) adının ilk hərflərindən ibarət işarə.

“Üçqat adlanan...” – Burada xristian mifologiyasına görə məlum üçlük: Allah – ata, Allah – oğul (İsa) və Allah – ruh nəzərdə tutulur.

Pentaqramma – beşbucaqlı ulduz şəklində sehrli işarə, ulduzun hər bucağında İsanın yunanca adının bir hərfi yazılırdı. Pentaqrammanı evlərin qapısına çəkərdilər ki, guya xəbis ruhların evə girmələrinin qarşısını alsın. Burada guya pentaqramma, düz çəkilmədiyindən, Mefistofelə Faustun otağına girməyə imkan vermişdir.

“Qurbağalar şahı” – Xalq etiqadına görə, guya şeytanlar murdar həşəratın, tüfeylilərin, gəmiricilərin, qurbağaların və sair murdar heyvanların havadarları imiş.

“Qızıl allahı Mammon” – qədim suriyalılarda Mammon acgözlük və zənginlik – sərvət allahı sayılırdı.

Ruhların xoru – ruhlar xəyal və ümid aləmini puça çıxarmış Faustu öz qəlbində yeni, daha gözəl bir aləm yaratmağa çağırırlar.

“Bir dəri, bir də mum...” – burada “mum” sözü ilə dəri (perqament) üzərində yazılmış yazını təsdiq üçün vurulan mum möhür nəzərdə tutulur.

Şagirdin Mefistofel ilə söhbəti – xeyirə və elmə inanan bir idealistin bədbin və dağıdıcı xəbis ruh ilə bir növ mübahisəsini təsvir edir.

“İspan çəkməsi” – orta əsr inkvizisiyasında əzab və işgəncə vermək üçün işlənən alət. Bu alət cəza verilən adamın ayağını sıxıb şiddətli ağrılara səbəb olurdu.

“Encheiresis naturae” (lat.) – təbiətin təsir tərzii. (Qədim kimya termini)

Reduksiya (lat.) – məfhumların əsas növlərə isnadını nəzərdə tutan məntiq termini

Təsniif – məfhumların siniflər və dərəcələr üzrə bölünməsinə ifadə edən məntiq termini

Metafizika – (yunanca) hissi aləmdən kənara çıxmağı nəzərdə tutan idealist təlim. Göte Mefistofelin dili ilə öz acizliyini təmtəraqlı sözlərlə ört-basdır etməyə çalışanların səmərəsiz və mücərrəd cümləpərdazlıqlarına istehza edir.

Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum (lat.) – “Allah kimi xeyir və şəri biləcəksiniz”. Bibliya əfsanələrinə görə, ilan şəklinə girmiş xəbis ruh cənnətdə Həvvanı bu sözlərlə yoldan çıxarıb, “Bilik ağacı”nın meyvəsini dadmağı təklif etmişdir.

“Kiçik aləm – böyük aləm” – “kiçik aləm” sözləri ilə Mefistofel “Faust” əsərinin birinci hissəsindəki hadisələrin cərəyan etdiyi orta əsr şəhərciyinin məhdud mühitini nəzərdə tutur. “Böyük aləm” isə əsərin ikinci hissəsində göstərilən Faustun dövlət və ictimai fəaliyyətinə işarədir.

Leypsiqdə Auerbaxın meyxanası

Bu səhnə, ehtimal ki, 1775-ci ildə yazılmışdır. Leypsiqdə, doğrudan da, Auerbaxın meyxanası olmuşdur. Göte tələbəlik vaxtında tez-tez ora gedib, divarda iki qədim şəkil görübmüş. Bunların birində tələbələrə birlikdə kef məclisində iştirak edən tarixi Faust, o birində isə Faustun çəlləyə minib uçması təsvir olunubmuş. Şair bu səhnədə alman tələbələrinin kefcil həyat lövhəsinin real təsvirini verir.

“Müqəddəs Roma dövləti” – Roma papasının taxtı nəzərdə tutulur.

“Gəlin özümüə bir papa seçək” – burada kardinallar arasında Roma papasının seçilməsinin təntənəli mərasimi lağa qoyulur.

“Yolayrıcında mazaxlaşma” – Yolayrıcı sehr etmək üçün münasib, murdar yer hesab olunurdu.

Bloksberq – Almaniyada, Harssda Broken dağı; xalq etiqadına görə, guya burada küpəgirən qarılarn yığıncaqları, kef məclisləri olarmış.

Doktor Lüter – Martin Lüter (1483–1546), din islahatçısı, katolikliyin qəddar düşməni

“Deyəsən, axsayır hərif ayaqdan” – Bibliya əfsanəsinə görə, şeytan guya Allah tərəfindən cəhənnəmə atıldıqdan bəri axsayırmış; bəzən bir ayağı at ayağı kimi təsvir olunur ki, bu da onun heyvani təbiətinə işarədir.

“Hans cənabları ilə edibsiniz şam” – Axmaq Hanssaya, sadədil adamlara ləqəb kimi verilən xalq ifadəsidir.

Kannibal – Adamyeyən, vəhşi, qana həris, acgöz

“Şərab yerə tökülüb alışı” (remarka) Şərabın yerə tökülüb alışması doktor Faust haqqındakı əvvəlki rəvayətlərdə göstərilmir. Yəqin ki, bu motiv Götenin özünə məxsusdur.

Ətraf – Katolik kilsəsinin təliminə görə, guya ölənlərin ruhunun behiştə getməzdən əvvəl təmizləndiyi yer.

Meymunlar – Qədim zamanlardan bəri meymunlar xəbis heyvanlar cərgəsindən sayılır. Buna görə də Göte meymunları Kuppəgiran qarının xidmətçiləri kimi verir.

“Bundansa, min körpü salam mən” – Xalq əfsanələrində deyilir ki, guya dağlarda körpüləri şeytan qururmuş (Şeytan körpüsü).

“Bu ələk nədir belə?..” – Alman xalq etiqadına görə, divardan mıxdan asılmış ələyin yanına oğrunu gətirdikdə, guya ələk özbaşına hərhlənməyə başlamış.

“Nədir bu gördüyüm ilahi surət

Sirli güzgüsündə bu cadugərin?” – Faust güzgüdə Yelenanın surətini görür.

“Yaradan sərf edib altı gün əmək” – Bibliya əfsanəsinə görə, guya, Allah kainatı altı gündə yaradıbmış.

“Söz sözü yetirəndə, bəxtimiz gətirəndə...” – şeir qoşan qafiyəbaz heyvanların simasında Göte məzmunundan artıq şəkll əhəmiyyət verən şəkllbaz şairlərə istehza edir.

“İki qarğa” – Qədim almanlar günəş allahı Votana sitayiş edər, onu iki qarğa ilə birlikdə təsvir edərldilər. Sonralar xristian mifologiyasında qarğalar şeytanın yoldaşları kimi təsvir olunur.

“Vurma cədvəli” – Bu anlaşılmaz “vurma cədvəli” müxtəlif dini təlimlərdə rəmz kimi işlənən rəqəmlər hoqqabazlığına istehza olaraq verilmişdir. Xüsusilə Göte xristianlıqdakı üçlük doqmatizmini lağa qoyub, vahid Allah simasında üç şəxsin mövcudiyyəti barəsindəki nağıla istehza edir.

“Bir və üç, üç və bir” – Burada Göte Mefistofelin dili ilə dini kitablarda təsadüf edilən ziddiyyətlərdən danışır və yenidən üçlük doqmatizmini lağa qoyur.

Sivilla – Antik dünyanın əfsanəvi falçısı. Xristian kilsəsi onu İsanın gəlişini xəbər verən bir falçı hesab edir.

“O çıxıb elmdə hər mərtəbəni” – Burada *bakalavr, magistr və doktor* elmi dərəcələri nəzərdə tutulur.

“Bax, bu da nəğmədir, al, oxu hərdən” – burada mənzum dualamaya işarə edilir.

“Kupidon qəlbina yol tapar birbaş” – Kupidon qədim romalılarda sevgi allahıydı.

Küçə

Qretxenin iştirak etdiyi bütün səhnələr kimi bu səhnə də 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır. Sonralar qismən işlənilmişdir. Səciyyəvidir ki, Göte öz qız qəhrəmanını yalnız faciəli, ağır və lirik səhnələrdə “Qretxen”, qalan yerlərdə isə “Marqarita” adlandırır.

“Mən nə xanımqızam, nə də gözələm” – O zamanlar yalnız dvoryan qızları “xanımqız” adlandırırdılar. Marqarita isə dvoryan sinfinə mənsub deyildi.

“Axı hər şey mənim hökmümdə deyil” – Mefistofel bu sözləri yalnız bir bəhanə kimi söyləyir ki, Faustun Marqaritaya məhəbbətini daha da artırsın.

“Bir neçə xəzinə yeri bilirəm” – Doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərində Faust həm də xəzinəaxtaran kimi göstərilir. Alman xalq etiqadına görə, şeytan bütün yerə basdırılmış xəzinələrin, dəfinələrin sahibi kimi təsvir olunur.

Axşam

“Fulada bir kral yaşardı bir vaxt” – Fula kralı haqqında nəğmə, “F a u s t” dan asılı olmayaraq, 1774-cü ildə yaradılmışdır. “Fula” – qədim romalılarda əfsanəvi bir ölkənin adıdır.

Gəzinti

Bu səhnədə Götenin ruhanilərin acgözlüynə satirik münasibətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu motivə “F a u s t” un ikinci hissəsində də rast gəlmək olur.

“Kilsənin mədəsi iridir, sazdır,

Ölkələr, şəhərlər udsə da, azdır” – Bu parça Almaniyada islahatçılıq və kəndli müharibələri zamanında ruhanilərə qarşı yaranmış antidini siyasi ədəbiyyatdan alınmışdır.

Qonşunun evi

Paduya – Şimali İtaliyada qədim bir şəhər; orada müqəddəs Antoni kilsəsi vardı.

“Ərimin öldüyü haqda bir kağız” və *“İstərdim qəzetdə oxuyam onu”* – bu, anaxronizmdir; XVI əsrdə nə metrik şəhadətnaməsi, nə də ölüm barəsində vəsiqə yox idi. Həmçinin hələ qəzet də mövcud deyildi (İlk alman qəzeti XVIII əsrin əvvəllərindən çıxmağa başlamışdır).

Küçə

Sancta simplicitas! (Müqəddəs sadəlik) – Bu sözlər çex milli-dini siyasi hərəkət başçısı Yan Qusun sözləridir (1369–1415). Onu tonqalda yandırdıqları zaman dindar bir qarının tonqala bir tutam odun atdığını gördükdə bu sözləri söyləmişdir. Dindar qadın belə güman edirmiş ki, bu “mürtədin” tonqalına odun atmaqla, guya cənnətdə özünə yer qazanırmış.

Sofist (yunanca) – Burada “yoldan azdıran” mənasında işlənmişdir. Ümumiyyətlə, qəsdən yalan dəlillərlə fikrini sübut etməyə cəhd edən adam nəzərdə tutulur.

Meşə və mağara

"Kolluqlarda, havada, sulara, dalğalarda

Doğma qardaşlarımı fəhm ilə tanıyım mən" – bir naturalist-filosof kimi Göteyə çox yaxın olan Herderin təliminə görə, heyvanlar insanın ən qədim qardaşlarıdır.

"Misilsiz bir gözəla qəlbimdə məhəbbəti,

Odlandırıb, yandırır məni onun həsrəti" – Burada Faust bu sözlərlə Marqaritanı deyil, Yelena surətini nəzərdə tutur. ("Cadu mətbəxində" səhnəsi)

"Qibtə edirəm ki, o gül dodaqlar

Dadacaq İsanın cənəzəsini" – burada katoliklərin təberrük çörəklə müqəddəs şərab içmə ayini nəzərdə tutulur ki, kilsənin təliminə görə, guya bu zaman İsanın bədəninin bir zərrəsini dadır – yeyirmişlər.

Martanın bağı

Bu səhnə 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır. Faustun Marqarita ilə din barəsində söhbəti açıq-aşkar avtobiografik mahiyyətdədir. Götenin xristian dininə münasibəti ilə bir çox dostları maraqlanırdılar. Kestnerin qeydlərində bu barədə belə yazılmışdır: "O heç kilsəyə duaya və günahlarını etiraf etməyə getmir... Xristian əxlaqına hörmət bəsləyir, ancaq bunu kilsənin təlqin etdiyi mənada yox, öz bildiyi mənada başa düşür".

"Hissiyat hər şeydir, sonsuz ümmandır,

Ad isə quru səs..." – "Fırtına və təzyiq" cərəyanına mənsub olan yazıçılar üçün hissiyata pərəstiş yalnız estetik nöqtəyi-nəzərdən deyil, etik baxımdan da əsas prinsiplərdən biridir.

Katexizis (yunanca) – Xristian dininin əsaslarının sual-cavab şəklində müxtəsər izahı.

Quyu başında

Qoy indi canilər geyən libasda

Durub qarşısında o camaatın..." – Kilsə qanunlarına görə, qeyri-qanuni uşaq doğan qadınlar bu cür tövbə etməli idilər. Bu ayın Götenin təkidilə 1786-cı ildə Veymar cinayət qanun məcəlləsindən ("yalnız anaları öz uşaqlarını öldürməyə vadar etdiyi üçün") ləğv edilmişdir.

"Gənclər qapıb qaçar toy çələngini,

Biz saman səpərik qapılarına" – belə bir adət var idi ki, ərə getməzdən qabaq qızlığını itirmiş gəlinlərin başından toy çələngini qoparıb atarlarmış. Həmçinin onun qapısının ağzına saman səpərləmiş.

Şəhər bürcü qarşısında

"Mater dolorosa" – (lat.) ("Kədərli ana") – Xaçın aşağısında Məryəm ananın şəkli. Marqarita pis vəziyyətə düşdükdən sonra bu surətin önündə tövbə edir.

"İşıqlaşır dan yeri,

Katrizen, qayıt geri..." – Mefistofelin oxuduğu bu nəğmənin birinci bəndi "Hamlet" əsərində Ofeliyanın nəğməsinin birinci bəndi ilə uyğun gəlir. Göte bir məktubunda qeyd edir: "Mənim əsərimdə Mefistofel Şekspirin yazdığı nəğməni oxuyur. Şekspirin nəğməsi burada məhz mənim demək istədiyimi ifadə etdiyi halda zəhmət çəkib yenidən yazmağa nə ehtiyac var?" Sonrakı bəndləri isə Göte özü yazmışdır.

"Ey siçan ovçusu, yaramaz məlun,

Kiminçin oxunur bu gözəlləmə?" – Valentin burada Almaniyada məşhur olan əfsanəvi siçovultutan Qammelnə işarə edir. Rəvayətə görə, guya o, tütək çala-çala siçovul əvəzinə aldadıb uşaqları tuturmuş.

"Qızıl zəncir taxıb bir də heç zaman

Kilsədə ibadət etməyəcəksən" – XV əsrdə Almaniyada özlərini yaxşı aparmayan arvadlara yaxşı geyinmək, qızıl-gümüş taxmaq və kilsəyə ibadətə gəlmək qadağan edilmişdi.

Kilsə

Bu səhnədə vicdan əzabı çəkən Marqarita iki ölümün: Mefistofel tərəfindən verilmiş zəhərdən ölən anasının və Faust tərəfindən vuruşma zamanı öldürülmüş qardaşı Valentinin yasını tutub ah-nalə edir.

Kilsə xoru – günahkarları gözləyən məhşər günü barəsində katolik himnini oxuyur. Bu himn cənazə duası kimi də icra olunur.

"Dies irae, diev illa

Solvat saeculum in favilla" – "Qəzəb günü; bu gün bütün dünyanı külə döndərəcəkdir".

"Judex ergo cum sedobit,

Quidquid latet, adparebit

Nil inultum remanebit" – "Böyük hakim taxtına oturduqda bütün sirlərin üstü açılacaq və heç bir şey cəzasız qalmayacaq".

"Qui sum miser tunc dicturus?

Quem patronum roqaturus?

Quam vix justus sit securus?" – "Bəs onda mən bədbəxt nə söyləyəcəyəm? Hətta möminlər də qorxudan titrədikləri bir zamanda mənə kim havadar çıxacaqdır?"

Valpurgiya gecəsi

Bu səhnə 1797–1802-ci illərdə yazılmış və 1806-cı ilin aprel ayında son şəklini almışdır.

"Valpurgiya gecəsi" ifadəsi monastır başçısı iqumen Valpurgiyanın adından gəlir. Katolik ölkələrində onun xatirəsi mayın birinə keçən gecə baharın gəlməsi

və təbiətin oyanması şərəfinə xalq bayramı kimi keçirilərdi. Xristianlıqdan sonra Almaniyada bu qədim bayram dinsizlik və büt-pərəstlik kimi rədd və qadağan edilmişdi. Bu bayramlarda iştirak edənlər şeytan xidmətçiləri kimi təkfir olunnardı.

“Bataqlıq alovu” – xalq etiqadına görə bataqlıqdakı oynaq alovlar yolçuları aldadıb bataqlığa salar və xəbis ruhlara kömək edərdilər.

“Necə şəfəq saçır indi görərsən,

Sıldırım dağların qoynunda Mammon” – dağda dəfinə və qızıl mədənləri olmasına işarədir.

“Əyləmiş taxtında Urian özü” – Urian şeytanın almanca adlarından biridir.

“Baxın, baxın, gəlir Baubo özü” – Baubo (yunan mifologiyasına görə) ədəbsiz zarafatlarla əylənən yer ilahəsi Demetranın dayəsi. Göte Baubonu həyasız küpəgirən qarıların başçısı kimi təsvir edir.

“Gəldim İlzenşteyn qayasıyla mən” – Hars dağlarında alman imperatoru II Henrixin sevgilisi şahzadə qız İlzanın adı ilə adlanmış bir qaya. Həmin qayanın yaxınlığından “İlza” adlı çay axır.

“Körpənin bağrı çatlar,

Sancıdan ana partlar” – Basabasda küpəgirən qarılardan biri o birini zədələyib bətnindəki körpəni öldürür.

“Bu məlhəmi kim sürtsə, qəlbinə qüvvə olar” – Küpəgirən qarıların guya süpürgə, yaba və s. üzərində uçmaq üçün çəkdikləri sehrli yağın – məlhəmin adı

İnkoqnito – Naməlum, gizli

“Bizlərdə olmayıb sarğı ordeni” – “Sarğı ordeni” ingilislərdə ən yüksək orndendir.

General, sonra nazir, parvenu – (fransızca layiq olmadığı yeri tutan adam, görməmiş) və müəllif. – Bütün yeniliklərə düşmən olan köhnəlik tərəfdarları

“Əntiqəfürüş ifritə” – Əntiqəfürüş ifritə surəti heç bir elmi qiyməti olmayan cürbəcür zirzibili tədqiqlə məşğul olan tarixçi və arxeoloqlara qarşı yönəldilmiş satiradır.

Lillit – Yəhudi əfsanəsinə görə, Adəmin birinci arvadı, xəbis və aldadıb yoldan çıxaran. Onun adına orta əsr əfsanələrində tez-tez rast gəlmək olur.

Proktofantasmist – Göte bu ad ilə alman naşir və ədiblərindən F.Nikolaiyə istehza edir. Şair onu ən küt və ən istedadsız bir adam hesab edirdi. Nikolai Berlin Elmlər Akademiyasının elmi iclasında bir dəfə demişdi ki, oturan yerinə qoyduğu zəlilər ilə onu narahat edən xəyalatdan canını qurtarıbmış. Həmin adın birinci hissəsi proktos – yunanca “dal” mənasına gəlir və həmin əhvalata işarədir.

“Tegeldə, çardaqda görünüb cinlər” – Tegel məşhur alman təbiyyatçılarından Humboldtun malikanəsidir. Burada guya gözə cürbəcür xəyalatlar görünürmüş. Bu da Nikolainin bir az əvvəl qeyd etdiyimiz çıxışına səbəb olubmuş.

“Yəqin ki, Meduza əfsanəsindən

Xəbərsiz deyilsən...” – Meduza, yunan mifologiyasına görə, başlarında saç əvəzinə ilan olan üç Qorqon qızından biridir. Meduzanın baxışından insanlar daşa dönərmiş.

*“Zərif, ağ boynuna tiyə ağzıtək
Nazik, qırmızı bir sap dolanmış”* – Qretxenin cəllad baltası ilə boynunun vurulmasına işarədir.

“O başı kəsmişdi bir zaman Persey” – Yunan mifologiyasına görə, əfsanəvi qəhrəman Persey Meduzanın boynunu vurmuşdur.

“Prater parkı kimi qaynayır ora” – Prater Vyanada böyük bir park olub, xalq şənlikləri burada keçirilmiş.

Servibilis (latınca “xidmət göstərən”) – ədəbiyyat və incəsənətə dayaz həvəskarlıq meyli göstərən tip

“Yeddi tamaşadan axırıncısı” – Göte burada müxtəlif dinlərdə yeddi rəqəminin mistik bir surətdə izahına (yeddiqat göy, yeddi planet və i.) istehza edir.

VALPURGIYA GECƏSİNDƏ YUXU

“Valpurgiya gecəsində yuxu” adı Şekspirin “Yay gecəsində yuxu” əsərinə təqlidlə verilmişdir. Burada iştirak edən bəzi personajlar – məsələn, Oberon və Titaniya, elflərin şah və mülkəsi hoqqabaz elf Puk buradan gəlir. Işıqlı hava ruhu Ariel də Şekspirin “Fırtına” əsərindən alınmışdır.

“Midinq oğulları” – Veymar teatrının rejissoru Midinqin adından – Midinq oğulları “Həvəskar aktyorlar” deməkdir.

Jutti fortissimo (ital.) – musiqi istilahi; bütün alətlərin çox bərkdən çalmasını göstərir.

Solo (ital.) – musiqi əsərinin tək bir səs və ya alətlə icra edildiyini göstərən musiqi istilahi

“Yaranmaqda olan ruh” – Sözbazlıq, cümləpərdazlıq və qafiyəbazlıq edərək mənasız şeirlər yazan istedadsız şairlərə istehzadır.

“Bir cüt” – Qarışıq olaraq şeir və nəsrə sentimental cümləpərdazlığa istehza və eyni zamanda iki müəllifin səmərəsiz əməkdaşlığına işarədir.

“Hər şeylə maraqlanan səyyah” hər yerdə gözünə yezuitlərin kələkbazlığı görünən Nikolaiyə işarədir.

Ortodoks (yunanca – mömin, möhkəm dindar deməkdir) – Qədim mədəniyyəti inkar ilə, Yunanıstan allahlarını şeytanlar cərgəsinə aid edən qəddar katoliklərə qarşı yönəldilmiş satiradır. Göte xüsusi olaraq burada öz müasiri qraf Ştolberqi nəzərdə tutur. O, dindar bir fanatik olub Şillərin “Yunanıstan allahları” şeirinə qarşı çıxış edərək, onları “mürtəd şeirləri” adlandırmışdır.

“Purist” – (latınca – “təmizlik tərəfdarı”) pedant ədəblərə qarşı yönəldilmiş satira

Yelqovan – yenə həmin qraf Ştolberqə qarşı satiradır. O da gəncliyində Göte kimi qədim incəsənətin tərəfdarlarından olub, sonra isə yelqovan kimi yönünü dəyişərək mütəəssib dindarlar tərəfinə keçmişdir.

Kseniyalar – Göte və Şillerin, düşmənləri adamsancan həşərat kimi təsvir edilmiş acı epiqrammaları

Henniqs – Göte və Şillerin “Kseniyalarına” hücum edən “Zamanın dühası” adlı məcmuənin nəşiri

Muzaget – (yunanca “ilham pərilərinin başçısı”) – Henniqs bu ad altında şeirlər məcmuəsi nəşr edib, burada Göte və Şillerin kseniyalarında acı-acı lağa qoyulan şeirlər dərc etmişdi.

Parnas – Qədim Yunanıstanda ilham pərilərinin məskəni hesab edilən bir dağ

Durna – Mürtəce alman keşislərindən Lafaterə qarşı yönəldilmiş satiradır. Göte Lafaterin uydurduğu “Fizioqnomika” (“elmi-sima”) əsərinin fırlıdaqdan ibarət olduğunu bildikdən sonra onunla əlaqəsini kəsmişdi.

Orfey – Yunan mifologiyasına görə, ecazkar lirasında çaldığı havalarla hətta vəhşi heyvanları ram edən qədim yunan nəğməkarı

Doqmatik – Dayaz düşünən filosof, quru pedant və formal məntiqçilərə qarşı yönəldilmiş satiradır.

İdealist – Götenin müasiri olan idealist alman filosofu Fixtəyə qarşı satira; Fixte iddia edirdi ki, insan “mənlüyindən” xaricdə dünya mövcud deyil, yəni dünya obyektiv bir varlıq olmayıb, yalnız subyektiv idrakin məhsuludur.

Realist – Göte bu ad altında özünü nəzərdə tutur; bununla bərabər, “realist” sözü burada yüngül kinayə ilə verilmişdir.

Supernaturalist – (həddən artıq naturaçı) hissiyyatdan xaric bir aləmin də varlığına inanan filosof. Bununla Göte öz müasiri filosof Yakubiyə işarə edir.

Skeptik (yunanca) – hər şeyə şübhə ilə yanaşan adam. Burada dəfinə – xəzinə tapmaq ümidilə sayrışan alovların dalınca qaçan filosoflara istehza edilir.

“Ey milçəklər, ey hünülər,

Siz əsl çalğıçısınız” – musiqi çalanlar filosofların danışıklarından mürgüləməyə başlayırlar. Bir qrup siyasi maska çıxış edir. Bunların bəziləri məhir, yəni mühitə uyğunlaşan, bəziləri isə bacarıqsız – yəni həyat və siyasətə uyğunlaşa bilməyənlərdir.

Sans so uci – (fransızca “qayğısız”) – uyğunlaşanların şüarı

Bataqlıq alovu – (sayrışan işıqlar) – yəqin ki, 1789-cu ildə, burjua inqilabı zamanı Fransadan qaçmış fransız aristokratları nəzərdə tutulur.

Axan ulduz – Demaqoq, müvəqqəti uğursuzluğa düşər olan adam nəzərdə tutulur.

Yekəpərlər – Vurub-dağıtmaq instinkti coşmuş insan yığını

Pianissimo (ital.) – lap yavaşdan (musiqi istilahı)

Çiskinli bir gün

Götenin “Faust” əsərində saxladığı yeganə mənsur parça 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır.

Tənqid burada xronoloji uyğunsuzluq olduğunu göstərir: Valentin öldürülən gecə Mefistofel deyir ki, Valpurgiya gecəsi sabah yox, o biri gün olacaqdır. “Çiskinli bir gün” səhnəsindəki hadisələr Valpurgiya gecəsinin səhəri baş verir: beləliklə, Valentinin öldürüldüyü gecədən sonra vur-tut üç gün keçir. Bu üç gündə aşağıdakı hadisələr baş verir: Qretxen uşaq doğur, onu çaya atıb boğur, sonra “uzun müddət sərsəri gəzir”, onu tuturlar, uşaq qatili kimi mühakimə edir və ölüm cəzası verirlər – bütün bu hadisələr, əlbəttə, üç günə sığmaz. Buna görə Valpurgiya gecəsinə simvolik şəkildə uzun bir müddət kimi təsəvvür etmək lazımdır ki, bu müddətdə Mefistofel əlindən gələn bütün vasitələrlə Faustun başını qarışdırıb, onu Marqarita barəsində düşünməkdən çəkəndirməyə çalışır.

Zindan

“İçəridən nəğmə” – Alman xalq mahnılarının işlənilmiş bir variantıdır.

“Zalımlar haqqımda qoşub şeirlər,

Nəğmə oxuyurlar...” – ağılı itirmiş Marqaritaya elə gəlir ki, xalq mahnıları onun barəsində qoşulmuşdur.

“Odur, zəng səsləri gəlir elə bil,

Odur, qırdı artıq hakim əsanı” – XVIII əsrin sonlarına qədər davam edən adətə görə, edam hökmü yerinə yetiriləndə “günahkarlar zəngi” çalınarmış. Hakim hökmü oxuduqdan sonra əsanı sındırmış ki, bu da edam hökmünü yerinə yetirməyə işarə imiş.

İKİNCİ HİSSƏ BİRİNCİ PƏRDƏ

Gözəl mənzərəli yer

“Gecə dörd pilləyə bölünür” – Qədim romalılarda vaxtın hesablanması nəzərdə tutulur. Onlar sutkanın yarısını axşam saat altıdan səhər saat altıya qədər dörd yerə bölərdilər. Sonradan Göte bu hissələri şərti olaraq belə adlandırdı: *Serenade* (axşam), *Notturmo* (gecə), *Mattutino* (sübh), *Reveil* (səhər).

“Leta sularının şəbnəmlərindən

Şəfqətlə alınma çiləyin...” – Qədim yunan mifologiyasına görə, yeraltı aləmdə unutqanlıq nəhri, onun sularında ölülərin ruhları dünya əzablarını unudurlarmış.

“Qulaq verin, səs salan onlardır” – Orlar qədim yunan mifologiyasına görə, zaman ilahələridir.

Febin göy arabası səs-küylə uçub gəlir” – Feb qədim yunan mifologiyasına görə günəş allahıdır.

“Sən yaşamaq eşqini oyadıb yenə

Məndə, həyata sövq edirsən...” – Faust günəşi insana müyəssər olmayan əbədi və absolyut həqiqətin rəmzi kimi dərk edir. O güman edir ki, “həqiqət” insana yalnız inikas şəkildə görünə bilər (necə ki insanın gözü günəşə baxmağa qadir olmadığından, işığı yalnız gün işığının əks etdiyi əşyanın üzərində görür).

İmperator sarayı

“O nədir ki, qarşılanar həm lənət, həm ehtiramla” – ilk dörd misradakı tapmacanın mənası axmaqlıqdır.

“Kansler” – Eyni zamanda baş yepiskop, müqəddəs Roma imperatorluğu adətlərinə görə, kansler vəzifəsi baş yepiskopa həvalə edilərmiş.

“Qibellilər də, qvelflər də...” (ital.) – orta əsr İtaliyasında imperator hakimiyyətinə – papanın dünyəvi hakimiyyətinə münasibətlərinə görə birbirindən fərqlənən iki partiya

Kastelyan – Orta əsrlərdə qəsrin və təsərrüfatın mühafizəsi kastelyana həvalə olunurdu.

“Axınlar, yanğınlar, müharibələr...” – Bütün Avropanı hun ordularının istila etdiyi dövr: xalqların böyük köç dövrü nəzərdə tutulur.

“İmperatorundur bütün torpaqlar,

Onundur torpağın altında nə var” – Qədim Alman hüququna görə kətanın işlədiyi dərinlikdən aşağıda olan bütün sərvətlər kralın hesab olunurdu.

“Günəş göy üzündə ən saf qızıldır” – Münəccimin söylədiyi bu dumanlı sözlərin mənasını başa düşmək üçün, nəzərə almaq lazımdır ki, qədimdə məlum olan yeddi planetdən hər biri müəyyən maddənin rəmzi sayılırdı: Günəş – qızıl, Merkuri – civə, Venera – mis, Ay – gümüş, Mars – dəmir, Yupiter – qalay, Saturn – qurğuşun.

“Gah mandraqordan, gah qara itdən,

Gah cadugərlikdən bəhs edir hamı” – Orta əsr etiqadlarına görə, mandraqorun kökləri dəfinə olduğu yeri göstərir. Mandraqorun kökünü yalnız qara it qaza bilər. Oranı qazıb çıxarmağa cürət edən adam tələf olar.

“Hərgah qıdıqlansa ayağın altı...” – xalq etiqadına görə torpaq üzərində gəzərkən, adamın ayağının qıdıqlandığı yerin altında dəfinə basdırılmış olur.

“Sən yeri qazdıqca qızıl danalar

Sürü-sürü çıxıb ləzzət verəcək...” – Bibliyada “Qızıl dana” barəsindəki rəvayətə işarədir. Rəvayətə görə, Musa Sina dağına gedərkən, yəhudilər həmin Qızıl danaya səcdə edərlərmiş. Burada sərvət rəmzi kimi verilmişdir.

Maskarad

“Sonra o, papanın çəkmələrindən

Öpərək, gətirdi özünə bir tac” – Alman krallarının başına imperatorluq tacı qoymaq mərasimi əvvəllər Romada icra edilərdi. İmperator tərəfindən papanın

ayaqlarından öpmək mərasimi katolik kilsəsinin imperator hakimiyyətinə üstün olduğunu əlaməti idi.

"Gözəl Sereranın hədiyyələri..." – Serera Yunan-Roma mifologiyasına görə əkinçilik ilahəsidir. Onun hədiyyələri qızıl sünbüllərdir.

Teofrasl (bizim tarixdən əvvəl III əsr) – yunan filosofu; nəbatat elminin banisi kimi tanınmışdır.

Polişinellər – İtalyan, xüsusilə neopolitan maskalar komediyasında şən maskalar

Parklar – Yunan-Roma mifologiyasına görə, insan həyatının saplarını hörən tale ilahələri

Furiyalar – Yunan-Roma mifologiyasına görə intiqam ilahələri

Asmodey – Yəhudi mifologiyasına görə, ailə ittifaqını pozan şeytanın adı

Zoila-Tersil – İki paxıl adamın adlarının birləşməsi: Zoila bizim tarixdən əvvəl III əsrdə yunan dilçisi Homeri pisləyən adam, Tersit "İliada" əsərində qorxaq və paxıl iştirakçılardan biri

Sürücü oğlan – Götenin izahına görə bu, tragediyanın üçüncü pərdəsindəki Linkeydir.

Plutus – Yunan-Roma mifologiyasına görə, yeraltı aləmin (Aidin) hakimi Pluton. Onun mahiyyətində qədim mifologiya personajları favnlar, satirlər, nimfalar, nereidlər və təbiət allahı Pan ilə yanaşı, alman mifologiyası personajları olan qnomlar, metal və qiymətli filizlərin mədənlərini qoruyan metalçılar, dəmirçilər və s. də iştirak edir. Burada Pluton Aid hakimi kimi deyil, daha çox qiymətli mədənlərin allahı kimi verilmişdir.

"Yatmaq istəyəndə günorta xətri,

Tərpənmir budaqda bir yarpaq belə" – Yunan mifologiyasına görə, günorta Pan yatdığı zaman bütün təbiət yatır.

Parkda

"... Gur dalğalardan tikilmiş füsunkar bir saray" – Mefistofelin fantastik sualtı aləmi barəsindəki rəvayətləri Götenin "Rəng haqqında nəzəriyyə" elmi əsərindəki müşahidələrə əsaslanır.

"Bu yeni Peleyin gəlmək xəbəri

Çatacaq Fetidaya..." – **Fetida** dəniz pərisi, **Peley** Fetidanın əri və Axillin atası idi.

Qaranlıq qalereya

"Onlar Analardır..." – Analar haqqındakı əfsanə Göte tərəfindən Plutarxın "Tərcümeyi-hal" əsərindən alınmış təsir altında yazılmışdır.

Çıraqban salonlar

Ruhların çağırılması səhnəsi doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərindən alınmışdır. Burada Faust imperatorun hüzurunda böyük İskəndərin və arvadı-

nın ruhlarını çağırır, sonra isə tələbələr məclisində gözəl Yelenanın ruhunu da dəvət edir. Faust haqqındakı əfsanənin sonrakı variantlarında da ruhların çağırılması səhnələri vardır.

“Ayağı ayaqla sağaldırıq biz” – Göte burada qomeopat müalicəsinə istehza edir. Bu müalicənin şərtlərindən biri “bənzər şeyləri bənzərləri ilə müalicə etməkdən” ibarətdir.

Cəngavərlər salonu

Atlant – Yunan mifologiyasına görə, Zevs tərəfindən göy qübbəsini çiyinlərində saxlamağa məhkum edilmiş nəhəng

“Nə qədər baxıram, adi çobandır,

O nə şahzadədir, nə də əyandır”. – Yunan əfsanələrinə görə, Paris atasının sürüsünü otardığı zaman üç ilahə: Gera, Affrodita və Afina onun yanına gəlib, içlərindən ən gözəlini seçməyi təklif etmişlər.

“Boylu-buxunludur, diqqətlə baxsan,

Bədəninə görə başı kiçikdir” – “Yaşlı qadının” bədən quruluşunun təsvirinə aid bu tənqidi mülahizə Faustun dəvət etdiyi Yelena surəti haqqında təkrar olunur. Bu fikri Roma alimi Böyük Plinini (bizim tarixdən əvvəl 79-23-cü illər) Lisippin qədim heykəlləri haqqında söyləmişdir.

“Ay və Endimiondur eynən bu lövhə” – Gözəl ovçu gənc Endimion ov ilahəsi Diananın və Ayın sevgilisi imiş (Yunan-Roma mifologiyasına görə).

Dueniya (ispanca) – Gənc qızların yanında gedən və onların əxlaq və rəftarına nəzarət edən yaşlı qadın

İKİNCİ PƏRDƏ

Faustun əvvəlki kabinet

Famulus (latınca) – Professorun yanında və ya laboratoriyada çalışan elmi işçi
“Müqəddəs Pyotrun açarları var” – Xristian əfsanələrinə görə, cənnətin açarı müqəddəs Pyotrdə imiş.

Bakalavr – Burada bu bakalavr həmin tələbədir ki, “Faust”un birinci hissəsində Mefistofel ona hiyləgərcə nəsihətlər verir. İndi o qədər kobudlaşmış və öz aləmində yüksəlmişdir ki, əvvəlki təvazökar gəncə əsla bənzəmir.

“Çıxdı qabağıma bir keçisaqqal” – tələbələrin arasında “keçisaqqal” professorlara, xüsusi filosoflara deyilirdi.

“Lakin o fəlsəfi absolyut ki var,

Onu məişətə gətirməkdən qaç” – Mefistofelin bu sözləri də idealist filosof Fixtenin təliminə istehzadır.

“Təcrübə?.. – Köpükdür, tüstüdür hədə” – Göte burada yenə Fixte ilə Şelinqin fəlsəfəsini nəzərdə tutur. Onlar təcrübənin faydasını rədd edib, təfəkkürün intuitivliyinə inanırdılar.

“Yaş çatdı otuza, ölüsən demək” – İnsanda qabil olduğu fikirlərin xarici aləm təsirlə oyanmasının yalnız 30-35 yaşına qədər mümkün olduğunu iddia edən maarifçi-filosof Helvesinin (1715–1771) sözlərinin istehzal təkrarıdır.

Filister (almanca) – Abıvatel, meşşan, bayağı adam.

*Orta əsr üslubunda
laboratoriya*

“Rast gəlmişəm mən kristallaşdırılmış

Adamlara da...” – ömrü boyu kristal kimi donub-qalmış, məhdud görüşlü, birtərəfli adamlara istehzadır.

Homunkul – saxta kimyagərlərin laboratoriyasında süni surətdə yaradılmış insanabənzər məxluq. Bu söz lüğəti mənada “insancıq” (xırdaca insan) deməkdir. Belə bir məxluq yaratmağın mümkün olduğunu saxta kimyagərlər müxtəlif əsərlərində iddia edirdilər. Bunlardan filosof və həkim Feofrast Paraselsin (1493–1541) əsərləri Göteyə yaxşı məlum idi.

“Faust”un ikinci hissəsində verilmiş surətlərin içərisində Homunkul surəti hamısından dumanlı olub, çox çətin izah edilə bilər. Göte 16 dekabr 1829-cu ildə Ekkerman ilə söhbətində demişdir: “Siz görəcəksiniz ki, Mefistofel Homunkul ilə müqayisədə çətin vəziyyətdə qalır. Homunkul ona yalnız görüşlərinin aydınlığı ilə deyil, gözəlliyə meyli və fəaliyyətinin səmərəliliyi etibarilə də üstündür”. Lakin bu mülahizə şairin yaratdığı alleqorik surətin mahiyyətinə aid deyil.

Şübhə yoxdur ki, Homunkul surətini yaradarkən Göte o zaman Alman cəmiyyətində dərin kök salmış Kant, Fixte və Şelling kimilərin idealist fəlsəfəsinin abstrakt və qeyri-həyatı olduğunu nəzərdə tutmuşdur.

“Aaa, sən də burdasan, kələkbaz əmi?” – Homunkul Mefistofeli “kələkbaz əmi” adlandırmaqla, yəqin ki, özünün dünyaya gəlməsində şeytanın əli olduğuna işarə edir.

Peney – Qədim Yunanıstanda Fessaliyada bir çay

Farsal – Qədim Yunanıstanda yer adı

“Axır ki, asılı oluruq yenə

Yaratdığımızın aqibətindən” – bu sözlərlə Mefistofel Homunkulun yaranmasında özünün də əli olduğuna işarə edir (Göte özü də bu yeri belə izah edir).

*Klassik Valpurgiya gecəsi
Farsal düzənləri*

Erixto – Roma sərkərdəsi Pompeyə birinci Roma imperatoru Yuli Sezara qarşı mübarizəsinin fəlakətlə nəticələnəcəyini əvvəlcədən xəbər verən fessaliyalı falçı, sehrbaz qadın

Yuxarı Peneydə

Qriflər – Başları və qanadları qaraquş, bədənləri aslan şəklində olan fantastik məxluqlar. Onlar guya xəzinələri qoruyurlarmış.

Qarışqalar – Qarışqalar surətini Göte qədim yunan tarixçi və coğrafiyaşünası Herodotdan almışdır. O, qarışqaları qızıl tozunu yığan məxluqlar kimi vermişdir.

Arimasplar – Skif qəbilələrindən olan əfsanəvi taygöz bir xalq. Bunlardan da Herodot danışır. Bu xalq qriflərin qoruduğu qiymətli cavahirəti oğurlayırmış. *Sfinks* – Başı və döşləri qadın, bədəni aslan bədəni olan məxluq. Bu surət Misir mifologiyasından alınmışdır.

“Köhnə bir pyesdə vaxtilə onlar

Mənə “the old Iniquity” ad qoymuşdular” – latın hərflərilə yazılmış bu sözün mənası “köhnə yalan” deməkdir. Bu termin ingilis protstan ədəbiyyatında “şeytan” mənasında işlədilir.

“Sən bir varlısan ki. həm dindarların

Karına gəliрсən, həm günahkarın...” – Sfinks bu üstüörtülü sözlərlə şeytana işarə edir.

Sirenalar – Misir mifologiyasına görə yarıquş-yarıqadın şəklində olan xoş səslı məxluqdur. Bunlardan Homerin “Odisseyə” əsərində də danışılır.

“Sizə kömək edər bu işdə Xiron” – **Xiron** yarıinsan-yarıat şəklində çox ağıllı bir məxluq və mahir hakimdir.

“Alkidin oxu çatmayan...” – **Alkid** əfsanəvi dərəcədə qüvvətli pəhləvan Herakla işarədir.

Stinfalid – Tükləri dəmirdən olan və lələklərini ox kimi atan əfsanəvi yırtıcı quşlar. Bu quşları Herakl qırıb qurtarır.

Lerney – əfsanəvi doqquzbaşlı əjdaha. Bunu da Herakl öldürür.

Lamilər – qaniçən vampirə bənzəyən əcinnə qadınlar

Aşağı Peneydə

“Bəli, Filiranın məşhur oğludur” – **Filira** təbiət hadisələrindən yazmış qədim yunan şairi Hesiodun sözlərinə görə Xironun anası olan nimfa (pəri) idi.

“...Burda bir zaman

Vuruşmuşdu Roma Yunanıstanla” – burada romalıların Makedoniya hökmdarı Persey üzərində Pind yaxınlığındakı qələbələrini nəzərdə tutulur (bizim tarixdən əvvəl 168-ci il).

Yenə yuxarı Peneydə

“Delosu ucaldan o ağsaçlı kişi” – Burada Zevsdən hamilə qalmış Latona haqqındakı əfsanə nəzərdə tutulur. Latona heç bir yerdə doğa bilmirmiş, çünki

Zevsin qısqanc arvadı Gera Pifon ilanına əmr edibmiş ki, onu təqib etsin. Latona çarəsizlikdən özünü Egey dənizinə atır. Poseydon onun köməyinə gəlib, Delosa adasını yaradır ki, Latona burada iki uşaq doğur: Appolon və Artemida. “Əslində kos olub Pelionla Oss” – Seysmos təsdiq edir ki, guya Pamas dağından aşağı Pelion və Oss dağlarının yaradılmasında iştirak etmişdir. Bu ikitəpəli dağların biri Apollona və Artemidaya, o biri isə Dionisə həsr edilmişdir.

Cırtanlar (piqmeylər) – Yunan mifologiyasına görə, cırtanlar qəbiləsi bütün yeraltı ruhları və qarışqaları öz hökmü altına alıbmuş. Seysmos kimi məğrur ruhlar isə vulkan qüvvələrini təmsil edir.

İvik durnaları – İstimiya oyunlarına gedərkən, yolda quldurlar tərəfindən öldürülən şair İvikin qətl edilməsinin şahidi olan durnalar. Bunlar cinayətin müqəssirlərini göstəribləmiş. Yunan, eləcə də orta əsr alman mifologiyasına görə, durnalarla cırtanlar bir-birilə daim mübarizə vəziyyətindədirlər. Göte burada bu mübarizəni “Vulkan nəzəriyyəsi” ilə “Neptun nəzəriyyəsi” arasındakı mübarizə kimi göstərir. Bu nəzəriyyələr isə Yerin mənşəyini və üzərindəki qabarıqların əmələ gəlməsinin müxtəlif nöqtəyi-nəzərindən izah edirlər.

Empuza – Taygöz əcinnə Lamiya öz çirkin zahiri görkəmini dəyişib cazibədar şəkllə düşür. Yunan mifologiyasına görə Lamiyanın ayaqları eşşək ayaqları imiş. Göte isə, onun qulaqlarının eşşək qulaqları olduğunu göstərir.

Oriadalar – dağ pəriləri

“*Pompey məğlub olub qaçanda burdan*” – bizim tarixdən əvvəl 48-ci ilin 9 avqustunda Farsal yaxınlığında Sezar tərəfindən məğlub edilmiş Pompeyin qaçması nəzərdə tutulur.

Ay, Hekata, Diana – bəzi mifoloji variantlarda Hekata, Ay, Artemida və Priozerpina Heketa ilə eyni bir ilahə kimi verilir. O, göydə Ay, yerdə Artemida və yeraltı aləmdə Priozerpina olurmuş.

Egey dənizinin qayalı sahilləri

Nereidalar – Yunan mifologiyasına görə Nerein qızları. Yarıinsan-yarıbalıq məxluqlar. Nerey – Poseydonun hökmü altında olan dəniz allahlarından biri. O, məşhur falçı hesab edilirdi; Yelenanın oğurlanmasının Troya üçün fəlakət törədəcəyini əvvəlcədən Parisə xəbər veribmiş.

Qalateya – Nereyin qızlarından biri, ən gözəl pərilərdən sayılır. Burada deyildiyi kimi Kipr adasında Pafos məbəbində Afroditadan miras qalmış yeri tutur.

Protey – Okean ilə Fetidanın oğlu. Müdrik dəniz ağsaqqalı (“*Odisseya*”da belə göstərilir), həm də falçı. İstədiyi şəkllə girə bilirmiş. Göte burada onu metamorfoza (istihalə) prinsipinin rəmzi kimi verir.

“Xelonun cilalı çanağında” – Daha doğrusu, Xelonun bağa çanağında. Xelon Hermes tərəfindən nəhəng bir bağaya çevrilmişdi.

Telxinlər – Rodos adasının əfsanəvi sakinləri. Bunlar metalları işləməyi kəşf etmiş, Telxində məşhur Helios heykəlini yaratmışlar. Sonrakı misralarda Protey bunun məhv olmasından danışır.

*“Sən atıl dənizin coşqun qoynuna,
Öz uzun inkişaf yolunu başla”* – Fales üzvi maddələr heyətinə daxil olmağa cəhd edən Homunkula məsləhət görür ki, əvvəlcə su aləminin parametriyasından keçsin. Həmin filosofun rəyincə, bütün canlılar burada suda əmələ gəlmişdir.

Psillalar və Marslar – Liviya və aşağı İtaliyada ilan ovsunlayan əfsanəvi məxluqlar

“Bu dünyada nə xaçdan, nə hilaldan

Qorxuruq, nə bir qanadlı şirdən,

Nə qartaldan qorxuruq...” – **Xaç** xaçlı cəngavərlərin bayraqlarında olan nişan, hilal – Osmanlı imperatorluğunun gerbi, müsəlmanlığın nişanı. Qartal – Roma dövlətinin gerbi, qanadlı aslan – Venesiyanın gerbi. Burada növbə ilə Egey dənizində Romanın, Venesiyanın, xaçlı cəngavərlərin və Türkiyənin hökmranlıq etdikləri nəzərdə tutulur.

“Eros hökmrandır hissə-duyğuya” – Sirenaların himnlərinin son dörd misrası Erosun (məhəbbət tanrısının) şərafinə Qalateyanın hüsurunda söylənən tərifnamədir.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

*Spartada Menelayın sarayı
qarşısında*

“Uzaq Frigiyanın cansızıcı sahilindən” – **Frigiya** Kiçik Asiyada ölkə. Yelena dəvət olunub gəldiyi Aidi yaddan çıxararaq, güman edir ki, Troyadan yenici qayıtmışdır.

Evr (yunanca) – Şərq küləyi

Tindarey – əfsanəvi Sparta hökmdarı, Yelenanın atası. Bir müddət öz qardaşı tərəfindən Spartadan qovulmuş, sonra isə vətəninə qayıdıb, üzərində Pallada (Afina) məbədinin olduğu təpənin döşündə saray tikdirmişdi.

Sitera məbədi – Troyalı Yelena haqqında əfsanələrdən birinə görə şahzadə Paris onu Sitera adasındakı məbəddən götürüb qaçmışdır.

Forkiada – dəniz allahı Forkisin qızı. Mefistofel burada onun qiyafəsində çıxış edir.

Menada – Baxusun dəstəsindən olan həmişə sərxoş, kefcil qadınlar

“Axxmaq anan Gecədir,

Atan Erebnecədir?” – Erebnvə Gecə yeraltı qüvvələrin: xaosun törəmələridir.

“İlk eşqin... Tezeyin qəlbində

Odlu ehtiras yaratdı” – Yelenanın Diana məbəbində rəqsini görüb (qədim yunan ibadətində rəqs etmək vacib idi), ona valeh olmuş və Parislə birlikdə onu götürüb qaçmışdı. Atdıqları püşkə görə Yelena Tezeyə düşmüşdü. O isə qızı inanıb-etibar etdiyi bir dostuna verərək tapşırırmışdı ki, müəyyən yaşa qədər saxlasın.

“Lakin ərin sonralar Kridi fəth edərkən” – əfsanənin bir variantına görə, Menelay hökmdar Kridin oğlu imiş (Krid adası həmin hökmdarın adı ilə adlanmışdır). Atası öləndən sonra Menelay Spartanı tərk edib gedir ki, əqrəbasının zəbt etdiyi irsə sahib olsun. O getdikdən sonra Yelenanı qaçıırırlar.

“Səni həm İlionda görüblər, həm Misirdə” – əfsanənin bir variantına görə, Gera Yelenanın üç ilahənin yarışında qalib gəldiyindən qəzəblənib Paris ilə Yelenanın evlənməsinə mane olmuşdur. O, efirdən Yelenanın xəyali surətini yaratmışdır. Paris guya bu xəyali surət ilə Troyaya gedibmiş. Yelenanı isə Hermes Misirə – Proteyin sarayına aparıbmış.

“Deyirlər Axilles də... kölgələr aləmindən,

Qalxıb gəlmiş səninlə vüsala yetişməyə” – Yelena barəsindəki əfsanənin bir variantına görə, o öləndən sonra Axill ilə evlənibmiş. Bu evlənmə əfsanəvi, sehrli Levka adasında olubmuş. Yelena burada Axilldən Evforion adlı bir oğul doğubmuş.

“Məlikəniz şan-şərəflə öləcəkdir,

Sizi isə... asacaqlar...” – burada Odisseyin, arvadı Penelodanın pis niyyətlərinə vasitəçilik edən qulluqçu qadınlara tutduğu divan mənzərəsi verilir.

“Ayaksın qalxanında... bir-birinə sarılmış ilanlar” – Göte belə hesab edir ki, gerblər vəhşi cəngavər turnirlərinin qalqlarıdır. Axeya qəhrəmanı Ayaksın qalxanı Veymar Hersoq sarayında olan qədim vazdan Göteyə yaxşı tanış idi.

Tayget – Yunanıstanda dağ silsiləsi

Deifob – Troyalı Priamın kiçik oğlu. Menelay onu işgəncəli cəzaya məhkum etmişdi. Onun əmriylə Deifobu xırda-xırda doğramışdılar.

Qəsrin içəri həyatı

Pifonissa – Yunanıstanda Delfdə falçı qadının adı; əsasən “falçı” mənasında işlədilir.

“Adam bu şaftalını, az qalır ki, dişləsin...”

Qorxuram, ağzım qəbir tozu ilə dola” – Troyalı qızlar şübhələnirlər ki, gənclər qarı Forkida tərəfindən Aiddən gətirilmiş xəyalatlardır. Buna görə də onların meyit olduqlarını güman edirlər.

Linkey – Arqonavtlardan birinin adı; “Arqo” gəmisinin sükançısı – onun çox iti gözləri varmış.

“Korinf körfəzini təpələracən

Nəzarət altına alar germanlar” – Faust ardıcıl olaraq almanlara, fransızlara, sakslara (ingilislərə) və normanlara müraciət edir. Yunanıstanda yaradılmış feodal-knyazlıqlar yuxarıda adları çəkilən xalqların nümayəndələri arasında bölünmüşdür.

“O burada Ledanın yumurtasından çıxıb” – yunan əfsanələrinə görə, Leda qu quşu şəkl almış Yupiterin oynaşı olduqdan sonra yumurtlamış və həmin yumurtadan Yelena çıxmışdır.

Pan – yunan mifologiyasına görə, meşələrin allahı; sürülərin havadarı

Arkadiya – Qədim Yunanıstanda çoban və ovçuların yaşadıkları dağlıq ərazi. Şeirdə Arkadiya xoşbəxt bir ölkə = kimi verilir.

Favn – Roma mifologiyasına görə, meşələrin, düzənlərin və otlayan sürülərin allahı

Antey – Yunan mifologiyasına görə, Yer ilahəsi Geyanın oğlu; nəhəng qüvvəsini ana torpaqdan almış.

Peleps – Qədim Yunanıstan hökmdarı; Peleponnes yarımadası onun adı ilə adlandırılmışdır.

Yevforion – Faust ilə Yelenanın oğlu. Onun simasında Götenin məşhur ingilis şairi, Yunanıstanın azadlığı uğrunda mübarizədə iştirak edərək həlak olan Bayronu nəzərdə tutduğunu güman etmək olar. Götenin iddiasına görə, Yevforionun həlak olmasına ağlayan xor müasir ideyaları ifadə edir.

İkar – Yunan mifologiyasına görə, əfsanəvi rəssam, memar və ixtiraçı Dedalın oğlu. Atası onun üçün mumla bərkidilmiş lələklərdən qanadlar qayırmış. İkar bu qanadlarla uçaraq o qədər yüksəlmiş ki, günəşə yaxınlaşmış. Günəşin istisindən mum ərimiş, İkar da dənizə düşərək boğulubmuş.

Persefona – Yunan mifologiyasında yeraltı aləmin qadın hökmdarı

Fessaliya qarısı – Pantalis Forkiadanı belə adlandırır.

Asfodel – Zənbəq qəbilindən əfsanəvi cəhənnəm bitkisi

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Uca dağ silsiləsi

“Div addımları ilə gələn bir tay çəkmə” – hər addımında yeddi mil yol gedən çəkmələr alman xalq nağıllarında verilir.

“Molox çəkici ilə vurub dağları” – **Molox** qədim yəhudi mifologiyasına görə, cəhənnəm alovunu təmsil edən cəhənnəm ruhudur.

“Saray tikdirərim özümə” – Burada sonrakı misralarda Versalda XIV Lüdo-vik tərəfindən tikilmiş fransız krallarının iqamətgahı olan saraylar təsvir edilir.

Sardanapal – öz dəbdəbəli sarayları və zərifliyi ilə məşhur olan Asoru hökmdarı

“Qəzəbli sular... qabarıb-kükrəyib...”

Sahili döyürdü...” – burada şüurlu insan zəhmətinin təbiət qüvvələrinə qalib gəldiyi nəzərdə tutulur və bu motiv beşinci pərdənin əsas mövzusunu təşkil edir. *“Xalis moizədir, keşiş sözüdür”* – ilk variantda görə, Faust Yevforionun ölümündən sonra keşişləri və rahibləri təqib etməli imiş. Bu motiv yarımçıq qalmışdır. Dördüncü pərdədə bu mövzuya işarə edən yalnız bəzi əlamətlər qalmışdır.

Dağ ətəyində

“Nursiya nekromantı Sabiniyalı cadugər” – **Nekromant** ölülərin ruhu ilə danışan sehrbaz; **Nursiya** İtaliyada sehrli dağ

“Dəniz qaşqabaqlı, tutqun olanda,

Dioskurlar bu cür işıq salardır” – qədim yunanların etiqadına görə dioskurlar, ulduzlar və bürcələr dənizdə gəmiçilərə kömək edərmiş.

“Qartaldır, görürəm, süzür sürətlə,

Bir kərkəs izləyir onu hiddətlə” – Qartal və kərkəs imperatorun və “Düşmən imperatorun” nişan əlamətləridir.

“*Budur, uçub gedir yenə cüt qarğam*” – Alman xalq nağıllarına görə şeytanın iki köməkçi qarğası olarmış: bu, qədim cermen allahı Votan haqqındakı əfsanədən alınmışdır.

Saxta imperatorun çadırında

“Dörd mötəbər əyanla ittifaq quram gərək” – IV Karlın hökmranlığı zamanındanqalma irsi saray vəzifələri nəzərdə tutulur. Bu yüksək vəzifələr imperatorluğun ən görkəmli ruhani və dünyəvi knyazları arasında bölünməli idi.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Kənd yaxınlığında açıqlıq bir yer

Filemon və Bavkida – Qədim yunan mifologiyasında bir-biriylə dərin məhəbbət və dostluq şəraitində yaşamış qoca kəndlilərin (ər-arvad) adları. Yolçu qiyafəsində gəzən Zevs və Hermesə qonaqpərarətlik göstərdikləri üçün allahlar bunlara uzun ömür və eyni bir vaxtda ölmək bəxş edibləmiş. Onların yoxsul daxmaları məbədə çevrilibmiş və burada onlar rahib və rahibə kimi yaşayırmışlar.

Faustun sarayı

“Navufey üzümlüyü təzə məsələ deyil” – burada Bibliyada padşah Axa-va haqqındakı rəvayətə işarə edilir. O, hiylə işlədərək, öz qonşusu Navufeyin üzümlüyünə yiyələnmişdi.

Gecədən xeyli keçmiş

“*Dünyadan çaparaq keçdim bir qədər*” – Faustun bu misra ilə başlanan sözləri tragediyanın birinci hissəsindəki məşhur monoloqunu yada salır. Ancaq indi onun bilik və mükəmməlləşməyə olan şiddətli meyli mücərrəd, fikri seyrçilik aləmindən əməli həyatla bilavasitə bağlı olan aləmə keçmişdir.

“*İnsanlar doğulandan kor yaşayır dünyada*” – Orta əsr etiqadlarına görə insan küpəgirən qarılardan, sehrbazların və su pərilərinin üfürməsiylə kor olurmuş.

Saray qarşısında böyük həyat

Lemuarlar – Roma mifologiyasına görə, ölmüş pis adamların narahat ruhları və ya kölgələri

“Dənizlər şeytanı qoca Neptun” – Orta əsrlərdə qədim dünya allahlarını şeytan hesab edirdilər. Buna görə də dəniz allahı Neptun burada “Dəniz şeytanı” adlanır.

Tabutda

“Dəmir kürəklə, bellə

Bu xarabəni tikən görəsən kimdir?” – buradakı dialoq Şekspirin “Hamlet” əsərində məzarçıların söhbətinə sərbəst nəzirə kimi yazılmışdır.

“Çevirin cəhənnəmin ağzını bu tərəfə” – bütün orta əsr kukla teatrlarında “cəhənnəm ağzı” təsvir olunurdu. Cəhənnəmin sonrakı təsvirində Göte Dantenin “İlahi komediya” əsərindən alınmış ənənəvi surətləri canlandırır.

“Sizlər həm kişilərə, həm arvadlara xoş gəlersiniz” – Mefistofel burada mələklərin saflığına istehza ilə onları hermofrodit – xonsa kimi qələmə verir. Faustun *“ölməz varlığı”* – burada “ölməz varlıq” termini orta əsrlərin dini kitablardakı ifadələrdən alınmışdır.

Dağlar qoynunda

“Məsud körpələr xoru” – Svedenborqun mistik təliminə görə gecəyarı “ruhlar saatında” doğulmuş körpələr. Bu “təlim”ə görə, böyük ruhlar körpələri öz “daxillərinə” alırlar ki, onlar həyata böyüklərin müdrik nəzərlərilə baxsınlar.

“Allahın lütfüylə xilas edildi,

Bir pak ruh, ülvi ruh şərrin torundan” – Göte Ekkerman ilə 1831-ci il 6 iyulda söhbətində demişdir: “Faustun xilas olmasının açımı, izahı həmin bu misralardadır”.

“Doctor Marianus” – “Doktor Marianus” (yəni qız Mariyanın ilahi seyrinə dalmış) – bir çox mistiklərin fəxri titulu belədir.

Böyük günahkar qız – İncilə görə, günahkar qız Mariya Maqdalina.

“Mulier Samaritana” – Misirli Mariya. Dini kitablara görə, **misirli Mariya** uzun müddət pozğun həyat keçirdikdən sonra, tövbə etmək məqsədilə kilsəyə gedir. Gözəgörünməz bir qüvvə onu nalayiq günahkar bir qadın kimi itələyir. Amma Məryəm ana möcüzəli bir yol ilə onu təkrar məbədə gətirir. Bundan sonra o, təkrar səhraya qayıdıb, orada qırx səkkiz il tövbə-istiğfar ilə məşğul olur və ölümündən qabaq qumun üzərinə öz xahişini yazıb, rəhibə müraciət edir ki, onu xristian qaydası ilə dəfn etsinlər.